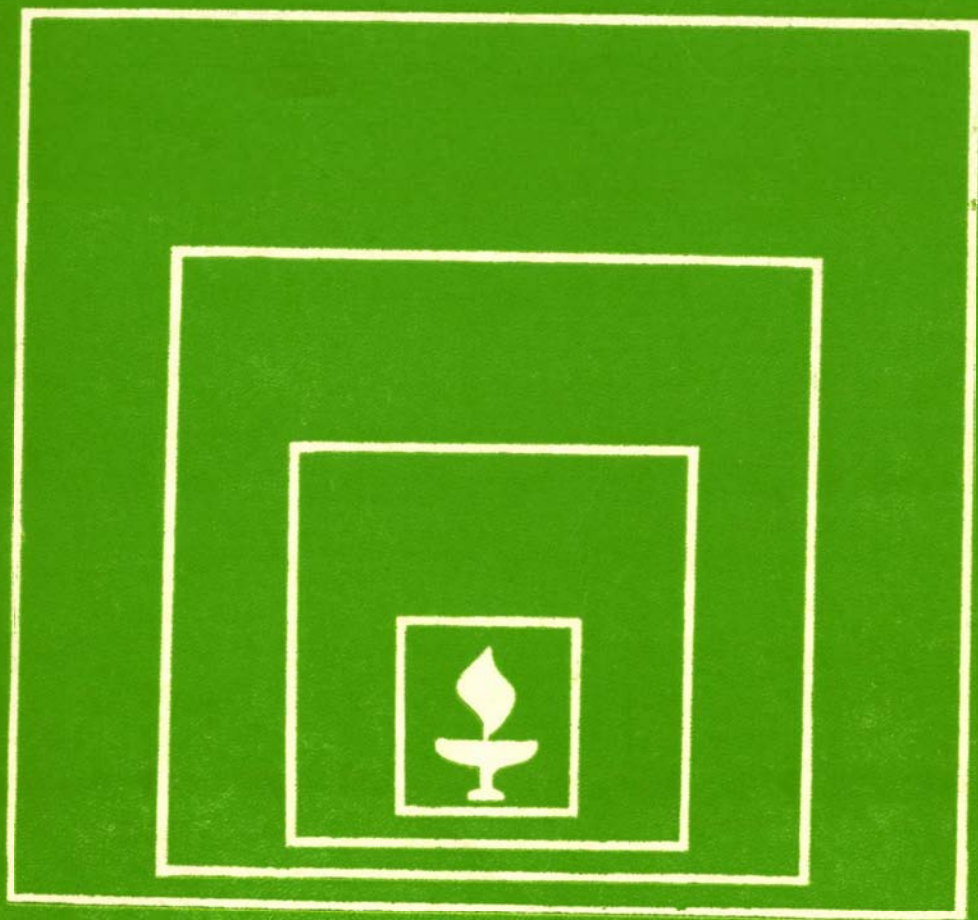

KERESZTÉNY MAGVETŐ

KIADJA AZ UNITÁRIUS EGYHÁZ

90. ÉVFOLYAM ● 1984

2

ALAPÍTÁSI ÉVE 1861

KERESZTÉNY MAGVETŐ

90. évfolyam • 1984 • 2. szám

KOLOZSVÁR-NAPOCA

TARTALOM

A romániai vallásfelekezetek leszerelési és békegyűlése	53
Felhívás a világ valamennyi keresztény egyházához és szervezetéhez, a világ- vallásokhoz és minden jóakarató emberhez	59
A Szocialista Demokrácia és Egység Frontja Országos Tanácsának plenáris ülése	60
A Szocialista Demokrácia és Egység Szervezete Központi Bizottságának plenáris ülése	62

TANULMÁNYOK

Dr. Varga Béla: Az unitárius vallás alapfogalmairól	63
Simén Domokos életirata	73
Kovács István: A szabad idő, mint az önképzés lehetősége a lelkész életében	86
Dávid István: A kolozsvári unitárius templom orgonájának története . . .	95

SZÓSZÉK — ŪRASZTALA

Kedei Mózes: Kiöntöm lelkemet	100
Az akarat győzelme	101
Kászoni József: Szeresd embertársadat	102
Katona Dénes: Az egyenjogúság nevében	104
Szász Ferenc: Atyám, a te kezeidbe teszem le az én lelkemet	106
Eloszták az ő ruháit	110

EGYHÁZI ÉLET — HÍREK	114
--------------------------------	-----

KÖNYVSZEMLE	118
-----------------------	-----

Alapítási éve 1861. Kiadja az Unitárius Egyház. Megjelenik negyedévenként.
Szerkesztő Bizottság: dr. Kovács Lajos (elnök és felelős szerkesztő), dr. Erdő János
(felelős szerkesztőhelyettes), dr. Szabó Árpád és Szabó Dezső (szerkesztők), Andrási
György és Mikó Lőrinc (tagok).
Szerkesztőség: Kolozsvár-Napoca, Lenin út 9 — Telefon 15271
Postacím: 3400 Cluj-Napoca. Bdul Lenin nr. 9.

A ROMÁNIAI VALLÁSFELEKEZETEK LESZERELÉSI ÉS BÉKEGYŰLÉSE

A nemzetközi közvéleményt, a különböző országok népeit komolyan foglalkoztatja a fegyverkezési hajszája fokozása, főként a nukleáris fegyverkezés eszkalációja s ennek súlyos kihatása a békére és biztonságra. A földi élet és civilizáció megsemmisítésével fenyegető nukleáris háború kockázata határozott állásfoglalásra és cselekvésre készítette országunk vallásfelekezeteit is, amelynek kifejezéséként 1984. június 21—23. napjain leszerelési és békegyűlést tartottak Bukarestben. A gyűlésen részt vettek országunk 14 vallásfelekezetének vezetői és képviselői, továbbá 20 országból a különböző egyházak, vallási szervezetek és egyes nemzetközi vallási szervezetek meghívott képviselői.

A gyűlésen részt vett ismert külföldi vendégek: Dr. Günther Gassman, az Egyházak Világtanácsa „Hit és Alkotmány“ bizottságának igazgatója; dr. Glen Garfield Williams, az Európai Egyházak Konferenciájának főtárgyalója; dr. Lubomir Mirejovsky, a Keresztény Békekonferencia főtárgyalója; dr. Edmond Perret, a Református Világszövetség főtárgyalója; Knud Wumpelmann, az Európai Baptista Szövetség főtárgyalója; Sam Dahlgren, a Lutheránus Világszövetség európai igazgatója; dr. Gianfranco Rossi, a Vallásszabadság Védelme Nemzetközi Társulatának főtárgyalója; dr. E. C. Thomas, az Amerikai Egyesült Államok és Kanada pünkösdista egyházközségei szövetségének elnöke; Filaret kijevi ortodox metropolita; Danilo püspök, a Szerb Ortodox Egyház pátriárkai vikáriusa; dr. Ferencz József, a magyarországi unitárius egyház püspöke. Képviseltette magát: a Vatikáni Egységtárgyalóság, az anglikán egyház, a francia, holland és magyar református egyházak, a bolgár, görög, ciprusi, lengyel és finn ortodox egyházak, az NDK és NSZK-beli evangélikus egyházak szövetsége, a svéd evangélikus egyház és más egyházak és vallási közösségek. Az unitárius egyházat dr. Kovács Lajos püspök, dr. Barabássy László főgondnok és dr. Erdő János főjegyző képviselték. Az ülésen jelen volt Ion Cumpănașu, a Vallásügyi Hivatal elnöke.

A leszerelési és békegyűlést június 21-én dr. Iustin Moisescu, a Román Ortodox Egyház pátriárkája nyitotta meg ünnepélyes keretek között a bukaresti Ortodox Teológiai Intézet dísztermében. Beszédében többek között ezeket mondta:

„Amikor a békéért harcolunk, az életért harcolunk... A Román Ortodox Egyház tanításai és évszázados tapasztalatai alapján teljesen bekapcsolódott híveinek, a román népnek életébe és reményeibe, állandóan arra törekedvén, hogy meghozza a maga áldozatát, egyfelől az or-

szágban folyó új élet építéséhez, másfelől a béke védelméhez a világon. Az egyház meg van győződve arról, hogy a béke az élet természetes és hiteles feltétele, a mennyiségi és minőségi haladás feltétele. Eppen ezért az egyház szolidáris egész népünkkel és részt vesz minden erőfeszítésében, melyet a békéért és a haladásért tesz... Az új valóság, mellyel szemben találjuk magunkat, a teljes megsemmisítést jelentő nukleáris háború esetén arra kötelez minket, hogy az emberiség megmentését nemcsak helyi, hanem egyetemes értelemben fogjuk fel. A megváltás egyetemes üzenete az egyetemes békére kötelez minket. Védelmezzük a békét és mindenki életét, mert az egész emberi nemzetség és a világ Isten alkotása. Mi mind felelősek vagyunk a béke megvédéséért és az élet szolgálataért, mivel mindannyian részesülünk annak jótéteményeiben. Mindebből következik, hogy senki sem maradhat közömbös a békével szemben. A békét munka és küzdelem által valósítjuk meg. Harcolnunk kell a békét veszélyeztető okok ellen, mint amilyenek: a nukleáris fegyverkezés, a gazdasági válság, a politikai ellentétek, a társadalmi megkülönböztetések és főként az emberek és népek közötti bizalmatlanság. Segítenünk kell az ország vezetőit, hogy az emberekben tudatosítsák az igazi erkölcsi értékeket, miszerint nem a konfliktusokat szülő hatalom érvényesítése jelent értéket, hanem ellenkezőleg a bizalom, igazságosság, együttműködés, kölcsönös segítség, tisztelet és mélyebb testvéri szeretet, ezek fejezik ki az életet szolgáló igazi értékek összességét...

A hazai vallásfelekezetek és hívek kötelessége, hogy megvédjék a békét, mely vallásos öntudatból fakad, mert hiszen az emberek szolgálata által Istent szolgáljuk... A vallásfelekezetek határozottan kifejezték vágyukat, hogy egymás között békében élnek és minden törekvést támogatnak a béke megvédése érdekében. Eppen ezért mint a haza fiai, elkötelezzük magunkat, hogy országunk összes békejavaslatait és kezdeményezéseit határozottan támogatjuk."

A gyűlés ezután plenáris ülésen és három szekcióban folytatta munkálatait, melynek keretében a következő témákat tárgyalták:

I. szekció: A vallásfelekezetek felelőssége az élet védelméért és a békéért;

II. szekció: A leszerelés; a katonai kiadások súlyos terhet jelentenek az emberiség számára;

III. szekció: A biztonság és együttműködés Európában; a rakétatelepítés leállítása, a meglévők kivonása és megsemmisítése.

A plenáris üléseken felszólaltak a hazai vallásfelekezetek vezetői, valamint a nemzetközi vallásos szervezetek és egyházak képviselői. Dr. Kovács Lajos püspök június 22-én a következő beszédet mondotta:

„A Szocialista Demokrácia és Egység Frontjának 1981. október 31-én Bukarestben elfogadott leszerelési és békefelhívásával összhangban, ugyanabban az évben, november 25-én a romániai vallásfelekezetek békegyűlést tartottak. Ezen a nagyszabású összejövetelen országunkból 200 küldött, határainkon túlról pedig 47 vezető egyházi személyiség vett részt. Ezen a gyűlésen első alkalommal jutott teljes egyhangúsággal kifejezésre Románia Szocialista Köztársaság egyházainak a leszerelés és béke, mindenekelőtt egy nukleáris háború veszélyével kapcsolatos határozott álláspontja."

Ezt az álláspontot juttatták kifejezésre békegyűléseiken az Unitárius Egyház lelkészei is. Egyházunk Főtanácsa pedig évi rendes ülésén hasonlóan teljes meggyőződéssel tette magáévá a leszereléssel és békével kapcsolatos felhívásokat, amelyeket a Szocialista Demokrácia és Egység Frontja, valamint az Államtanács, a Nagy Nemzetgyűlés és Románia Szocialista Köztársaság kormánya fogadtak el.

A fentemlített gyűléseken egyházunk vezetői, lelkészei és hívei kifejezésre juttatták mélységes aggodalmukat, hogy egy harmadik világháború mindent megsemmisítene, amit az évezredek során az emberiség a kultúra és civilizáció terén megteremtett. Otthonaink békés élete, a világ népeinek anyagi és szellemi fejlődése, minden erkölcsi törekvésünk és megvalósításunk egy nukleáris háború kitörése esetén kérdésessé válna. Egyházunk jövő missziója is hiábavalónak bizonyulna, mert vajon egy atomháború után maradnának-e még emberek, akik kitarthatnák szívüket, hogy befogadják Isten szeretetét és az Evangélium tanításait? Az emberiségnek döntenie kell, és ettől a döntéstől függ saját nemzedékünk és az ezutáni nemzedékek hosszú sorának jövője és létezése.

Az élet legelső feltétele a béke. Csak a béke feltételei között lehetséges igazi élet. Isten a békesség Istene; ezt hirdeti a Biblia és ezt állítjuk mi is. Isten adja az emberiségnek a béke teljességét; békét lelkiismeretben, békét ember és ember között, békét Isten és az ember között.

A béke olyan, mint egy erődítmény, amelyben védelmet találnak mindazok, akik békében és felebaráti szeretetben kívánnak élni. Még akkor is, ha mi ennek az erődítménynek elhatározó módon nem lehetünk a megépítői és megvédelmezői, de a megteremtéséhez néhány téglával hozzájárulhatunk és hozzá is kell járulnunk.

Az emberek, földünk bármely részén lakjanak is, az életet óhajtják és nem a halált, a békét kívánják és nem a háborút.

Minden vágyunk az, hogy a tudomány és technika elért eredményei ne az élet megsemmisítését, hanem ellenkezőleg: annak megőrzését, fejlődését és nemesebbé válását szolgálják.

A béke a hitnek is központi problémája. Az élet adománya, értékek megvalósításának a tényezője. A béke megvédelzése ezért nem csupán jog, hanem elsőrendű kötelesség is, mert ugyanakkor az élet védelmét jelenti. Hiszünk az ember méltóságában és hivatásában; ezért az életet választjuk és szolgáljuk. Hisszük, hogy béke nélkül se Istennek, se embertársainknak nem tudnánk szolgálni. Ezért a békéért dolgozunk és imádkozunk, hogy ezen a földön valósággá magasztosuljon Isten országa. Több mint négy évszázadon át az Unitárius Egyház hitét és valláserkölcsei programját az evangélium határozta meg. Egyházunkat minden időben az állandó fejlődés és türelem eszméi irányították Jézus tanításai alapján. Ebben a szellemben hangzik felénk örök időszerűséggel, hogy «Boldogok a békességre igyekezők, mert ők Isten fiainak mondatnak».

Szükséges azért, hogy összes testvéregyházainkkal együtt mi, az Unitárius Egyház vezetői és hívei, az evangéliumi parancs értelmében harcoljunk és imádkozzunk azért, hogy az emberiség békével kapcsolatos eszméi és törekvései diadalmaskodjanak a háború, az erőszak és gyűlölet szellemével szemben.

Az evangélium tanításai meghatározzák számunkra az utat és feladatokat: a jó, az igazság, a békesség, a szüntelen előhaladás és lelki-szellemi tökéletesedés feltétel nélküli szolgálatát. Az evangélium szellemében a mi hivatásunk az, hogy őszintén, mellékgondolatok nélkül, azoknak táborába álljunk, akik a béke szent ügye diadaláért küzdenek, a rosszal, a gyűlölettel, az önzéssel és rombolással szemben; azok mellett sorakozzunk fel, akik készek minden áldozatra a béke megőrzéséért, hogy földünkön minél kevesebb szenvedés és könny, minél több mosoly és napsugár legyen.

Ez azt jelenti, hogy minden erőnkkel és cselekedetünkkel teljes öntudatossággal támogatjuk mindazokat a békével kapcsolatos felhívásokat és megnyilvánulásokat, amelyek a nukleáris háború rombolása elleni állandó küzdelem szükségességét hirdeti és az emberiség békés, igazságos és eszményi életének megvalósítását szolgálják.

Mint az Unitárius Egyház vezetője ez alkalommal is kifejezésre juttatom saját magam és híveim őszinte támogatását a béke ügye fáradhatatlan harcosának, államunk elnökének, Nicolae Ceaușescu úrnak minden kezdeményezése, javaslata és ténykedése iránt, amelyek a leszerelés, a béke és a világ népei közti megértés megvalósítását igyekeznek biztosítani.

Ez év júliusának második felében Tokióban, Japán fővárosában a Vallásos Szabadság Nemzetközi Szervezete — IARF — 25-ik világkongresszusát tartja ezzel a témával: «Vallásos út a békéhez». Ennek a világszervezetnek a tagjaként a mi egyházunk is részt kíván venni ezen a kongresszuson, ahol államunk és egyházunk határozott békeakaratának erőteljesen fogunk hangot adni.

Az unitárius hívek támogatják Románia Szocialista Köztársaság békepolitikáját, mert, mint magyar nemzetiségű dolgozók, minden jog és szabadság biztosított számukra, a fejlődés minden feltételével rendelkeznek, hogy zavartalanul gyakorolhassák vallásukat.

Egyházunk részéről a II. szekcióban dr. Barabássy László, a III. szekcióban dr. Erdő János szólalt fel.

A hazai vallásfelekezetek vezetői és a külföldi egyházi képviselők beszédeikben, egyöntetűen megállapították, hogy a fegyverkezés reális fenyegetést jelent az egész emberiség számára. Éppen ezért a világ békeszerető erői, a világnézeti és vallási meggyőződéstől függetlenül, küzdenek a fegyverkezési hajsza megfékezéséért, a nukleáris rakéták Európába való telepítésének leállításáért, az összes népek békéjének és biztonságának szavatolásáért. A vallásos emberek hitükből fakadó felelősséggel hatékonyan hozzájárulhatnak a bizalom és együttműködés légkörének, a tartós békének a meghonosításához.

Június 22-én este az Ortodox Teológiai Intézet és az Ortodox Egyház Pátriárkátusának egyesített énekkara művészi színvonalú koncertet adott a gyűlés résztvevőinek tiszteletére.

A június 23-i plenáris ülés az elhangzott beszédek és a három szekció előterjesztésének konklúzióit egy felhívásban összegezte és fogadta el, melyeket a keresztény egyházakhoz és szervezetekhez, valamint a világvallásokhoz intézett.

Befejezésül a gyűlésen részt vevő vallásfelekezetek vezetői és képviselői az alábbi táviratot intézték Nicolae Ceaușescuhoz, Románia Szocialista Köztársaság elnökéhez:

„Románia Szocialista Köztársaság vallásfelekezeteinek vezetői és képviselői, akik 1984. június 21-én, 22-én és 23-án ünnepi leszerelési és békegyűlést tartottak Bukarestben, keresztény egyházak vallásfelekezetek és világszervezetek képviselőinek részvételével, kifejezik mélységes csodálatukat ön iránt, mélyen tisztelt elnök úr, hogy oly lankadatlan odaadással és határtalan hűséggel munkálkodik a haza haladása, a nép jóléte és boldogsága, a béke megvédelmezése, a népek közötti enyhülés és együttműködés előmozdítása érdekében.

Az emberiség bonyolult, viszontagságos, ellentmondásoktól terhes, a nemzetközi helyzet példátlan súlyosbodásától jellemzett jelenkorában Románia olyan ragyogó országgént jelentkezik, amelynek célja hozzájárulni a béke és az együttműködés diadalához, a világ összes nemzeti életének és méltóságának biztosításához.

Teljes joggal állíthatjuk, hogy az ön fáradhatatlan erőfeszítéseinek köszönhetően Romániának ma több barátja van világszerte, mint bármikor, eredményei egyre inkább ismertek és nagyrabecsültek a földkerekség minden részében, az ön nevét pedig mély tisztelettel és csodálattal ejtik ki az egész világon.

Az ön ragyogó kezdeményezései és akciói a béke és a leszerelés ügyében, amelyek újabb ékesszóló megnyilatkozást nyertek a Románia Szocialista Köztársaság Nagy Nemzetgyűlése által a Szovjetunió Legfelsőbb Szovjetjéhez, az USA Kongresszusához, ama európai országok parlamentjeihez intézett felhívásában, amelyek területére a középhatótávolságú rakétákat betelepítik, továbbá más európai államok és Kanada parlamentjéhez intézett felhívásában, határozott cselekvésre lelkesítve a nukleáris háború veszélyének elhárításaért, az emberek, a nemzetek alapvető jogának, a szabad és méltó léthez való jogának megvédelmezéséért, a béke egyetemes diadaláért, bennünket, a vallásfelekezetek képviselőit is elköteleznek és mozgósítanak, hogy még szorosabban összefogjunk és hathatósabban támogassuk a béke megvédelmezése, az enyhülés biztosítása, az emberek és a népek közötti együttműködés és testvériség előmozdítása érdekében elfogadott intézkedéseket. Gyűlésünk, amely a román nép akaratát és tetteit jellemzően a béke, a szabadság, a haladás és a civilizáció eszményei szellemében zajlott le, ismételten bebizonyította, hogy a vallásfelekezetek képviselői, az általuk pásthorolt hívek elhatározása minden erejükkel, sajátos eszközeikkel hozzájárulni a világ népei, haladó, békeszerető erőik erőfeszítéseéhez az emberiség legszen- tebb, de egyben leginkább veszélyeztetett jogának, az élethez, a léthez való jogának megvédelmezéséért.

Mi, a romániai vallásfelekezetek vezetői és képviselői vallási tétel- leinktől lelkesítve és a földkerekség létét fenyegető katasztrófa elhárí- tása céljából, kifejezésre juttatva közösségei összes tagjainak érzé- seit és akaratát, felhívtuk az egész világ egyházait, vallásfelekezeteit, minden jóhiszemű emberét, népével együtt, az összes békeszerető erők- kel együtt lépjen fel a fegyverkezési hajsza megfékezéséért, az újabb amerikai rakéták Európába telepítésének és a Szovjetunió által beje- lentett nukleáris ellenintézkedéseknek a leállításáért, a szovjet-amerikai tárgyalások felújításáért, hogy egyezmény jöjjön létre, és hozza meg Európa, az egész világ mentesítését a nukleáris rakétáktól, mindennemű nukleáris fegyvertől.

Kifejezésre juttatva mély tiszteletünket ön iránt mindazért, amit a béke megvédelmezéséért és a haladás előmozdításáért tett és tesz, me- gerősítve teljes csatlakozásunkat államunk egész bel- és külpolitikai tevé- kenységéhez, az ön lelkesítő példáját, a haza és a nép odaadó szolgálá- tának lelkesítő példáját követve, megfogadjuk, mélyen tisztelt elnök úr, hogy rendíthetetlen egységben az egész országgal, szívvel-lélekkel támo- gatjuk a nagyszerű békeakciókat, ápoljuk az emberek, a népek tudatá- ban a bizalmat és a reményt egy fegyverek és háborúk nélküli világban, az atompusztítás rémképétől megszabadult világban, gyarapítjuk és tá- mogatjuk alkotó erőiket és képességeiket az egész emberiség hasznára és javára.

A romániai vallásfelekezetek leszerelési és békegyűlése“

A leszerelési és békegyűlést Teoctist metropolita zárta be. Beszédé- ben kifejezésre juttatta a hívek és vallásfelekezetek egyhangú békeaka- ratát és szilárd elhatározását, hogy mindent megtesznek országunk ak- cióinak támogatására a nukleáris háború veszélyének kiküszöbölése, a népek közötti együttműködés és a béke megerősítése érdekében.

FELHÍVÁS

a világ valamennyi keresztény egyházához és szervezetéhez, a világvalóságokhoz és minden jóakarató emberhez

Mélyen aggódva a minden eddigit meghaladó ütemre felgyorsult fegyverkezési verseny miatt, mely súlyos fenyegetést jelent a békére és a biztonság ügyére, és az emberiséget egy nukleáris katasztrófához vezeteti, a romániai egyházak vezetői és képviselői, hitük és vallásos meggyőződésük alapján, híveik nevében ismét egybegyűltek Bukarestben 1984. június 21., 22. és 23. napjain a leszerelés és a béke kérdésének megbeszélésére.

Ezen az ülésen részt vettek a világ egyes egyházainak, vallásfekezeteinek és keresztény szervezeteinek képviselői, hogy együtt tárgyalják meg a nemzetközi élet fontosabb fejlődési irányvonalait, melyet a nukleáris fegyverkezés fokozása, új fegyverkészletek megjelenése és felhalmozása, a regionális konfliktusok és az Európába telepített új rakéták veszélye súlyosbít.

A békére vágyó emberekkel együtt aggódva állapítjuk meg, hogy a világ fegyvertáraiban már olyan hatalmas mennyiségű atomfegyvert halmoztak fel, melynek pusztító ereje minden képzeletet felülmúl, és veszélyezteti a világ létét, valamint jövőjét.

Újabb fegyverek és nukleáris rakéták gyártása és telepítése nemcsak hogy nem vezethet semmiképpen a biztonság és a béke erősítéséhez, ellenkezőleg, még jobban fokozza a népek biztonsághiányát, az élet és az emberi civilizáció elpusztításának veszélyét. Ez a fenyegetés nemcsak az ilyen fegyvert használó országokat, de minden más államot is érintene, mert egy nukleáris háború esetén senki sem óvhatná magát ennek hatásától és katasztrófális következményeitől. Kétségszövonhatatlan igazság az, hogy a nukleáris fegyverek használata nemcsak rendkívül sok emberéletet követelne, hanem romba döntené mindazt, amit az emberi civilizáció a századok során alkotott, s megsemmisítené az egész emberiséget és az élet feltételeit is.

E tragikus igazságot tekintve egyre világosabb, hogy egy megsemmisítő háború veszélyére egyetlen lehetséges válasz adható: a konkrét és tényleges leszerelési intézkedések fogantatósítása, elsősorban a nukleáris leszerelésre vonatkozólag, az új rakéták telepítésének megállítása, a fegyverkezési költségek befagyasztása és csökkentése, a katonai elkötelezettségek felbontása, az enyhülés és a bizalom erősítése, mely a békét és a népek biztonságát szavatolja. Mindez előtérbe helyezi az államok és a világ népei, a haladó erők, a békeszerető emberek feladatait, akik arra hivatottak, most még inkább mint bármikor, hogy egyesítsék erőiket és cselekvően harcoljanak a nukleáris fegyverkezési hajszá megállításáért, a háborús veszély elhárításáért, a békés légkör megteremtéséért, az enyhülésért, a bizalomért és az együttműködésért az egész világon.

Ülésünk nagyra értékelte Nicolae Ceaușescu, Románia államelnökeinek javaslatait és kezdeményezéseit; ezek teljes támogatását juttatta kifejezésre. Ezen javaslatok az Amerikai Egyesült Államok által egyes nyugateurópai országokba irányított középhatósugarú nukleáris rakéták te-

lepítésének megállítására és a Szovjetunió által bejelentett nukleáris rakétákat és később minden nukleáris fegyvert Európából és a világból kiküszöbölve szovjet-amerikai megegyezést eredményező tárgyalásokra vonatkoznak.

A világ egyházai, a vallások és ezek hívei nem hiányozhatnak azok soraiból, akik a béke ügyének védelméért és megmentéséért harcolnak, az életet és az emberi társadalom haladását óvják. Az általunk meghirdetett vallásos tanok útmutatása nyomán határozottan meg vagyunk győződve arról, hogy bár a nemzetközi helyzetet nagy veszélyek fenyegetik, egységesen cselekedve a haladó erők képesek lesznek megállítani az oktan nukleáris fegyverkezési hajszát; helyzetünkből adódóan és lehetőségeinkhez mérten kötelességünknek érezzük, hogy a szó erejével és példamutatással sikraszálljunk a békét megsemmisítő okok kiküszöböléséért, mint a nukleáris fegyverkezés, az általa okozott gazdasági válság, a diszkrimináció, az államok és népek közötti bizalmatlanság.

Vallásos elhivatottságunk alapján és a világba betöltött szerepünk magas felelősségének tudatában FELHÍVAST intézünk minden egyházhoz, a világ vallásaihoz, a világ keresztény szervezeteihez és minden jóakarató emberhez, kérve őket, hogy erősítsék törekvéseiket, most, míg nem késő, az élet védelméért, a veszélyes fegyverkezési hajszát megállításáért, az emberiség megmentéséért egy nukleáris katasztrófától.

A jószándékú emberekhez csatlakozva hallatjuk szavunk, békét, igazságot és szeretetet követelve, hogy az emberiség sorsát kezükben tartókat legyőzzük: alakítsák át a fegyverraktárakat gabonásokká, a ballisztikus rakétákat mindennapi kenyérré az éhező emberek részére, a neutronbombát orvossággá, az agresszív katonai központokat békeintézetekké, hogy a világot minden értékével felszabadítsuk a megsemmisülés borzalma alól és az élet fennmaradjon a földön.

A romániai vallásfelekezetek leszerelési és békegyűlése

A SZOCIALISTA DEMOKRÁCIA ÉS EGYSÉG FRONTJA ORSZÁGOS TANÁCSÁNAK PLENÁRIS ÜLÉSE

Június 28-án, Nicolae Ceaușescu államelnök vezetésével ülést tartott a Szocialista Demokrácia és Egység Frontja Országos Tanácsa. E széleskörű, átfogó politikai szerv, melynek egyházunk is tagja, megtárgyalta a Szocialista Demokrácia és Egység Frontja tanácsai és a tagszervezetek által a dolgozóknak az egységes országos gazdasági-társadalmi fejlesztési terv és az ötéves terv előirányzatainak teljesítésére való mozgósításában kifejtett tevékenységét. A társadalmi és nemzeti felszabadító antifasiszta és antiimperialista forradalom 40. évfordulója tiszteletére a helyi tanácsok és a tagszervezetek számos akciót kezdeményeztek a tervelőirányzatok teljesítésére és túlszárnyalására, a mezőgazdasági hozamok növelésére, az anyagi és emberi tartalékok maximá-

lis hatékonyságú kihasználásáért. Az ülés úgy értékelte, hogy minden területen jó eredményeket értek el, de rámutatott a mozgósítás terén mutatkozó egyes hiányosságokra s egyben kiemelte azt a törekvést, melynek nyomán a hiányosságok kiküszöbölhetők.

A plenáris ülés számbavette, hogyan járult hozzá a szervezet országunk béke és nemzetközi együttműködési politikájának megvalósításához. Az egész népet egyesítő Szocialista Demokrácia és Egység Front az elmúlt időszakban is határozott lépéseket tett országunk külpolitikájának, Nicolae Ceaușescu államelnök béke- és leszerelési javaslatainak megvalósítására, melyek a biztonságot és a nemzetközi együttműködés feljesztését célozzák. Egyházunk hívei és lelkeszei mindig részt vettek az ország felvirágoztatását célzó minden nemes akcióban. A béke kérdése az a terület, melyen az állami és tömegszervezetekkel való együttműködésünk a leggyümölcsözőbb.

A továbbiakban az ülés résztvevői az Országos Tanács jelentését hallgatták meg hazánk 1985. évi gazdasági és társadalmi fejlesztési tervének tervezetéről, és az 1986—1990 közti gazdasági-társadalmi fejlődés előzetes tervvázlatáról. A felszólalók teljes egyetértésüket fejezték ki az előirányzatokkal kapcsolatban, és hangsúlyozták Nicolae Ceaușescu államelnök döntő hozzájárulását a fő fejlődési irányvonalak kijelöléséhez, melyek biztosítják országunk előrehaladását az anyagi és szellemi civilizáció és jólét egyre magasabb csúcsai felé. Javaslata hangzott el a Szocialista Demokrácia és Egység Frontja III. kongresszusának ez év decemberi összehívására, valamint tárgysorozatra került a lakosság tudományos táplálkozásának programtervezete. A plénum egyöntetűen elfogadta a vitára bocsátott dokumentumokat.

Az Országos Tanács ülésének résztvevői lelkesen fejezték ki megelégedésüket, hogy a Román Kommunista Párt Központi Bizottsága elfogadta azt a javaslatot, hogy Nicolae Ceaușescu államelnököt a párt XIII. kongresszusa újraválassza a Román Kommunista Párt főtitkári tisztségébe. Ez a határozat egész népünk azon óhaját fejezi ki, hogy a párt élén a modern szocialista Románia megalkotója, a kortárs világ kiemelkedő egyénisége álljon. Meg vagyunk győződve róla, hogy Nicolae Ceaușescu államelnök pártfőtitkári tisztségbe való újraválasztása további jólétünk és előrehaladásunk biztosítója.

Az ülésen a hazai egyházak részéről felszólalt Nestor Vornicescu, Olténia metropolitája. Beszédében rámutatott arra, hogy a felszabadulásunk óta sikerekben gazdag út megtételéhez a legnagyobb mértékben Nicolae Ceaușescu államelnök járult hozzá, mert teljesen azonosította magát népünk sorsával. Államelnökünk szerint az elért eredmények és sikerek alkotója az egész nép, nemzetiségtől és vallásos meggyőződéstől függetlenül, s ide értendő a lelkeszek és a hívek tevékenysége is. A felszólaló biztosította a köztársaság elnökét, hogy az egyházak továbbra is hittel és szeretettel szolgálják az országot és a népet, és lelkesedéssel támogatják Románia bel- és külpolitikáját, minden erejükkel a haza felvirágoztatásáért és a világbéke ügyéért küzdenek.

Az egyházi felszólalók sorában Szedressy Pál, a Zsinatprezsbiteri Evangélikus Egyház püspöke következett, aki beszédében kiemelte, hogy az egyházak részvétele a Szocialista Demokrácia és Egység Frontja tevékenységében társadalmi rendszerünk demokratizmusát tükrözi. A román, magyar, német és más nemzetiségű híveket tömörítő vallásfele-

kezetek tagjai tudatában vannak annak, hogy boldogságuk és jólétük az ország előrehaladásától függ. Ezért egységesen tevékenykednek az egész néppel. Az egyházak teljes vallásszabadságot élveznek. A törvény minden állampolgárral egyenlő jogokat és kötelezettségeket biztosít a hívek számára. A felszólaló a továbbiakban kiemelte, hogy a béke ügye, a nukleáris pusztulás elkerülése napjaink egyik központi problémája. Lelkesek és hívek egyöntetűen támogatják és nagyra értékelik Nicolae Ceaușescu államelnök békére, leszerelésre és biztonságra vonatkozó kezdeményezéseit, mint ahogyan ezt kihangsúlyozza a romániai vallásfelekezetek leszerelési és békeértekezletének felhívása.

A plenáris ülés munkálatai Nicolae Ceaușescu államelnök beszédével értek véget.

A SZOCIALISTA DEMOKRÁCIA ÉS EGYSÉG SZERVEZETE KÖZPONTI BIZOTTSÁGÁNAK PLENÁRIS ÜLÉSE

Ugyanazon a napon ülést tartott a Szocialista Demokrácia és Egység Szervezetének Központi Bizottsága. A gyűlés napirendjén szerepelt a Szocialista Demokrácia és Egység Szervezeteinek részvétele a dolgozóknak az 1984. évi gazdasági-társadalmi fejlesztési terv és az öt éves terv teljesítésében, valamint a nagy nemzeti évforduló kiemelkedő eredményekkel való köszöntésére történő mozgósításban. Továbbá jelentés hangzott el az 1985. évi terv tervezetéről és Románia 1986—1990. közötti gazdasági-társadalmi fejlesztésének előzetes tervvázlatáról. A plenáris ülés felhívást intézett a Szocialista Demokrácia és Egység Szervezetének tagjaihoz, hogy nemzetiségre való tekintet nélkül odaadással munkálkodjanak a tervfeladatok megvalósításáért.

A plenáris ülés elhatározta, hogy december második felében összehívja a szervezet II. Országos Konferenciáját. Ugyanakkor jóváhagyta a lakosság ésszerű táplálkozásáról szóló programot.

A résztvevők osztatlan meglegedésüket fejezték ki, hogy a Román Kommunista Párt Központi Bizottsága javasolta Nicolae Ceaușescu államelnök újraválasztását a párt XIII. kongresszusán a Román Kommunista Párt főtitkári tisztségébe.

A felszólalók az egyházak részéről: Vasile Coman nagyváradi ortodox püspök és dr. Péntek Árpád, a kolozsvár-napocai Protestáns Teológiai Intézet rektora hangsúlyozták, hogy a R.K.P. Központi Bizottságának határozata, mely szerint Nicolae Ceaușescu államelnöknek a főtitkári tisztségbe való újraválasztását javasolja, teljes mértékben megfelel népünk akaratának és államelnökünk iránti nagyrabecsülését és háláját fejezi ki.

A plenáris ülés munkálatainak résztvevői végül lelkes légkörben elfogadták a Nicolae Ceaușescu államelnökhöz, a Szocialista Demokrácia és Egység Frontja elnökéhez intézett üdvözlő táviratot.

Dr. VARGA BÉLA

AZ UNITÁRIUS VALLÁS ALAPFOGALMAIRÓL

Az unitárius vallás a reformáció közvetlen leszármazottja, a 16. század vallásos fejlődésének logikus és természetes következménye. A reformáció a kereszténység hitigazságait és tartalmát a Biblia, mint eredeti forrás alapján vette vizsgálat alá. A hitújításnak a vallás területén végrehajtott minden alkotása, s így természetesen az unitárius vallás is a Szentírásan alapszik. Dávid Ferenc, az unitárius egyház megalapítója, szintén a 16. század szellemében, tisztán a Bibliára támaszkodva bizonyítja hitének igazságait éppen úgy, mint a többi reformátorok. Az unitárius vallás keletkezése tehát, mint a többi protestáns testvéreié, reformátorának a Biblia tanulmányozása révén nyert hitbeli, illetve teológiai meggyőződésére vezethető vissza. Ezt azért hangsúlyozzuk, mert némelyek szerint az unitárius vallás a 16-ik század humanisztikus mozgalmában gyökerezik. Kétségtelen, hogy a humanizmus és a reformáció között állanak fönn kapcsolatok és az előbbi hatással volt az utóbbira, illetve az egyik mozgatója volt a másiknak. Ugyanez áll fenn az unitárius vallásra is, de nagyobb mértékben, mint a hitújítás folyamán kialakult más protestáns felekezetekre.

Az unitarizmus hosszas teológiai viták eredménye. Dávid Ferenc gondolatvilágában nem egyszerre született meg, hanem az évtizedek nehéz és küzdelmes szellemi csatái alatt, a Szentírás állandó tanulmányozása s más rokon vagy ellentétes gondolkodású, részben külföldi, részben belföldi tudósokkal való érintkezése közben. Csak lassan alakul ki benne a tisztán teológiai elgondolás, amelynek következményeit ő még talán át sem pillanthatta a maguk teljességében, részleteiben való kifejtését pedig elvégezni nem volt ideje. Ennek a teológiai álláspontnak alapvető gondolata az, hogy Jézus ember volt, és ennek következtében az Isten egyetlen egy. Dávid Ferencnek egy posztumusz művében, amely „De dualitate”^{*} címet viseli, a következők olvashatók: „A Krisztusban való hit nem egyéb, mint hit az Atyának a Fiú által megjelentetett bizonygatójában, amely hitnek ismertető jele a benső tisztaság, a szeretet, a külső jámbor élet és a jó cselekedetek.”

Az unitárius vallás teológiai kiinduló pontját alkotó e pár tétel egyúttal ennek a vallásnak úgyszólván a magva. Lehetőségeiben és perspektívájában ez a pár teológiai megállapítás szinte kimeríthetetlen. Az

^{*} „Dávid Ferenc értekezése a kettős istenségről” címen, Márkos Albert fordításában, 1943-ban jelent meg Kolozsvárt.

a tétel, hogy Jézus ember, nagy jelentőségű volt a 16-ik században, s annak mondható ma is, ha elgondoljuk, hogy a kereszténység kevés kivétellel mind e mai napig a niceai zsinat ezzel ellentétes álláspontján áll. Ez a gondolat a skolasztikus teológia egész rendszerét kiemeli sarokaiból és a teológiai gondolkozást teljesen más alapokra helyezi. Az unitárius gondolat, amely tulajdonképpen már a reformáció korában sem volt új, hanem az őskereszténységig visszanyúl, s az évszázadokon keresztül, különböző időkben és formákban, olykor csak óvatosan, a skolasztikus hagyományok keretei között, majd bátrabban, egészen szabad, leplezetlen formában jelenik meg, a keresztény teológiának kétségtelenül kopernikuszi fordulatát jelzi. Minden teológiai reflexiónak, amelynek útjai nincsenek előre megállapított határok közé szorítva, kénytelen a teológiai gondolkodás természeténél fogva foglalkozni vele.

Minthogy az unitárius vallás ama megállapítás következtében, hogy Jézus ember, szembekerült nemcsak a katolikus felfogással, hanem a reformatori teológiákkal is, amiből két nagy hátránya származott. Az egyik az, hogy elszigetelődött, a másik az, hogy egy bizonyos korszakban üldöztetésben részesült. Mindkettő külön-külön is elég arra, hogy a fejlődés útján feltartóztassa. Ez volt az oka annak, hogy az unitárius vallás gondolatrendszere az elmúlt évszázadok alatt egyideig csak nagyon lassan és keveset fejlődhetett abban az irányban, amerre a keletkezésében rejtőző csírák következtében fejlődnie és kiépülnie kellett volna. Az unitárius gondolat fölvetésének, a Dávid Ferenc teológiai kezdeményezésének következményeit így a 18. és 19. század vallásos és tudós géniuszai tették valósággá.

Az elszigeteltségnek és az üldöztetéseknek azonban nemcsak hátrányai, hanem előnyei is voltak. Ilyen előny volt az, hogy az unitárius vallás, amelynek gondolatrendszere keletkezésének idejében a mostoha körülmények miatt jóformán befejezetlenül maradt az utódokra, konzerválódott, megmaradt ősi eredeti formájában, s a protestáns vallásos életnek egy olyan sajátos és értékeiben eléggé föl nem becsülhető formáját alakította ki mindenütt, ahol fennmaradt, amely a maga nemében rendkívül érdekes és figyelemreméltó. Ez abban áll, hogy az unitárius vallás bibliai és reformatori eredetének hagyományai tisztán és érintetlenül éltek tovább az unitárius hívek lelkében, amelyekhez a vallásos türelem, mások véleményének tiszteletbentartása, valamint a haladás útját egyengető, aránytalanul nagy számú nevelő intézmény fenntartása és féltő gondozása járult.

Dávid Ferenc nemcsak a teológiában reformált. Az unitárius gondolat bármennyire bibliai és teológiai volt is eredetében, mégsem tudott megmaradni sohasem csupán a szoros értelemben vett vallási területen. Az unitárius gondolat már első hivatalos megjelenésekor, az 1568-ban tartott tordai országgyűlésen felemelkedett az egyetemes emberi kultúra magaslatára, amikor törvénybe iktatta a vallásszabadságot, kimondván, hogy „a prédikátorok az evangéliumot prédikálják, hirdessék, ki-ki az ő értelme szerint, és a község, ha venni akarja, jó, ha nem, senki kényszerítéssel ne kényszerítse... Nem engedtetik ez senkinek, hogy senkit fogsággal avagy helyétől megfosztással fenyegetsen a tanításért, mert a hit Istennek ajándéka.” Ez a határozat, amely méltánylásban részesült

* Erdélyi Országgyűlési Emlékek. II. k. 343

a múltban és részesül a jelenben is, magában foglalja az unitárius szellem egyetemes programját is, amely lényétől elválaszthatatlan. Ennek a programnak a pillérei az egyéni szabadság tisztelete minden területen: a vallásban, a tudományos kutatásban, az emberi jogok gyakorlásában egyaránt.

Mi az unitárius vallás tartalma vagy más szóval, mit hisznek az unitáriusok?! Ha erre a kérdésre általánosságban meg akarunk felelni, azt mondhatjuk, hogy az unitáriusok hisznek mindazokban a vallási és erkölcsi igazságokban, amelyeket Jézus tanított, s amelyek mint minden, ami egyszer igazságnak nevezhető, örökkévaló, el nem múló, érvényes tanítást tartalmaznak. Az unitárius vallás a Bibliának mindkét részében keresi az isteni kinyilatkoztatás nyomait. Azonban mégis elsősorban közvetlenül Jézusra és az ő tanítására alapítja hitét. Ezért az unitárius vallás úgy tekint az első három evangéliumra, melyek Jézus életét és tanításait foglalják magukban, mint arra az ősforrásra, amelyből legalábbis megközelíthetőleg megismerhetjük Istennek Jézussal közölt kijelentését, amelyen a tiszta kereszténység fölépül. A negyedik evangélium és Pál apostol levelei is kétségtelenül nagy jelentőségűek Jézus tanításainak helyes megértéséhez, s mint ilyenek, szintén alapokmányai a keresztény vallásnak. Azonban a kutatások már régen megállapították hogy mindezekben az iratokban számos olyan elem van, amely már magyarázata Jézus tanításainak szerzőik egyéni szempontjai szerint. A keresztény vallás alapigazsága elsősorban azok, amelyek Jézustól magától származtak s nem azok, amiket Jézus tanításaival kapcsolatban mások mondtak vagy ahogyan azokat magyarázták. Azért a Szentírás használatánál irányadó, hogy minél közelebb férközzünk Jézushoz, az ő szelleméhez, s lehetőleg belőle, közvetlenül próbáljuk megragadni az evangélium szellemét. Hogy ezt a célt el lehessen érni, azért a Bibliának minél elmélyültebb és alaposabb megismerésére van szükség, s így az unitárius vallás a tudományos bibliakutatás eredményeit nemcsak figyelembe veszi, hanem kellőképpen méltányolja, abban a meggyőződésben, hogy az építő bírálat a keresztény vallás alapvető, nagy igazságainak felismerésében csak hasznos lehet. Sokmindent lerombolhat, de az örökkévaló, vallási és erkölcsi tartalmat hordozó igazságokat nem érintheti, hanem kiemeli és előtérbe állítja.

Az Istenről való tudásunk a keresztény vallás alapvető forrására, a Bibliára s főként Jézus tanításaira támaszkodik. Sehonnan sem meríthetünk annyit Istenről és Istennek az emberhez való viszonyával kapcsolatban, mint az evangéliumokból. Ahogyan ma gondolkozunk Istenről, azt tulajdonképpen Jézus fedezte fel számunkra. Ez az ő munkásságának legértékesebb ajándéka. Istenről teljesebb képet alkotni, mint amit Jézus adott, ma sem tudunk. A keresztény vallás nagy szellemei mind Jézuson keresztül látták meg az Istent, s az ő módszerével próbáltak feléje közeledni. Ebben áll Jézus hitének és az Istenről való élményének a maga nemében páratlan jelentősége.

Jézus tanítása alapján Istenről való tudásunkat a következőkben foglalhatjuk össze. Isten a hitben és a hit számára feltétlenül létezik. A hívő ember számára nem kérdés az, hogy van-e Isten. Eppen azért Isten létének bizonyítását feleslegesnek tartjuk.

Isten a mi Atyánk. Isten atyasága magában foglalja az istenfiúságot, és minthogy mindnyájan egy Atyának vagyunk gyermekei, az embertestvériséget. Isten atyasága egyúttal azt is jelenti, hogy a benne

való részesség, a hozzá való tartozás nem kizárólagos, hanem mindenkire egyformán érvényes. Az Istenben való részességnek állandónak kell lennie. Ot nem lehet kihagyni semmiből.

Isten mind lényegében, mind személyében egyetlen egy. Jézus szerint ez az első minden vallási parancsolat között: „Halljad Izrael: Az Úr, a mi Istenünk, egy Úr“ (Mk 12,29). Pál apostol is azt tanítja, hogy „nekünk egy Istenünk van, az Atya, akitől van a mindenség, mi is ő benne“ (1Kor 8,6). Semmi sincsen az egész Szentírásban világosabb és nyilvánvalóbb tudomány, mint az egy Istenről való tudomány — mondja Dávid Ferenc a *Rövid Magyarázat* c. munkájában. Az unitárius hitfelfogásnak jellegzetes vonása lett az Isten egységének hite.

„Az Isten szellem“, tanítja Jézus (Jn 4,24); ennél hívebb meghatározást adni Isten lényegéről, mint ez, nem lehet. A szellemiség a legtöbb, amit az ember elgondolni képes. Ha az isteni szellemet közelebb-ről akarjuk megvilágítani, akkor három olyan jelzőt említünk meg, amely alapul szolgál minden isteni tulajdonság számára. Ez a három a következő: Isten tökéletes, szent és jó.

Mikor azt állítjuk, hogy Isten tökéletes szellem, ez azt jelenti, hogy lényege a szellem tiszta, befejezett megvalósulása. A szellem a maga teljességében csak egyedül Istenben valósulhat meg. A szentség és a jószág közelebb-ről is meghatározzák ennek a tökéletes szellemiségnek a tartalmát. A szent és a szentség nagyon régi jelzője Istennek. Hogy mit jelent, nehéz körülírni. Az újabb értékelmélet úgy próbálta magyarázni, hogy Isten az összes többi értékek foglalatlja. A „szentséges“, Otto Rudolf szerint, kizárólag csak Istenre alkalmazható jelző. Szent maga az Isten és az, ami tőle származik. A szentség kizárólag Istent illeti meg, mint minden érték hordozóját s így jelenti számunkra az abszolút értéket. A szentség hatása szubjektív oldalon a tiszteletben, önmagunk távoltartásában nyilvánul meg, másfelől pedig a dicsőítés, az alázatos elismerés érzését kelti fel bennünk.

A harmadik jelző: a jó, tulajdonképpen erkölcsi értékjelző, amelyet olyan cselekedetekre alkalmazunk, amelyek az erkölcsi törvényeknek megfelelnek. Míg a tökéletes szellem vagy a szent csak Istenre alkalmazható, addig a jó általában használatos az erkölcsi becslésnél. Azonban akkor, amikor Istent mondjuk jónak, egészen sajátos értelme van, amely nem alkalmazható az emberi cselekedet erkölcsi megítélésénél. Ezt igazolja Jézus megjegyzése, amikor visszautasítja a „jó Mester“ megszólítást a következőképpen: „Miért mondasz engem jónak? Senki sem jó, csak egy, az Isten“ (Mk 10,19; Lk 18,18). Jézus megkülönböztetését úgy értelmezhetjük, hogy Istenben a jószág olyan abszolút és olyan kizárólagos, hogy kizár mindent magából, ami nem jó. Az Isten jószágával szemben minden emberi jószág csak viszonylagos lehet.

A jószág Istennek olyan tulajdonsága, amely rajta kívül utal. Míg a tökéletesség és a szentség Istennek önmagában álló, semmi másra nem vonatkoztatható tulajdonsága, addig a jószágban Isten úgyszólván kilép önmagából. A jószág következtében Isten az ember és a világ felé fordítja tekintetét. Jónak lenni annyit jelent, mint jót cselekedni. Jót cselekedni pedig csak valakivel lehet. Az isteni jószág az, ami ez embert Istenhez köti, vele való atyai-fiúi viszonyát megalapozza. Ha a jószágot ebben az értelemben vesszük, akkor Jézus álláspontja, amikor a „jó“ megszólítást elhárítja magától s egyedül az Istent mondja jónak, azt jelenti,

hogy egyedül az Isten jósága tökéletes és csálhatatlan, amely nem tévedhet soha az emberek cselekedeteinek megítélésében, mert ismeri azoknak összes motivumait. Ha így értjük, akkor Isten jósága magában foglalja Isten igazságosságát, és az előbbi feltétele ez utóbbinak. De magában foglalja a jóság Istennek azt a tulajdonságát is, hogy Ő szeretet. „Mi megismertük és elhittük az Istennek irántunk való szeretetét. Az Isten szeretet; és aki a szeretetben marad, az Istenben marad, és az Isten is őbenne“ (1Jn 4,16). Csak az lehet igazán jó, akiben szeretet és igazságosság van. Mindezek együtt Isten lényének etikai természetű vonásai, amelyek éppen ilyen voltuknál fogva szükségképpen megalapozzák Istennek az emberre vonatkozó etikai kapcsolatait.

Az isteni lényeknek személyes jellege van. Istent úgy gondoljuk, mint öntudatos személyes lényt. Isten, aki a mi Atyánk, aki szeret minket, aki megadja a mindennapi kenyeret s aki megbocsátja bűneinket, csak olyan formában képzelhető el, mint öntudatos személyes lény. Természetes, hogy az Ő öntudata és az Ő személyisége egészen más, mint a miénk. Isten öntudata öröktől fogva való és mindig lesz. Ő mindenható, és mindenekfelett álló erkölcsi személyiség. Személyiségének hatóereje áthatja a világot. Lévéen tiszta szellemi lény, sem tudásában, sem erkölcsi erejében nem korlátozza Őt az, ami minket korlátoz végeségünkől folyó gyarlóságaink következtében.

Amikor Istent személynek gondoljuk el, akkor nem az emberi személyiség kötöttségeit akarjuk reá alkalmazni, hanem benne a személyiségnek korlátlan és abszolút megvalósulását látjuk.

A keresztény vallás, a Biblia alapján, Istent mint a világ teremőjét mutatja be. A keresztény teremtés hitéhez részben kozmológiai viták, másfelől pedig dogmai tartalmú tanok tapadtak az idők folyamán. Mindezekről eltekintve megállapítható, hogy a Szentírás felfogásában, amely a teremtés munkáját Istennek tulajdonítja, rendkívül mély belátást és bölcsességet látunk. Ha van valami a világon, ami isteni dolog, akkor a teremtés bizonyára ilyen. Csak az Isten teremthet, csak Ő alkothat újat, ez az Isten privilégiuma.

Isten atyaként való felfogásából következik, hogy Isten szeret minket és gondot visel reánk. (Jn 4,10). Ez a szeretet végtelen és irgalommal párosult. Egyetemes, amelyből senki kizárva nem lehet. Attól, hogy Isten szeressen és gondot viseljen reánk, nem tudunk elszakadni, még akkor sem, ha ellene cselekszünk. Isten szereti a jókat, igazakat és a bűnösöket egyaránt. Ebben nyilvánlik meg leginkább Istennek erkölcsi fensége és gondviselése.

Az isteni szeretet az embert sohasem tekinti eszköznek; fölemeli az embert magához személyes közelségébe, s hivatásának betöltéséhez segítve Isten országának munkásává avatja.

Isten atyai szeretetének következménye a gondviselés. Ez azt jelenti, hogy Isten a mi egyéni életünket figyelemmel kíséri, irányítja és óvja. Gondviselése azonban nemcsak az egyén életére terjed ki, hanem a mindenség egész életére.

Kiemeljük Istennek két alapvető tulajdonságát, az igazságosságot és az irgalmasságot. Jézus az igazságosság kérdését abban a tömör formában juttatja kifejezésre, amely így hangzik: „Amit akartok azért, hogy az emberek ti veletek cselekedjenek, mindazt ti is úgy cselekedjétek azokkal“ (Mt:7,12). Az irgalmassághoz az igazságtól a szeretet vezet át.

A szeretet mérhetetlen gazdagsága magába zárja az igazságot és irgalmasságot. Jézus az irgalmasságot emeli ki, midőn azt mondja, hogy „irgalmasságot akarok és nem áldozatot, mert nem az igazakat hívogatni jöttem, hanem a bűnösöket a megtérésre.”

Isten a kijelentésben adta tudtul akarátát. Ami a tapasztalás a tudás világában, ugyanaz a kijelentés a hit világában. A kijelentés a hívő számára megtalálása és megértése azoknak a szálaknak, amelyek életünket Istenhez fűzik.

A kijelentés nemcsak annak a bizonyossága, hogy Isten közel van hozzánk, hanem, hogy mi is közel vagyunk hozzá, vagyis eljutottunk odáig, hogy megértjük őt. A kijelentésben Isten megtalálja az embert és az ember megtalálja Istent. Mint a szellem legmagasabb megnyilatkozása, a kijelentés az élet egészét jelenti, amely az egyén életén túl, Istenen keresztül érintkezésbe kerül az egyetemes étellel. Megkülönböztetjük azonban benne az istenit és az emberit. Saját magunk megkülönböztetése az istenitől, s ennek következtében annak felismerése, s azután ismét a vele való egyesülése, ez a kijelentés dialektikai útja. Az első lépésre, amelyben az istenit az emberitől megkülönböztetjük, következik a második lépés: az istenihez való hozzákapcsolódás életünk tartalmának mérlegelése alapján.

A kijelentés lelkemben olyan folyamatot indít el, amelynek következtében sohasem tévesztem szem elől a legmagasabb értékmérőt. Ennyiben a kijelentés a szellem számára az a nagy felszabadulási folyamat, amelyben megtalálja önmagát és feltétlen értékek megvalósítása felé halad. Határozott lépés az önmegvalósulás felé, Istenbe való bekapcsolódás. Nem misztikus egyesülés, hanem erkölcsi és szellemi értékek fölfedése és a hozzájuk való alkalmazkodás. Mindennek előfeltétele pedig az Istenbe vetett hit. Hit és kijelentés egymástól elválaszthatatlanok.

A kijelentés mindig személyes jellegű. Minden egyes lélekben létrejöhet, ahol a lélek dinamikus ereje megtalálja az Istennel való kapcsolatot. A kijelentés az egyetemes megvalósulása az egyesben, a marandó tartalomé a megélés tűnő formájában. Tartalma elsősorban vallási és erkölcsi igazságokat foglal magában, amelyek irányítólag hatnak életükre. Kijelentés az, ami feleletet ad arra a kérdésre, hogy mit kell hinnünk és mit kell cselekednünk.

A kijelentésre nézve nem lehet kritérium az, hogy vajon a Bibliában található-e meg s hogy valami tekintély csalhatalannak minősítette-e vagy sem. Nincs szüksége a kijelentésnek semmiféle külső tekintélyre, csupán arra, hogy azokban az igazságokban, amelyek személyes életünket irányítják, ismerjük fel az isteni erő megnyilatkozását. A kijelentésnek nincsenek korlátai, s ezért a kijelentés és a természet egymással nem ellentétesek. A történelem és a tapasztalat mégis arra tanít, hogy akkor beszélünk kijelentésről, amikor az Isten erejének hatását érezzük meg személyesen életünkben. Jellegzetes vonása még a kijelentésnek, hogy fejlődésre alkalmas, tartalmában gyarapodó. A szellemi élet fejlődése mindig tágabb és tágabb mezőkön fedezheti fel az isteni megnyilatkozását. Minél szélesebbkörű az értelem és a belátás, minél mélyebben nyúlnak el a vallási és erkölcsi érzelmek gyökerei, annál biztosabb alapokra támaszkodik a kijelentés.

Nemcsak saját személyes vallásos tapasztalatunk alapján juthatunk kijelentéshez, hanem mások is közölhetik velünk. A másokon keresztül

hozzánk jutott kijelentés csak abban az esetben lesz számunkra valóban kijelentés, ha sajátunkká tesszük, vagyis ha mozgásba hozza bennünk azokat az erőket, amelyek Istennel való kapcsolatainkra irányulnak, másfelől pedig olyan igazságokat tartalmaznak, amelyek a szellemi életnek eddig ismeretlen területeit nyitják meg számunkra, amely új tartalommal telíti meg a lelket.

Ilyennek látjuk Jézusnak az evangéliumokban történt kijelentését. Két szempont ad Jézus tanításainak nagy jelentőséget. Az egyik az, hogy általuk az emberiség egy része olyan igazságok részesévé lett, amelyek Istennek az emberhez való viszonyát felül nem múlható tökéletességgel mutatják. Másfelől pedig Jézus maga is átélte mindannak teljes igazságtartalmát, amit tanítványaival közölt. Felismerte Isten tisztán szellemi természetét, az emberi léleknek az istenivel való rokonságát. Közelebb hozta Istent az emberhez s az embert az Istenhez.

Bultmann Rudolf Jézusról szóló művében élesen elválasztja Jézus tanításait az ő személyes életétől. Azt mondja, hogy az evangélium nem azért értékes, mert Jézus tanítja, hanem önmagában értékes a benne foglalt igazságok tartalmánál fogva. Az objektív tartalom a döntő és nem az, hogy ki hozta létre. Nem azért kell hinnünk az evangéliumban, mert Jézus tanította, hanem azért, mert tartalmában meggyőző erőt találunk. Elvilleg osztjuk Bultmann szempontját, amely különben sok tekintetben emlékeztet Emersonnak, a híres amerikai unitárius gondolkodónak arra a fölfogására, hogy a kereszténység általában túlnyomóan sokat foglalkozott Jézus személyével, de annál kevesebbet szellemével. Mi unitáriusok nem azért hiszünk az evangéliumi kijelentés igazságai-ban, mert Jézus tanította, hanem azért, mert a benne megnyilatkozó tartalom meggyőz és magával ragad. Jézuson túl, rajta keresztül és föl-
lőtte, az örökkévaló Isten igazság lényegét s ebben magát Istent keres-
sük és találjuk meg, ha nem is teljességében és közvetlenségében, hanem úgy és annyira, amennyire Ő magát ebben a kijelentésben velünk megismertette. Mindazonáltal a kijelentés objektív tartalmát, ha el is tudjuk, de nem akarjuk elválasztani Jézus személyétől. Mert az ő küldetése nemcsak abban állott, hogy az emberiségnek vallási és erkölcsi igazságokat hirdessen, hanem abban is, hogy ezen igazságok megvalósításának lehetőségét és szükségességét a maga életével és halálával bizonyítsa. Isten példát akart adni nekünk az ő személyében arra, hogy az emberi élet szűkös korlátai és lehetőségei között is meg lehet valósítani az isteni igazságokat. Ezért nyer a kijelentés objektív tartalma mellett Jézus személye is nagy jelentőséget. Az isteni gondviselés azért küldött nekünk éppen Jézus személye által kijelentést, hogy az ő személye, egyéni élete és cselekedetei mintegy alátámasszák, megerősítsék és hatékonyabbá tegyék a kijelentésben megjelenő igazságok hatásának érvényesülését.

Bennünket unitáriusokat az evangélium igazságai mellett Jézus történeti személye közvetlenül érdekel abból a szempontból, hogy milyen lelki struktúrája, milyen élményei és gondolatai lehettek az evangéliumban kifejezettek és kinyilatkoztatottakon kívül, illetve azok mögött és háttérében annak az embernek, akit Isten példaképül választott ki és állított az emberiség elé, mint az isteni igazságok emberi megvalósítóját. Jézus lelkivilágának teljes rekonstrukciója lehetetlen, de az a kevés, amit belőle ismerünk, ennek a világnak mélységét és szinte kimeríthe-

tetlen gazdagságát állandóan újabb és újabb meglátások útján teszi megközelíthetővé. Nagyon jól tudjuk, amint Bultmann is mondja, hogy Isten egy emberben nem lehet szemlélet tárgya. Az Isten végtelensége és tökéletessége a maga teljességében nem fogható be soha emberi korlátok közé. Mérhetetlenül tökéletesebb, nagyobb és gazdagabb, mint bármilyen kijelentése, amit az emberek számára tesz. Csak rész szerint ismerhetjük abból is, amit Jézus tanított és cselekedett. S mégis az evangéliumi kijelentés és Jézus személyes élete végtelenül fontos a mi számunkra, mert legtöbbet itt és az ő személyes életében kaphatunk Istentől.

Jézus tanításainak megértése szempontjából két dolgot kell kiemelnünk. Az egyik a tanítások formális alapelve, a másik a tartalmi. Jézus tanításainak formális elve ez: „Legyen meg a te akaratom“, vagyis legyen meg az Isten akaratát. Isten akaratának teljesítése Jézus tanításainak kategorikus imperativusa. Az emberre vonatkozóan ez azt jelenti, hogy engedelmeskedjék Isten akaratának s igyekezzék azt teljes erőből megvalósítani. Ő maga is ezt cselekedte és erre hívta fel embertársait. A legfőbb keresztény erény, ha lehet így kifejeznünk, a magunk öntudatos alárendelése Isten akaratának.

Jézus tanításának ezt a legfontosabb formális elvét teljes jelentőségében ismerte fel E. W. Channing. „Isten akaratának teljesítését tartom a kereszténység első és utolsó céljának.“ „A hit csak eszköz, az Isten akaratának való engedelmesség pedig maga a cél. Mit tesz Krisztusban hinni? Azt, hogy higgyük, hogy az ő vallása Istentől jött s e meggyőződést tényleg hajtsuk is végre.“ „Üdvözülés és keresztényi engedelmesség egy és ugyanazon dolog. Az értelemnek hű és független felhasználása, hogy Istentől helyes nézeteket alkossunk magunknak, még nem a legfőbb parancs. Ezzel össze kell kötnünk az engedelmességet Isten akaratát iránt, amennyire azt megismerhetjük, különben az értelemnek minden munkája keveset fog érni.“

Hogy az Isten akaratának való engedelmesség keresztényi kötelességét teljesíthessük, szükséges ennek az akaratnak a megismerése, amelyet elsősorban a Jézus útján kapott kijelentésből tudunk meg. Az Isten akaratát előtt való meghajlás nem jelent valami külső tekintély ereje előtt való szolgáló meghajlást, hanem önként vetjük magunkat alá. Jézus megszabadította az embert minden külső tekintélytől; csak egy tekintély marad meg: Isten akarta, és csak egyféle engedelmesség: a belülről jövő, az emberi lélek önkéntes felajánlkozásán alapuló engedelmesség. Isten akaratának akkor engedelmeskedünk, ha a kijelentés tanításaiban felismerjük vallásos és erkölcsi mivoltunk lényegét és föltételeit. Isten transzcendens akaratát immanenssé lesz bennünk, amikor felismerjük, hogy az Isten törvényei és akaratát egyúttal a mi törvényünk és a mi akaratunk is. E nélkül emberségünk szűkös korlátai, ingadozó becslése között forgunk; e megismerés alapján mindebből kiemelkedünk s önként alávetjük magunkat akaratának. Isten akaratának öntudatos eszközeivé kell lennünk, ez tesz Jézus tanítványainak és igazi keresztényekké.

Hogy ez az akarat milyen módon kíván megvalósulni, hogyan fog beteljesedni tartalmilag is, arra adják meg a választ Jézusnak Istentől szóló tanításai. Isten országa az, amely Istennek, az isteninek az uralmát, megvalósulását jelenti. „Nem e világból való“, mert nem olyan,

mint amilyenek a földi országok. Némelyek transzcendens-eszkatológiai értelemben veszik, mások immanens, lelki és erkölcsi értelemben; némelyek csak az egyesek lelki újjászületésére vonatkoztatják, mások az egész emberiség megújulására. Mindez nem lényeges. Lényeges az, hogy Jézus tanításainak középpontja ez az eszmény, amely köré az ő egész munkája s minden tanítása sorakozik. Isten országa ideális eredménye annak az átalakító munkának, amelyet az evangéliumi kijelentésnek kell gyakorolnia az emberi lelkekre. Olyan ország, ahol ellentmondás és feltétel nélkül megvalósul minden, amit Isten meg akar valósítani. Megvalósul akkor, amikor az ember megértvén Isten akaratát, végképpen és határozottan, megalkuvás nélkül dönt a mellett, hogy Isten akaratát teljesítse.

Isten országa a transzcendensnek, immanens valósággá levése, amely nincsen összekötve semmiféle apokaliptikus spekulációval. Isten akaratának uralma a világon; közöttünk és bennünk kell megvalósulnia, ha felismerjük magunkban azt, hogy mi Isten akaratának munkatársai vagyunk, illetve ilyenekké lehetünk. Jézus már az ő körében megvalósíthatónak tartotta s kötelességévé tette tanítványainak. Ebben az országban kell megvalósulnia mindazon értékeknek, amelyek Jézus tanításából fakadnak: az Isten és ember szeretetnek, az ellenség szeretetének, a jósnak, az irgalmasságnak, a megbocsátásnak, a szellem mindazon értékeinek, ami azt valóban értékessé teszi.

Bárhogyan fogjuk is fel Isten országát, lényegében nem lehet más, mint lelki ország, amelyben a szellem isteni értékei megvalósulnak. Ez az ország megvalósítandó, ez a keresztény vallás programja. Jézus egész tevékenysége ennek az országnak a felépítésére irányul. Allandóan arra tanít, hogy mi módon, milyen utakon haladva lehetünk Isten országának tagjai. Észreveszi a boldogtalan, a szenvedő, a bűneiben és gyarlóságai-ban egyéni és társadalmi szerencsétlenségei között megváltásra és újjászületésre reászoruló embert. Megmutatja a megváltás egyetlen lehetőségét, amely abban áll, hogy vessük alá magunkat Isten akaratának és kövessük az ő parancsát. Ő maga hitével, Isten és embertársai iránt érzett és tanúsított szeretetével és cselekedeteivel példát adott arra, hogy miképpen kell cselekedni, hogy lelki békéjét és üdvösségét elérhessük.

Jézus mindezt azért tette, mert látta, hogy megvan a remény, a lehetőség arra, hogy Isten országa megvalósuljon, hogy gyarlóságainkból megszabaduljunk, hogy megváltódjék mindabból, a lealázottságból és rabszolgaságból, amelybe éppen bűnei miatt jutott. Ez a lehetőség pedig az emberi lélekben van, mely alkalmassá teszi az embert arra, hogy megjavuljon, hogy bűneit megbánva megtérjen. Jézus feltárja előttünk a szellemisség végtelen értékét, tökéletesedésre való alkalmatosságunkat, s megtanít arra, hogy Istennek az ő határtalan atyai szeretetéből kifolyólag célja az, hogy az emberi lelket tökéletesítse. Hogy ennek a tökéletesedésnek melyek az eszközei és föltételei, azt ismét csak az evangélium ismerteti meg. Isten országa megvalósításának föltétele a megtérés, a lelki újjászületés. Teljesen és gyökeresen meg kell változtatnunk felfogásunkat minden téren, hogy Isten akaratának szolgálatába állhassunk. Lehetséges-e ez? Igen, mert Istennek ez a célja, s mert megadta a lelki lehetőséget, hogy ez bekövetkezzék. Tudtunkra adta, hogy miként munkál-

hatjuk lelkünk üdvösségét. Azért mondják és mondhatjuk mi is, hogy az evangélium Isten kegyelmi ténye, amelyben az ő atyai szeretetét a bűnös ember felé fordította s tudtára adta akaratát, hogy a bűnösöket megtérésre indítsa s az elesetteket magához fölemelje.

Az unitárius felfogás az evangéliumnak ezt az intencióját a maga mély jelentőségében igyekezett megragadni, s azt mindvégig kellőképpen kidomborította. Már abban a felfogásban, amikor Jézust kizárólag, mint embert tiszteljük, kifejezésre jut az, hogy hisz az emberi szellem isteni értékeiben, a fejlődésre való alkalmatosságában és Isten által megszabott feladatok betöltésére való elhivatottságában. Hisz a léleknek az evangéliumban hangsúlyozott és megkívánt megtérési és újjászületési lehetőségében.

A keresztény vallást a szellemiség vallásának mondjuk; ez nemcsak az isteni és az emberi szellem egymáshoz való viszonyára vonatkozik, hanem a keresztény tanítás egészének a szellemiség szempontjából való értékelését jelenti. Az Isten országa, az istenfiúság eszménye mind lelki feltételekhez vannak kötve, s az emberi szellem axiológiai beállítottságára utalnak. A kijelentés megértése az isteni kegyelem elnyerése, a bűnök megbocsátása, a megváltás, az üdvözülés mind lelki feltételektől függ. Semmiféle külső cselekedet, mechanikus imádkozás, formalitás, sem áldozat, sem szentség nem segíthet, csak a lélek megjavulása. Aki hasznot, boldogságot s más előnyöket vár attól, hogy Istent tiszteli, az téves úton halad. Az Istenhez lehet segítségért folyamodni, de csak föltétlen hittel, amely minden esetben előtte való meghajlásra indít. A lelki feltételek, amelyek az új értékelés megvalósulásához szükségesek, olyan súlyosak, mint akár a Golgota keresztje. Ezért van áthidalhatatlannak látszó úr az emberi törekvések gyarlósága és az isteni kijelentés által kijelölt feladatok elérése között. Jézus ezt az úrt betöltötte, és életét is feláldozta érte, hogy megmutassa, hogy semmi sem sok az Isten akaratának szolgálatáért.

Az unitárius vallás a megalkuvás nélküli lelki kereszténységnek a hirdetője és letéteményese óhajt lenni. Az emberi lélek isteni célok szerint való formálására vállalkozott, erősítést és támogatást nyújt követőinek, hogy ki-ki a maga erejéhez és tehetségéhez mérten törekedhessék üdvösségének munkálására. Ebben a munkájában mindig csak lelki eszközökkel küzdött, példát adva a vallási türelmességre és felebaráti szeretetre. Szenvedésekkel és küzdelmekkel teli múltja után evangéliumi hivatásának tudatában kíván dolgozni továbbra is Isten országának megvalósításáért.

SIMÉN DOMOKOS ÉLETIRATA*

*A tudomány a műveltség ereje,
a művészet annak szépsége.*

En 1836-ban születtem július 30-án Tarcsafalván. Apám odavaló unitárius pap Simén János, anyám Istvánfi Lidia, az Augustinovics Pál testvérének Zsuzsánnának és Istvánfi Györgynek leánya, kit apám bordosi pap korában vett el, de a ki korán árvaságra maradván, a nemes lelkű Sárdi Sándor Mózesné nevelte, s kitől Isten után 5 gyermek született: *Elek*, ki korán meghalt, *Agnes*, ma maros-sz[en]tkirályi pap Bartalis Sándor özvegye, *Domokos*, jelen sorok írója, *Elek*, telekkönyvi hivatalnok Désen és *Emília*, Veres Sándorné. Ugyanazon évben akkori esperes Árkosi Mihály által megkereszteltetvén, keresztapám Árkosi Mihály, kereszt anyám Ugron Jánosné, Hegyesi Róza és Osváth Amália Gálfi Sándorné voltak. Kereszteltetésemre Ugron Jánosné gyönyörű rózsaszínű bújbelével és sapkával ajándékozott meg vékony fekete zsinorral ékítve. E bújbelét és sapkát anyám gondossága megtartotta, s mint reám nézve becses ereklyét híven őrzöm.

Ez időtől fogva életem folyamából egészen 1841-ig semmire sem emlékszem, csupán arra, hogy midőn ez évben apám a tarcsafalvi ekléziából kibúcsúzott, az egész eklézsia kicsinyje, nagyja sirt a templomban. En mint kis gyermek, az isteni tisztelet alatt idestova járkáltam a templomban. Láttam az emberek arczain a könnyeket és nem tudtam magamnak megmagyarázni. Csak később fejthettem meg, hogy a tarcsafalviak kedves papjuk siratták apámban.

Tarcsafalváról apám Siménfalvára menvén papnak 1841-ben, itt kezdettem iskolába járni, az Elekes György mester keze alá. Ez szegény elnehezedett ember volt és így nem sokat tanított ugyan a falusi gyermekeknek. A mi keveset tanított azonban, azt jól megtanította. Nála tanultam én is olvasni. Ez időben falusi iskoláinkban sehol sem használtak (csak a módosabbak) papírt az írástanításnál. Mindenik gyermeknek volt egy 16 hüvelyknyi hosszú 9 hüv. széles 2[hüv] vastag nyeles vacorkorfa táblája. Ezt üvegdarabbal simán levakarták, úgy nevezett lengyel-rózsával, vagy viasszal (ritkán, mert drága volt) bédörzsöltük, azután plajbásszal, többnyire óndarabbal lineáztunk reá, a mester előnkbe írt és mi leírtuk a többi sort. Nekem rendesen apám írt előmbe. Azért hasonlít írásom annyira az övéhez. Minden nap kétszer kellett ilyen írást elemutatni.

Innen 1842 tavaszán, húsvét után, apám a sz[ékely]keresztúri gimnáziumba vitt. En örömmel készültem és indultam útnak. Elek öcsém sokkal komolyabban vette a dolgot. Felállott a kert tetejére s addig kísért könnyes szemével, a míg láthatott. S bár apám a húsvéttól nyári vizsgáig terjedő időre csak azért vitt bé Keresztúrra, hogy szokjam hoz-

* Az önéletíratot az Unitárius Egyház levéltárában őrzött másolatból közöljük, melyet Ürmösi Lajos, Simén Domokos tanítványa és gyámfia 1878 októberében készített. Az eredeti kézirat, melyből Boros György közölt részeket a *Protestáns Egyház és Iskolai Lap* 1888. évfolyamában (1547, 1582 l.), elveszett vagy ismeretlen helyen lappang.

A közlés betűhív, szögletes zárójelben közöljük a szövegben előforduló fontosabb rövidítések feloldásait; szövegértelmezési jegyzetek közvetlenül a lap alján kísérik a szöveget.

zá az iskolához, mindazáltal, 2 hét múlva mégis a markomba nyomták a plagát,* ha magyarul beszéltem, s nem latinul.

A sz.keresztúri gymnaziumban első tanítóm Elekes József, a siménfalvi mester fia volt. Szelíd jó ember volt, s mire lehetett tanított is. 2-ik tanítóm demeterfalvi Osváth Márton. Ő már szigorúbb volt. Tőle tanultam legtöbbet. Az ő Kolozsvárra jöttével Ádám Dénesnek keze alá adott apám óhajására Koronka József rector. Ő tanított etymológiára és syntaxisra. Az alsóbb osztályokban egészen 1846-ig a declinációt, comparatiót és conjugációt mind latinul tanultuk a Molnár Gergely grammatikájából. Latinul tanítottak akkor még a falusi iskolák némelyikében is, mint Siménfalván. 1846-ban az E[gyházi] Főtanács tanodáinkban a tudományoknak anyanyelvünkön tanítását meghatározván, Keresztúron is magyarul kezdtük tanulni az etymológiát és syntaxist. Kézikönyvül Töppler Theapul „Latin nyelvtudományát“ és Seidenstücker „Fordítási gyakorlatait“ használtuk Molnár helyett. Bár mennyire üdvös és nemzeties volt a Főtanács emez intézkedése, Koronka nehezen barátkozott meg vele. Egyébiránt nem is lehet épen egészen rossz néven venni neki. Hiszen egész életében latinul tanult és tanított mindent, s most egyszerre alakítsa át minden tankönyvet magyarra. Ez nem volt kis feladat és könnyű munka. Úgy látszik az E[gyházi] K[épviselő] Tanács is sietett meggyőződést szerezni magának a felől, vajon intézkedései végre lettek-e hajtvva? Ez okból vizsgáló biztosnak az 1847-iki nyári vizsgálatra beküldötte Brassai Samu tanárt Sz.Keresztúrra.

Végre eljött az 1848-iki év, a nemzeti felszabadulás és a nemzeti eleterő bébizonyításának ideje.

Mártius 15-ig már a nemzeti érzelmek zajlása oda emelkedett, hogy a deákok egész entusziásmussal mentek fel a városba levetni az egyetlen kétféjű sast a postáról. Le is verték és sárba tiporták. A városiak közül sokan megdöbbenek és rosszalták a tényt; a nagyobb rész azonban örömmel csatlakozott a tanulókhoz. Ez események után nem sokára az ifjúság honvédnek és Kossuth huszárnak állott. Az iskolai tanítás korán bevégeződött, a tanulók hazamentek, és a múzsák hajléka 2 évig nélkülözötte szokott lakóit.

A tanulók elszéledése után apám engem is hazavitt Elek öcsémmel együtt. Mint 12 éves gyermek nem voltam elég erős arra, hogy honvédnek álljak. Nem volt mit tennem tehát a gazdaság után láttam, a hol a legkisebb teendőtől a legfárasztóbbig végeztem mindent. Különben is sok kézi ügyességem lévén, szüleim is inkább engemet használtak mindezenre, mint az öcsémet.

Azonban nem sokára a nemzetörtség is szervezte magát a falvakban. Én a siménfalviaknak dobosa lettem, s ilyen minőségben voltam egy darabig. Később Urbán nagy tábora jövéen Udvarhelyszék ellen, miután Siménfalva országút mellett feküdt, s Urbán a fehérvíkió mellett készült felvonulni, apám jónak látta, hogy mi közönséges székely ruhába öltözzünk, és míg a vihar elmúlik, a szomszéd Tordátfalvára menjünk. El is mentünk. Itt az öreg Nemes Ferencz derék nemes székely gazda adott nekünk szállást. A mint Urbán átvonult, haza mentünk, apám papi, s mi a gazdasági teendőkhöz fogtunk újra.

*A plagát — hosszúnyelű lapos fa — a latin nyelv ellen vétőknek, a magyarul beszélőknek orvosszere volt. Aki magyarul beszélt, annak átadták a plagát, amelyért különböző időkben, különböző módon kellett bűnhődnie.

A muszka hadsereg segélyével a szabadságharcz leveretett és az osztrák kormány absolut igazgatást állított fel. Ennek felállításával 1850-ben az ország csendesedni kezdett, az iskolák megnyitlak és a tanulók, bár eleinte gyéren, szállingózni kezdettek a gymnáziumokba. Én is vizsaszamentem, 1854 júniusában meglehetősen sikerrel végeztem a sz. keresztúri iskolát, a mint Koronkának az utolsó félévről kiadott isk. bizonyítványa mutatja.

Majdnem egész tanulói időm alatt Csoma Györgynél voltam kosztón. A tanulókat a kosztra nézve ez időben két categoriába lehet sorozni. Az 1-be tartoztak azok, a kiknek szülei közel laktak. Ezek fizettek évenként a kosztért: hetenként 1 font húst, egész évre 1 kupa rizst, 1 kupa gyöngykását, $\frac{1}{2}$ véka szemes fuszulykát, két kupa borsót, 2 véka pityókát, 1 véka murkot, 1 véka búzát, laskának. Vacsorára 2 véka törrökbúzát puliszkának. Ezen kívül minden közel levő tanulóknak otthon mostak, hazunnan kapott kenyeret, és a puliszka mellé túrót, vagy egyebet. Az étel meg főzésért kapott a gazdasszony egy évre minden egyes tanulótl egy ezüst huszast, 3 f[orintot].

A 2-ik osztályba tartoztak azok, a kik távolabbi vidékekről voltak, Ezeknek már kenyeret sütött a gazdasszony és mosott rájuk. Egyebet úgy fizettek, mint az előbbieik. Ezért ők már 18 ezüst huszast 6 frtot fizettek. Én az első osztályúak közt voltam.

1854 júniusában Sz.Keresztúron az iskolát elvégezve, ugyanazon évi augusztus hó végén apám Kolozsvárra hozott. Itt megismertetett már az első nap Ürmösi Samu családjával. Oda voltunk híva az első napon vacsorára, de én bizony a szokatlan hosszú utazás miatt el lévén fáradva, már az asztalnál dicsőségesen elaludtam. Az Ürmösi fiúkat szüleik húsvétig nem adták fel az iskolába a téli rosz idők miatt. Addig sem voltam azonban egészen tanítvány nélkül, mert Berde Áron igazgató Vajna Lajost adta kezem alá Ádámosról, a ki havonként 5 frtot fizetett.

Az Ürmösi család húsvétkor nagyobbik fiát Miklóst feladván az iskolába, nekem is kosztot adott és havonként 5 forintot. Később Lajos és Kálmán is jární kezdettek iskolába. Ekkor a koszt mellett évenként 150 frtot kaptam. Tanulva és tanítva telt el 1854-től 1860-ig. Én szerettem a családot, meg is tettem érettök mindent. A család viszont szeretett és kész volt még áldozatra is érettem.

1856/7 isk. évvel a főgymnasiumot sikerrel elvégeztem, s a német Entwurf* szerinti Schulrath, Salamon József jelenlétében az érettségi vizsgát letettük. Neki elvé volt, hogy görögül senki sem tudhat annyit, hogy kitünőt érdemeljen, ezért nem engedte meg, hogy a tanárok kiadják nekem görögből a kitünőt. (Lásd éretts[égi] biz[onyítvány].

Ez évben nagy katasztrófa fenyegette a többi prot[estáns] iskolák mellett a mi egyházunkat is. Ugyanis az osztr[ák] kormány azt követelte, hogy minden egyház mutassa ki, van-e annyi alaptőkéje, a mi az iskoláknak az Entwurf szerinti bérrendezését, s tanerőkkel ellátását biztosítsa, különben bészárja az iskolákat. Egyházunk ekkora pénzalappal nem rendelkezvén, adakozásra szólította fel az egyes híveket. E felszólí-

* Az Entwurf (der Organisation der Gymnasien und Realschulen in Österreich) az osztrák abszolutizmusnak Erdélyre alkalmazott oktatásügyi rendelkezéseit tartalmazza. 1856. jan. 29-én létesítették Erdélyben az „iskolatanácsosi állásokat”. Az unitárius iskolákat Salamon József iskolai tanácsos felügyelete alá rendelték.

tás nagyszerű eredményt mutatott. Nagy és kicsi, öreg és ifjú, állásbeli és tanuló mind meghozta a maga áldozatát a közügy oltárára. Alig volt tanuló kolozsvári iskolánkban, a ki tekintélyes összeget ne írt volna alá. Én is írtam s kifizettem. Valódi szükségseink kipuhatolására az angolok leküldötték londoni pap Tagart Eduardot,* aki fájdalom vissza mentében Belgiumban meghalt 1859-ben. Az ő és Paget János** eszközlésére az angol atyafiak is segítettek 13.000 frttal. Így sikerült kimutatnunk a követelt összeget, s iskoláinkat megmentenünk.

A három évi cursus elvégzése után két évig theológiát hallgattam. E közben 3 évig köztanító voltam: 1857. jún. 21-én neveztek ki. Az E. K. Tanács még cursista koromban megtett rajztanítónak. Theológussá létemkor pedig a görög nyelv, szám- és mértan tanítását bízta rám, mit három évig vittem.

Miután egy évet mint végzett theologus még el töltöttem, 1860 nyarán a m[aros]vásárhelyi és sz[en]t királyi eklézsia megbízottja id Jakab János által ünnepélyesen meghívott papjának. Én azonban már ekkor azon forgattam az eszemet, hogy a Paget által Londonban kieszközölt két 50—50 fontos stipendium egyikének elnyerhetéséért folyamodom az E. K. Tanácshoz, s megnyerése esetén felmegyek a M[anchester] N[ew] College-***-ba. Ennélfogva a meghívást megköszöntem, de el nem fogadtam, hanem készültem Londonba. Az angol nyelvet meglehetősen értettem. Először is tehát, hogy semmi akadály ne legyen — papi vizsgára kéreztem. Ez megadtván 1860 nyarán Raffaj Károllyal letettem a papi vizsgát. Ennek megtörténte után a londoni stipendiumért folyamodtam. Ezt is megadta E. K. T. oly kikötéssel, hogy segítségére ne számitsak ugyan — de adjak reversalist arról, hogy a statust**** fogom szolgálni. Meg adtam.

Az engedélyem meg volt ugyan a Londonban mehetésre, csak pénzem nem igen volt. Összes rendelkezésem alatti pénzem 150 frt volt. Apámtól nem reméltem, mert neki sem volt. Dologhoz fogtam tehát, le-rajzoltam egy lapra azoknak az unitárius püspököknek képeit, a melyeket megkaphattam. E képet 1860 augusztusában eladtam Stein János könyvkereskedőnek 100 frtéért, a miből az első kiadásnál csak 425 példányt nyomtathatott, s ez már sokat emelte úti költségemet. Ide járult az is, hogy Ürmösi úrnak ércpénze levén, ajándékozott 30 frtot, mint szintén Br. Kemény Albert úr is 50 frtot. Ilyen formán úti költségem már elindulásom előtt 330 frt volt. Ez volt összes vagyonom. Sok ember meglehet vakmerőségnek nevezi, ily kevés összeggel útrakelni idegen földre. Sok igaza lehet. De bennem több volt a vágy a tanulásra, mint-hogy ez vissza tarthatott volna. Aztán volt még egy reményem: Ürmösi

* Tagart, Edward londoni lelkész volt, az angol unitárius egyház titkára, aki 1858-ban Kolozsvárra utazott és az angol unitáriusok által gyűjtött pénzüsszeget (1231 fontot) átadta az E. K. Tanácsnak iskolai szükségletek fedezésére.

** Paget, John angol hitrokon házassága után Gyéresen telepedett le. Részt vett az 1848—49. szabadságharcban; bekapcsolódott az erdélyi művelődési mozgalmakba és az unitárius egyház életébe. Ő volt az élő összekötő kapocs a két testvérfelkezet között. Általa szereztek tudomást az angol unitáriusok az osztrák abszolutizmus elnyomó intézkedéseiről és egyházunk nehéz helyzetéről. Az anyagi segítség mellett Paget kezdeményezte a tanulmányi ösztöndíj létesítését erdélyi lelkész-tanárjelöltek számára a londoni Manchester New College-ban.

*** Az angol unitáriusok első lelkészképző intézete; 1786-ban alapították Manchesterben.

**** Az unitárius hívek közössége, az egyház.

úr, a ki soha el nem hagyott, most is azt mondotta: „bár mikor megszorul, forduljon hozzám épen oly bátran, mint szülőéhez.“ E tudat tartott fenn külföldön. Hozza fordultam szorult helyzetemben és soha sem csalatkoztam. 600 frttal segített külföldi létem alatt.

Végre elérkezett a Londonba utazás pillanata. Lászlóczky Dániel a kinél Raffaj Károly magántanító volt, ez idő tájban bőrökért Debrecenbe szándékozván utazni, azt ígérte, hogy saját szekeren el viszen minket N[agy]váradig. Ajánlatát elfogadtuk, s 1860 sept. 19-én ismerőseimtől, jó embereimtől búcsút véve, a Consistorium* és Paget úr ajánló leveleivel ellátva — elindultam Várad felé. Ide megérkeztünk 21-én. Az nap este fél 9 órakor Budapestre indultunk. 22 és 23-át ott töltöttük s 23-án d.u. 4 órakor a Károly Lajos gőzösön Bécsbe indultunk.

Sept. 24 és 25-én Bécsben mulattunk, 26-án este felé Dresda felé indultunk, a hol Raffaj Károly elvált tőlem, mert ő Göttingába szándékozott. Én pedig Berlinen át 28-án Hamburgba értem és a Zing's Hotelbe szálltam. Itt is, Berlinben is kissé szétnézve, sept 28-án esti 12 órakor a Neptun nevű gőzössel Londonba indultam. Az Eszaki tenger nem volt ugyan nagyon csendes, majdnem minden utas beteg lett, — mindazáltal én 3 nap alatt szerencsésen — bár kiéhezve megérkeztem Londonba. Az úton már több gyanús ember akart hozzám szegődni és szállást ajánlani. Én hogy ezeket kijátszam, a kikötőben a politzeit** szőlítottam fel, hogy ajánljon egy közeli vendéglőt. Ajánlott is egyet B. Pasch: Haydor Square Minories, London. Itt ültem egy hétig, a míg az unitárius atyafiakat felkerestem és tiszt. R. L. Marshall úrnál: Camden, N. W. Oakley Square—5. szállást és kosztot kaptam. Eddigi létem és a vendéglőben tartzkodásom került összesen 115 frtba.

1860 oct. 5-én új szállásomra mentem. A Társulat*** derék titkára R. Brook Aspland minden kitelhető szívességgel fogadott. Ő szerezte a szállást is; ő vezetett el a tanárokhoz is, a kik szintén igen szívesen fogadtak. E hó 14-én a tanév beállván, felmentem az intézetbe. S mint-hogy a theol. cursus mellett még physicát is óhajtottam hallgatni, erre bérírtam magamat az egyetemen, s fizettem érte 50 frtot.

Londoni tanárain és tanuló társaim egész két évi fennlétem alatt a legnagyobb előzékenységgel voltak irántam. A legszívesebben utasítottak mindenben, a mire szükségem volt. Magam is derekasan neki fekdüdtem a tanulásnak. Midőn egy kissé a tudományok terén már széttekinthettem, láttam át, hogy mily keveset tudok. Megfeszítettem minden erőmet és soha esti 11 óra előtt félbe nem hagytam a munkát. Jól tudtam, hogy Londonban létem alatt a theol. tudomány minden ágát ki nem meríthettem. Én tehát a rendes tanórákra való szorgalmas előkészület mellett arra fordítottam kiváló figyelmet, hogy tisztába jöjjek először a *térrel*, a melyben dolgoznom kell; az *eszközökkel*, amiket felhasználhatok, a mikből tanulnom kell és lehet; és a *móddal*, a miként tanulnom kell. Pénzem kevés volt ugyan, hogy könyvet szerezhessek, azonban mégis szereztem, mert meghúztam magamtól mindent, a mit lehetett. Aztán üres

* A (Repraesentativum) Consistorium az Egyházi Képviselő Tanács latin neve.

** Rendőr.

*** Az angol unitáriusok 1825-ben alapított egyházi szervezete nevében: British and Foreign Unitarian Association — Brit és Kölföldi Unitárius Társulat rövidítése.

óráimban örökösen búvárokodtam a könyvtárakban és gyűjtöttem a jegyzeteket az ajánlott és általában ismert könyvekből.

A theol. tanfolyam Londonban a M. N. Collegeban 6 év: 3 alsóbb és 3 felsőbb osztályú. Én mind ezeket úgy osztottam be, hogy két év alatt a lényegesebb theol. tudományok legnagyobb részét hallgathattam. Az intézet és a tantárgyak leírását lásd Ker[esztény]Magy[etõ] II. köt. 288—297 lapjain. [...]

Professorok [a M. N. Collegeban]:

Rev. John James Tayler. Principal and Professor of Biblical and Historical Theology, with the Truths and Evidences of Christianity.

Rev. James Martineau. Professor of Mental, Moral and Religious Philosophy.

Russel Martineau. Esq. Lecturer of the Hebrew language and Literature.

Az alsóbb osztályú tanulmányokat [a tanulók] az University Collegeban Londonban vagy más akármely Brittaniai iskolában végezhetik; de a theológiai cursust a *Manchester New College*-ban (vagy ahol seminárium van). Ez az Unit. theologicum seminariuma. Ha a tanuló a londoni University-n is akar órákat hallgatni, teheti az igazgató engedelmével, de saját költségén, habár különb fundation tanul is.

THEOLOGICAL AND PHILOLOGICAL COURSE

Theologicalai és Philologicalai cursus

- a) Christian Truths and Evidences.
- b) Christian Institutions. Practical and Pastoral Theology.
- c) Old Testament. Hebrew History and Antiquities. History of Hebrew Canon, and of the Septuagint Version. Historical Books. The Law. The Prophets. Critical Examination of Messianic Passages: Systematic Reading of the Septuagint.
- d) Ecclesiastical History-to Gregori VII.
- e) Hebrew Language and Literature, Sistematic, Philological and Literary Training, Reading and Lectures in Hebrew and the Cognate Dialects.
- f) New Testament. Introduction to Criticism and Interpretation. Three first Gospels. Epistles and Acts of Apostles, the Writings of John.
- g) Weekly Exercisen in Elocution and Composition.

Philosophiai cursus

- a) Intellectual Philosophy.
- b) Moral Philosophy.
- c) Religious Philosophy.
- d) History of Christian Doctrine.
- e) Regular Greek and Latin Reading.

A Manchester New College először Yorkban volt. 1840-ben átvitték Manchesterbe, és onnan 1853-ban áttették Londonba.

The Session of 1860—61 opened in the Manchester New College with the following Students:*

* Az 1860—61. tanév a Manchester New Collège-ban a következő hallgatókkal nyílt meg:

Mr. W. C. Coupland. B.A.

„ Frederick Mitchell

„ E. T. Howe B.A.

„ I. D. H. Smyth

„ Alexander Gordon. B.A.

„ H. E. Dowson. B.A.

„ W. I. Smyth

Elder Students

„ James Pillars. B.A.

„ T. H. Smyth

„ J. E. Odgers

„ Richard Pilcher

„ I. K. Smyth

Mr. H. M. Dare

„ A. N. Blatchford

„ R. A. Armstrong

„ A. Payne

Junior Students for

„ J. E. Carpenter

Session 1860—61

„ Domokos Simén

These are the divinity students.*

Az első isk. évben megismerkedtem Londonban Kossuth, Kmetty, Klapka, Mednyánszky ezredes, Bernáth Dezső urakkal. Ugyan ez évben az angolok a világon levő összes unitáriusok nevében egy gyönyörű bibliát szándékozván Sir John Bowring-nek ajándékozni, 1860 oct. 21-én adtam e célra 1 shillinget.

Az első év végén egy kis utazást tettem északon. Először is egyenesen Liverpoolba mentem. Szállva voltam a derék unitar. missionárius pap S. Alfréd Steinthal úrnál, ki a város nevezetességeit nekem megmutogatta, ezeken kívül több családhoz is bevezettek, ú.m.:

Lamport úrhoz New Brightonban. Ez úri ember sok hajóval bír s igen gazdag unitárius. Nála voltam egyszer ebéden.

Henry Bright úrhoz, ki hasonlólag igen gazdag. Ez úrnál theáztam. Ez úri ember igen nagy érdeklődéssel van az erdélyi unitáriusok iránt.

Rev. Hamilton Thom unitárius paphoz, kinél hasonlólag ebédeltem.

Lamport úrnak [...] igen érdekes könyv gyűjteménye van. [...]

Lamport úr házából érdekes kilátás van a tengerre, mely lakház épen a nyílt tengerre fekszik a Mersey folyamnak a tengerbe szaladásánál a világító torony és a folyó bejárását védő erősség mellett. [...]

Nevezetesen Liverpoolban az egész város hosszában elnyúló kikötő ezer meg ezer hadi, kereskedő és minden fajtajú hajóival. Az „Akbár“ nevű régi 40 ágyus fregatte, mely most a Mersey folyam közepén áll és az oly gyermekek javítására használtatik iskolául, kik már el voltak fogva tolvajságért, s egyszersmind ítélet is hozatott. E gyermekek naponként 6 óráig tanulnak és minden a hajózáshoz tartozó dolgokat tanulnak; főznek; sürolnak; mosnak, s látogatókat szállítanak a hajóba. Mikor én meglátogattam, volt 150 gyermek; idegennek hozzájuk szólni nem szabad. E hajó kapitánya és hadnagya szíves volt engemet és Steinthal urat a hajó minden zugaival megismertetni. Továbbá a S[ain]t George's Hall, mely „Artibus Legibus Consiliis“ című Mottojának egé-

* Ezek a teológiai hallgatók.

szen megfelel a gyakorlatban is. A Free Library (a szabad könyvtár) sok szép könyvvvel, melyek közt nevezetes a francia király Fülöp Lajos könyvtárából ide került 11 kötetű „Description de l’Egypt.“ A természetrajzi (Natural History) gyűjtemény, melynek madárgyűjteménye teljességre bármely museum madár gyűjteményével párvonalba tehető. E madár s egy általában természetrajzi gyűjtemény és a könyvtár egy része Lord Derby tulajdona volt, ki azt Liverpoolnak ajándékozta. Ehez a város még vett egy magán könyvtárt. Az épület, melyben ezek tartatnak a Brown költségén épült. Számtalan olvasót láthatni az olvasó teremben naponként, különösen a munkás osztályból.

Nevezeteseek ezeken kívül: a *Mission House*, melynek papja Rev. S. Alfred Steinthal. Sept. 22-én vasárnap este jelen voltam a szegények isteni tiszteletén. Ez emberek igen figyelmesek, s papjukat barátukként tekintik. Mindenikkel kezet szorít, és mindenkinek van valami mondani valója papjához. Nekem leginkább e bizalom tetszett, melyel e szegény emberek papjukhoz viseltetnek. Az épületben, melynek egy tágas nagy termében az isteni tisztelet tartatik, három, sőt négy iskola van, hol a szülők semmit nem fizetnek gyermekek tanításáért.

Liverpoolban négy unitária eklézsia van; ezeken kívül a Steinthal ur missioja, mely a missionarius gyülekezetek egyik legszebbike. [...]

Liverpoolból Manchesterbe mentem át. Itt megnéztem a várost, az unit. „Home Missionary Board“-ját, mely missionárius papokat képző intézet. Meglátogattam Dr. Beard urat, ki az intézet egyik tanára. O felvezetett egy kevés beszélgetés után a könyvtárba, hol több ezernyi igen jeles munka van. A többek közt láttam nála a „*Christianismi Res-titutio*“ 1790-ki kiadásából egy csinos példányt; a *Servetus Bibliáját*, *Stratagematum Satanis* és *Sandii Nucleus* című könyveket.

Innen a Steinthal úr testvérihez mentem ebédre, ki estve a concertbe is vitt. O vitt el több gyárba, melyeket mind megmutogatott. [...]

A második évben már nem voltam Marshallnál szállva, mert őt a brixtoni ekk[ézsi]a Londonban papjának hívta és a M.N.Co-tól messze költözött. Tehát magán szállásra költöztem és ott laktam egész Londonban létem hátra lévő idejében. Sok kellemes időt töltöttem tanuló társaimmal. Gyakran hívtak soiréba* az unitárius ifiak, vasárnap pedig mindig Mednyánszkyékhoz voltam hivatalos theára. A 2-ik évben jött haza az olasz háborúból Paget Olivér is, s az egyetemre járt. Gyakran meglátogattuk egymást. Egy alkalommal kérdezte tőlem, ha kaptam-e valami segílyt a Statustól. Én egész őszinteséggel azt feleltem nem. Hogy ő erre mit mit nem írt az apjának, nem tudom. Elég az hozzá, hogy itthon azt húzták ki belőle, hogy én fűnek fának panaszkodtam, hogy a Status nem segít. Erre megszavazott a Status ugyan 500 frtot, a miért én csak 37 fontot kaptam; de nem volt semmi köszönet benne, mert fájdalom idő kellett míg a félre értékeket otthon eloszlathatám.

Ez időben, 1862 tavaszán nyílt meg Londonban a világtárlat.

Erre átjött Sándor Mózsai és Kénosi Béla is, a göttingai egyetemről. Itt mulattak 6 hétig. S miután én még egy fél évet valamelyik német egyetemen szándékoztam eltölteni, ebbeli szándékomat tudattam tanárainkkal és a Társulat titkárával. A tanároktól és ismerőseimtől elbú-

* Estély

csúztam, valamint búcsút vettem a Kommitteetől* is, és 1862 május 24-én déli 11 órakor Sándor Mózsiéktól kísérve a „Leo“ nevű gőzösön a Continens felé indultam. Másnap reggel 5 órakor szerencsésen megérkeztünk Rotterdamba, s két napi itt mulatás után a Rajnán felfelé indultunk. Londonból Mannheimig a gőzhajó 1[font]6-sh[illing]7d[penny]. [...]

A rajnai hajó majd nem minden nagyobb városban megállapodott. Így nekünk alkalmunk nyílt a nevezetességeket megtekinteni minden nagyobb városban a Rajna mellett. Miután hajón Mannheimig mentünk, leszálltunk és omnibuszon még az nap esti 9 órára Heidelbergbe utaztunk. Itt egy sajtószertű körülményről kell megemlékezni. Kénosiék a pénzüket némethonban egy barátjuknak kölcsön adván, Londontól egész Heidelbergig én állottam helyettök az úti költséget. Minthogy azonban nekem sem volt sok, emellett oly véletlen kiadásaim is akadtak a mikre számítanunk nem lehetett, ez okból úgy elfogyott a pénzünk, hogy mikor este Heidelbergbe éhesen becseppentünk, nem volt több 18 krajcárunknál. Tanácskoztunk, mit tegyünk vele. Jól nem láthattunk volna, tehát szívtartó vettünk. Minthogy pedig Kénosiék egy heidelbergi lengyel tanulót, egy göttingai barátjuk által, felkértek volt arra, hogy nekik szállást fogadjon, elindultunk e lengyel fiú felkérésére. Hosszas ideig bódorogtunk, míg végre egy fiatal lengyelrel találkoztunk a ki az általunk keresett lengyelhez soiréba sietett. Szívesen elvezetett minket és bemutatott. Mi pedig útközben magyarul a felett váltottunk néhány szót, milyen jó, hogy ma a mi lengyelünknel soiré van, legalább eszünk valamit. Megérkeztünk. A kölcsönös bemutatások megtörténtek, mire a thea következett. Ez azonban csak egy findzsa híg teából és 1 kis szelet vajás kenyérből állott. Ki kellett tehát békülnünk aval a gondolat, hogy éhesen kell lefekünnünk. Thea után lengyel barátunk az általa fogadott szállásra vitt, hol mi azt az aggodalmunkat fejeztük ki neki, hogy nekünk jelenleg semmi pénzünk sincs, tehát kosztra sincs kilátásunk. E tekintetben is megvigasztalt, így szólván: a szállásadó tanuló lakójának félévig is ad reggelit és estére theát, s az árát csak a semester végén kéri. Mi tehát e két dolgot másnapra azonnal meg is rendeltük. Másnap a fogadóban pedig egyetemi tanulóknak íratott be minket lengyel barátunk. És így már a kosztunk egészen biztosítva volt. Én magam is másnap külön szállást fogadtam, magokra hagyván Kénosiékat a nekik fogadott lakáson.

A heidelbergi egyetemen az 1861/2-iki nyári semesteren hallgattam Dr. Hitzigtől az Apocryphus könyvek és a Genesis magyarázatát, bevezetést az apocryph könyvekbe. Prof. Starktól a Gymnasial-Pedagogikát. Ezek mellett a rokon tárgyakat hospitáltam.** Tanulmányaim, vagyis a semester végeztével haza jöttem, hol az Ürmösi család örömmel fogadott.

Hazajövetelem után néhány nappal meglátogattam kolozsvári ismerőimet. Ezek után 1863 augusztus 31-én kineveztek Székely Keresztúrra tanárnak. Marosit*** pedig onnan visszahozták, s egyúttal az igazgatással is megbízták. 1863 szeptember 6-án a 3 nagyobb Ürmösi fiúval együtt bementem Keresztúrra állomásom elfoglalására. E hó 9-én szerencsésen

* A Manchester New College kormányzó testületének Végrehajtó Bizottsága (Executive Committee).

** Vendéghallgatóként járt az egyetemi előadásokra.

*** Marosi Gergely 1859-től 1862-ig a székelykeresztúri gimnázium, 1862-től 1866-ig a kolozsvári kollégium tanára; 1866-tól 1874-ig a székelykeresztúri gimnázium igazgatója.

megérkeztem, s beszálltam a rektori lakba, a mely oly rozszant és piszkos volt, hogy a konyha padlás gerendája pádimentumostól együtt a következő éjjel beomlott a pincébe. Koronkának kényelmes lakása és nagy veteményese volt a felszegben. Ő nem sokat csinált a rektori lakból és kertből. A kertben még meglevő két fa, egy izembart körte és egy szeges almafa a Szabó Samu* idejéből voltak. Nekem tehát e ronda házban, s még elhagyottabb kertben első teendőm volt, hogy a házat lakhatóvá s a kertet termékennyé tegyem. A konyhába új gerendákat és pádimentumot csináltattam, a szobákat kitakarítottam, a Koronka által lisztes kamrának használt szobát hálósobává alakítottam, felette a padlást megvályogoltatván. Ezután kerti szerszámokat vettem, s a tanulók segítségével pár hét alatt a kertet rendeztem, a gödröket betöltöttem, megtrágyáztam. Beültettem mindenféle vadfával, veres szőlő és egresfával le a legutolsó tárkányig és sóskaig. A vadfákat tavasszal Kolozsvárról vitt legfinomabb ágakkal oltottam be. Én nem értem meg ugyan ezek gyümölcsét, sőt a két vénfa termését is elkérte Koronkáné, de jól esik a tudat, hogy jól beállított kertet és rendbe szedett szállást hagytam utódomnak. Én semmit el nem vittem a telekről, még a mit saját szorgalmam és pénzem árán szereztem és gyarapítottam sem. Egész Keresztúron töltött 3 évem alatt minden törekvésemet oda irányoztam, hogy a rektori lakot és telket rendezzem, gyarapítsam, az iskolát jókarban tartsam, szellemét, tekintélyét emeljem, s részére a keresztúri és vidéki értelmiség jóindulatát és támogatását megnyerjem. Hála Istennek minden sikerült is.

1864 mártius 1-én siménf[alvi] ekkla Marosival a templom és orgona szentelésére kért fel, s 1864 october 23-án ezt megköszöni.

E 3 évből 1 évig nálam voltak az Ürmösi fiúk is, mikor Miklós végezvén Keresztúron, a máskettő is kijött vele Kolozsvárra. Ugyan a 2-ik iskolai év nyarán 1865 június 18-án szólít fel erre az E.K.T. aug. havában szenteltek fel engemet a sztgericei zsinaton, a hol a rendes ügyek menetébe egyebeket mellőzve, itt választottak meg újra igazgatóul Keresztúrra.

Bármilyen jól találtam is magamat Keresztúron, s bármennyire szerettek is engemet az emberek, megvallom mindig visszavágytam Kolozsvárra a theológiához. E vágyam új reményt nyert, midőn 1866 nyarán Kolozsvárra jöttem. Egy alkalommal beszélgettünk Marosival a papi hivatal terhes volta felől, a mit ő lelkéből megutált, s szabadulni akart tőle. Én erre azt mondtam, cseréljünk állomást. Örömmel rá állott és kezet is adott rá. Ő még azon évi Főtanácstól a Keresztúrra rendeltetését kérte. S miután én meg Kolozsvárra rendeltetésemet kértem a Főtanácsnak nem volt más teendője mint a cserébe belé egyezni. 1866 július elsején neveztek ki kolozsvári tanárnak. Ugyanakkor másodpapnak. 1866 oct. 7-én az angol nyelv tanításával bíz meg az E.K.T. Mi tehát még 1866 szeptemberében Marosival helyet cseréltünk. 3 évig nekem is papolnom kellett, azonban ez is eltelt, és én kedvelt theológiai tárgyaim mellett maradtam.

* Külföldi tanulmányainak befejezése után 1795-ben a bölöni zsinat igazgató-tanárnak választotta a székelykeresztúri gimnáziumhoz, ahol 1813-ig működött. 1815—1830 között a tordai gimnázium igazgatója; 1830-tól 1832-ig a kolozsvári kollégium tanára.

1867 szept. 1-én a Főtanács Kolozs-Doboka körü jegyzőnek választ. A következő 1868-ik évbe 300 éves zsinatra készültünk Tordára, megünnepelni a lelkiismeret szabadságának ez előtt 300 évvel való kimondását és törvényes biztosítását.

A püspök főtiszt. Kriza úr Ferencz Józsit és engem nevezett ki prédikátoroknak. Ő az első napon történelmi, én pedig a szentelés alkalmával tanbeszédet mondtam e textus felett: „a pap az evangéliumnak oltalmazója.“ Egész Torda-Aranyos buzgott, hogy vendégeit jól fogad hassa. Angliából is volt vendégünk. Az öreg Tayler* leányával szerencsétetett. A zsinat fényes volt. A következő napon Szucságba voltunk hivatalosak az öreg Kelemenhez.** Teménytelen nép gyűlt össze, itt is. Tayler és leánya mindenütt jól találták magukat. Harmadnap Tayler indulni szándékozott hazafelé, mely útjában én és Ürmösi Miklós Budapestig kísértük.

Ez év sept. 13-án választott meg az E.K.T. főpapi törvényszéki bírónak. Nemsokára lemondottam és megváltam a papságtól.

1870 aug. 29-én a Főtanács számvevőnek és pénzügyi bizottsági tagnak választott.

Ez időtájban majd nem minden nyarat arra használtam, hogy vagy Magyarhonba, vagy külföldre mentem tapasztalat gyűjtés végett. 1869-ben Ürmösi Gyulával a homoródi fürdőre mentem erősödés végett. Innen átmentem Előpatakra a hol aug. 1-én Dall*** felkeresett. Egy néhány napi együttlét után az Ürmösi családdal kísértük őt Árkosra egy vasárnapon, tudatván ezt előre Kis Misivel.**** Vasárnap isteni tiszteletre mentünk, a hol esperes csinos beszéde után Dall egy beszédet tartott a gyülekezethez az indiai viszonyokról, amit én tolmácsoltam. Ez ünnepély után párnapra, Indiába indult.

1871-ben Schweitzba utaztam, magammal vivén Ürmösi Kálmánt Zürichbe a politechnicumba. 1872-ben újra Schweizot és Olaszhont s Frankhon egy részét jártam be Ürmösinével és fiával Miklóssal. 1873-ban a bécsi világkiállításra, hol Ürmösi úr és nejevel voltam egy pár napot; ismét Bécsből aug. 12-ére a lipcsei prot. egyleti gyűlésre mentem július 8-án Fretwellel. 1874-ben meghalt Ürmösi Samu úr és én maradtam a család egyedüli gyámola.

1875-ben Szliácsi fürdőre mentem. Ez azonban nem használt. Innen a gyönyörű Kassa — Oderbergi vasuton Tátra-Füredre, onnan Terebesre mentem Gr. Andrassy Gyula ő excellentiájához, onnan még aug. vége előtt Vécsre mentem Ürmösiékhez. 1876 nyarának első felét a gr. Andrassy érdekében Kővárvidéken töltöttem. Nagyobb részét Báréban töltöttem el, a hol egy szép istállót és tiszti lakot építettünk Ürmösinével. Ez év aug. 28-án kilelt a hideg, s azon őszön és télen 4 hónapig feküdtem utána. 1877 márt. 15-én történt meg egybekelésünk Ürmösinével. De fájdalom nem sokáig lehettem boldog. 1877 június 4-én elveszté

* Tayler, John James a Manchester New College tanára és 1853-tól 1869-ig igazgatója.

** Kelemen Benjámin a Kolozs-Doboka egyházkör felügyelgondnoka, az E.K. Tanács tagja; az egyház és tanintézeti áldozatkész jótévedje volt.

*** Dall, Charles H. A., amerikai unitárius lelkész; egyháza megbízásából Indiában, Kalkutta központtal 1855—1886 között eredményes missziói és nevelői munkát végzett.

**** Árkosi egyházközség lelkésze 1841-től 1889-ig.

Kálmán nevű fiát, s részint az ez által okozott lelki bánat, részint pedig az orvosa által észre nem vett tüdőgyulladás, a mi később vízkorsággá fajult, annyira megtámadák egészségét, hogy 1877 július 4-én karjaim közt kimúlt. 6-án eltemettük. E csapás nem téveszté el hatását reám. E hó 10-én újra ágyba estem, a mit részint az iménti csapás, részint a szegény nőm ápolása alatti kimerülésem még nevelt. Nem csak hát ideg bajom, hanem tüdő-bántalmaim is megújultak. Ily betegesen húztam át az 1877-ik év nyarát. Még nagyon beteg voltam, midőn az ez évi sept. 2-án tartandó Főtanács bekövetkezett. E Főtanács Egyházi főjegyzőnek választott. Ugyan e Főtanács egyúttal felmentett a könyvtárnokság alól, s azt Pap Mozsira* ruházta. Az egyházi főjegyző választását megköszönve lemondottam kétszer is, de a Főtanács lemondásomat nem fogadta el, sőt azt határozta, hogy helyem mindaddig pótoltsassék helyettes által, a míg egészségemet visszanyerem. A Főtanács alatt s általában egész szeptemberben nagyon gyenge voltam, mind a mellett határozott szándékom volt rendes előadásaimra feljárni. Azonban e határozatomat egy körülmény megghiúsította. Ugyanis tanártársaim tudtom nélkül egy sept. elején tartott igazgatósági gyűlésen, irántami jóindulatuk által vezettetve, tantárgyaimat, a zsidón kívül, egymásközt felosztották, és tanítani kezdtették. S miután Kolozsvárt rajtok kívül is majdnem minden unitárius ember tiltakozott előadásra járásom ellen, én kénytelen voltam sorsomba belényugodni. Valóban oly megható volt reám nézve tanártársaim figyelme, hogy megindulás nélkül ma sem tudok reá gondolni. Így tanítottak ők helyettem a szüreti szünidőig. A szüreti szünidő után, nov. elején — már annyi javulást éreztem, hogy megköszönve jóságukat, magam is megkezdtem az előadást. Ezt főleg azért is tettem, hogy miután a zsidó nyelvet senki nem vállalta el, nehogy ebben tanítványaim hátra maradvást szenvedjenek.

Már azt hittem, hogy a csapások elmúltak és egészségem lassanként helyre áll. De a sors könyvében másként lett megírva. 1878 január elején újabb csapás ért. Apám Simén János, alsó-siménfalvi pap e hó 2-án 70 éves korában meghalt. Még nagyobb fájdalomra betegsége is akadályozott, hogy utolsó tisztességételen jelen legyek. Bár hosszas betegeskedése és az orvosok véleménye békővetkező halálát már előre sejtették, mindazáltal az eset mégis nagyon megrázott. Hiszen gondos jó apát vesztek el.**

*
* *
*

Saját dolgozataim:

I. A Keresztény Magvetőben:

1. kötet Londoni eredeti levél. 1860. — 233. lap.
2. „ Az angol unitáriusok londoni akadémiájának ismertetése. 1863. — 288. lap.

* A kolozsvári kollégium tanára, lelkész és egyházi főjegyző.

** Simén Domokos önéletrása súlyosbodó betegsége miatt befejezetlen maradt. 1878 nyarán gyógyulása végett a korondi fürdőre ment. Egészségi állapota még rosszabbodott. Nagy betegen vitték Kadácsba, ahol anyja ápolta. 1878. szept. 9-én halt meg; temetése szept. 11-én történt a kadácsi temetőben.

3. kötet Az emberben levő vallásos elem és annak tárgya vizsgálása. Érték. Parker Tivadar. Ford[ítás] 1867. — 86 lap.
4. „ Az unitárius ker. vallás. Papi hivatalba iktató beszéd. W. E. Channingtől. Ford. 1868. — 37 lap.
5. „ Bibliai tanulmányok I—II. 1870. — 15, 89 lapok.
6. „ Észrevétel a Figyelmezőnek az amerikai unitáriusokról tett tudósítására. 1870. — 339. lap.
- „ „ Bibliai tanulmányok. III—IV. 1871. — 10, 251. lapok
- „ „ Az ántiókiai hitvalló. 1871. — 149. lap.
- „ „ A legrégebbi irat. 1871. — 127. lap.
7. „ Bibliai tanulmányok. V—VI. 1872. — 22, 192. lapok
- „ „ Észrevételek Schuler Libloynak az unitáriusokról tett nyilatkozatára. 1872. — 129 lap.
- „ „ Mi az unitarismus: positivum-e vagy negativum? 1872. — 315. lap.
8. „ Egy prot. pap, ki a protestantismust és Krisztus evangéliumát megtagadja. 1873. — 66 lap.
- „ „ A német prot. egyet 7-ik közgyűlése. 1873. — 294. lap.
- „ „ Könyvismertetések. 1. Vallásos eszmék tört. és a Protestanten-Bíbel. 1873. — 386, 389. lapok.
9. „ Bibliai tanulmányok VII—VIII. 1874. — 9, 290 lapok.
- „ „ A keresztény vallás (Mutatvány a „Csodák“-ból) 1874. — 118. lap.
- „ „ Az első értekezlet ügyünkben Amerikában. 1874. — 128. lap.
- „ „ Könyvismertetések 1.6.7. ——— 1874. — 193, 195, 196. lapok.
10. „ Az őskereszténység ünnepei. 1875. — 949. lap.
- „ „ Könyvismertetések. 1875. — 136, 181. lapok.
11. „ Történelmi adatok. 1876. 132, 136, 338. lapok.
- „ „ Az angol unitáriusok ez évi nagy gyűlése. 1876. — 275. l.
- „ „ Könyvismertetés. 8—9. 1876. — 129, 147. lapok.
12. „ A hódolati eskü letétele. 1877. — 33 lap.
- „ „ Irodalmi értesítő 1—9. 1877. — 59. lap.
- „ „ Különfélék 2-től végig. 1877. — 61. lap.
- „ „ A messiási remény. 1877. — 137. lap.
- „ „ Az unitáriusok nyomdái. I. 1877. — 174. lap. (folyt. köv.)
- „ „ Irodalmi értesítő 4—6. 1877. — 183. lap.
- „ „ Különfélék egészen. 1877. — 185. l.
- „ „ Az unitáriusok kolozsvári főiskolájának könyvtára. 1877. — 193. l.
- „ „ Az unitáriusok nyomdái. II. (folytatás) 1877. — 227. lap.
- „ „ XXXIV. Egy adat széplaki ekklánk történetéhez. (Közlés). 1877. 233. lap.
- „ „ Az unitáriusok nyomdái. III. 1877. — 365. l.

II. A Protestáns Tudományos Szemlében:

1. évf. Észrevételek Zombori Gedő úr „Korszerű c. beszédeire“ 1869. 362, 357, 385, 401. lap.
2. „ Összhang a vallás és tudomány közt. 1870. — 75, 81, 97. lap.

2. évf. A Kozma F. úrral folytatott és a *Prot.Tud.Szemlében* megjelent vita t. olvasójához. 1870. — 199. l.
3. évf. Az orthodoxia. 1871. 97, 113. l.
- „ „ A Szentháromság és annak története. 1871. — 129—406. l.

III. Az Egyházi Reform-ban:

1. évf. A ker. vallás, amint azt Krisztus prédikálta. 1871. — 137. l.

IV. A Protestáns Egyházi és Iskolai Lap-ban:

13. évf. Néhány igénytelen szó a létesítendő egyh. reform egylet érdekében. 1870. 1465. lap.
15. „ Melyik biztosabb: a történet élő Krisztusa-e vagy az orthodoxia mythus-a? 1872. — 833, 865. lap.
16. „ A sinai codex. 1873. — 395. lap.
17. „ Egy káldei okmány a vízözönről. 1874. 15, 43, 75, 109. lap.

Önállólag megjelent műveim:

- 1) Az unitárius püspök arcképcsarnoka.
- 2) Szenttörténetek: Unitárius iskolák használatára. Kolozsvár 1864.
- 3) Ugyanennek a 2-ik kiadása. Kolozsvár 1871.
- 4) Templom-szentelési beszéd Siménfalván 1864. Máj. 17. Kolozsvár, 1865. A Marosi G. beszédével együtt.
- 5) A pap az evangéliumnak oltalmazója. Az unitáriusok 3 százados zsinati ünnepélyén Tordán 1868. aug. 31. Kolozsvár. 1866.
- 6) A szentháromság eredetének és kifejlődésének története. Egy bevezető értekezéssel az orthodoxyiáról. Pest. 1872.
- 7) Nagy Váradi Disputatio. Előszóval elláttuk és kiadtuk N[agy] Lajossal. Kolozsvár. 1870.
- 8) Az evangéliumi csodák. Tekintettel az ó- és újtestamentumi összes csodákra. Történelmi bírálati tanulmány. Kolozsvár 1875.

KOVÁCS ISTVÁN

A SZABAD IDŐ, MINT AZ ÖNKÉPZÉS LEHETŐSÉGE A LELKÉSZ ÉLETÉBEN

I. Az idő, mint Isten ajándéka

1. Minden létezés időtartam, illetve időbeli meghatározottság kérdése. Ha a létezés Istentől van, — már pedig a lét oka Isten —, akkor az idő is Istentől van, mint a létezés egyik összetevője és jellemzője. Klasszikus keresztény szóhasználat: az idő Isten ajándéka.

Amennyiben az élő szervezet esetében az időbeliség egyszerűen csak az időben való létezés értelmében merül fel, mint puszta létezés, akkor *biológiai idő*ről beszélünk. Ez esetben az idő és létezés egybeesik, egy és ugyanaz.

Az idő érték, de nem önmagában, hanem csak akkor, ha tudatos emberi tevékenységünkkel mint lehetőséget értékek létrehozására használjuk. Az időnek ezt a sajátos jellegét jól érzékelteti Jézusnak a talentumok felhasználásáról mondott példázata (Mt 25,14—30; Lk 19,12—27), melyben az időt minősíthetjük a talentumnak, amiről egyszer el kell számolni. A példázatban az idő úgy szemlélhető, mint egyrészt „elásott“, tehát tudatos tevékenység által fel nem használt, nem kamatoztatott talentum, és másrészt úgy is, mint felhasznált, értékesített lehetőség. Első esetben az időnek mint lehetőségnek a biológiai idő szintjén való maradásáról, míg a második esetben az időnek mint felhasznált, értékesített lehetőségnek a megvalósulásáról beszélhetünk.

2. Az emberi létforma esetében az időbeliség problémája nem egyszerűen az időben való létezés értelmében merül fel, mert a puszta létezésén túl adva van az idő, mint külön mozzanat, mint szabad cselekvési tér. Vagyis adva van a lehetőség az időnek mint eljövendő létnek a szabályozására. Az emberi létformára ugyanis épp az a jellemző, hogy a tevékenység nem oldódik fel a létben, a létezésben, hanem a „miként-lét“ hordozójaként a cselekvés számára viszonylag önálló tárggyá lesz. Képletesen szólva, az ember mintegy kilép az időből mint puszta létezésből, és olyan sajátos tartamot hoz létre (emberi vagy társadalmi idő), amely viszonylag rajta kívül létezik, és amelyhez tehát ő maga egyénileg cselekvően viszonyulhat. Míg tehát a biológiai idő esetében az idő és létezés egy és ugyanaz, addig az emberi idő csupán az előbbin túl kezdődik, arra épül rá, s ezáltal strukturálisan is magasabb szintet képvisel az idő feletti rendelkezés meghatározó mozzanatával.¹

Ha a talentumokról szóló példázatból eddig csak az ragadta volna meg a figyelmünket, hogy az „idő-talentum“ elásható vagy felhasználható, és mindenképpen számot kell adni róla, akkor most kézenfekvővé válik a példázat még egy harmadik, jellegzetesen jézusi vonásának felismerése, mégpedig az, hogy Isten ilyen értelemben is *munkatársnak* teremtette (1Kor 3,9), illetve munkatársi viszonyra hívta el az embert. Talentumként, lehetőségként ajándékozta az időt neki azért, hogy az ember, tudatos tevékenységével értékek létrehozására használja fel, s ezáltal mint Isten munkatársa emberi idővé alakítsa azt. Így nyer értelmet az időnek, mint ajándékba kapott lehetőségnek az optimális felhasználásával kapcsolatos jellegzetesen keresztény felfogás.

3. Minden kérdésben, amely az időre vonatkozik, az élet értelmének nagy problémái tükröződnek. Mégis — írja Bertrand Russel —, „az idő bizonyos értelemben — csak hogy ezt könnyebb érezni, mint megfogalmazni — nem lényeges... Az idő inkább gyakorlati, mintsem elméleti szempontból fontos“.²

Gyakorlati szempontból úgy képzelhetjük el az időt, mint egy gombolyagnyi fonalat, amely születésünk pillanatától jussunkká válik.³ A gombolyagról minden cselekvésünkkel lecsavarodik bizonyos mennyiségű fonál. A Teremtőjével munkatársi viszonyra lépő ember tudatos tevékenységének tulajdoníthatóan azonban az „adagok beosztása“, a fonallal való gazdálkodás, rajtunk múlik. Tőlünk függ, hogy mennyit szánunk

önképzésre és mennyit szórakozásra, mennyit sportra és mennyit a barátára, mennyit a hivatásra és mennyit a családra.

A hasonlatot végiggondolva könnyű belátni, hogy egy emberélet mérlege tulajdonképpen beszámoló arról, hogyan csavarodott le a fonal a gombolyagról. Épp ezért — Pál apostol szép megfogalmazása szerint — bölcsen kell felhasználnunk az időt (Ef 5,9—17), jól értékesítve az ajándékba kapott lehetőséget. Ebben a megközelítésben az is érthetővé válik az unitárius keresztény számára, hogy az idő — mint ajándékba kapott lehetőség — mérhetetlenül többet jelent és értékesebb, mint az angol nyelvterületről átszármazott közmondásbeli pénz⁴, mert benne és általa munkatársának hívott el az Isten. Ezzel az idővel gazdálkodni hivatott emberhez szól ma is Jézus: „Boldog az a szolga, akit ebben a munkában talál ura“ (Mt 24,46).

II. Az idővel való gazdálkodás

1. Midőn az időt olyan „anyagként“ határoztuk meg, amelyet a lehető legjobban kell beosztani és a legbölcsbben felhasználni, felvetődhetik bennünk egy kritikai megjegyzés: hogyan lehet optimálisan felosztani egy olyan mennyiséget, amely tulajdonképpen ismeretlen? Való igaz: a fonal hosszúságát senki nem ismeri; senki sem láthatja előre, mikor tekeredik le teljesen. A biológiai idő szempontjából tehát a bizonytalanság, mint tényező, kétségtelenül szerepet játszik. Csakhogy nem az a fontos, ismerjük-e a rendelkezésünkre álló időnek a teljes mennyiséget vagy sem. Egy dologban bizonyosak lehetünk: míg „pénz“ dolgában és sok egyéb tekintetben nagy egyenlőtlenségek találhatók ember és ember között, egy tekintetben mindannyian teljesen egyenlőek vagyunk: Isten minden nap mindannyiunknak egyenlő összegű idő- valutát ad... Meg kell tanulnunk, hogy hogyan lehet napi 24 órából ki- jönni.⁴⁵

E napi 24 órányi idővel való gazdálkodás eredményeként jött létre az a hagyományos és általánosan elfogadott 3×8 -as időfelosztás, amely három egyenlő részre tagolja a mindannyiunknak egyformán rendelkezésére álló napi időegységet. Eszerint naponta rendelkezésünkre áll:

a) Nyolc órányi idő a kötelező tevékenység elvégzésére. Ide szokták sorolni a lét fenntartásához szükséges munkára fordított időt, ezért „munka-idő“-nek is nevezik.

b) Nyolc órányi idő a regenerációt szolgáló alvásra, pihenésre.

c) Nyolc órányi szabad idő. Ide szokták sorolni az ember szükség szerű tevékenységeire (tisztálkodásra, étkezésre, utazásra, stb.), valamint a pusztá létfenntartáson túli igények (művelődés, szórakozás stb.) kielégítésére szolgáló időt.

2. Ennek az időbeosztásnak fogyatékoságait könnyű felismerni, ha a gyakorlati életvitel lehetőségei felől közelítünk hozzá. Így például, ha napi munkaidőnk ténylegesen nyolc óra és ugyanannyit fordítunk alvásra is, akkor hamar be kell látnunk, hogy egyáltalán nem marad nyolc óra szabad időnk. Legalábbis abban az értelemben nem, ahogyan általában a szabad időt értelmezni szoktuk. A napi nyolc óra munkaidőn felül „szükség szerűen elvégzendő“ kötelezettségeinkre fordított időt ugyanis nem nevezhetjük szabad időnek. Ahhoz tehát, hogy a napi időegységen belüli tényleges szabad időt megkaphassuk, a napi 24 óránkból, a mun-

kára és alvásra fordított időn felül, még ezt a szükségszerű elfoglaltságokra szánt időt is le kell vonnunk.

A szabad idő tehát a tudatos emberi tevékenység idővel való gazdálkodásának a terméke, s mint ilyen az emberi idő szerves része. Jelenlenti azt az időt, amely a létfenntartáshoz szükséges munkára és alvásra, valamint egyéb szükségszerű tevékenységekre fordított időn túl vagy felül, az alapul vett időegységből megmarad. Ez az idő minden külső kényszertől függetlenül, tetszés szerinti, szabadon megválasztott tevékenységekre használható fel.

III. Szabad idő és hivatás

1. Ha az ember nem törekszik arra, hogy hozzá méltó célok és eszmények segítségével értelmet adjon életének; ha nem próbálja meg önmagát a kitűzött célok felé alakítani, akkor életén elkerülhetetlenül úrrá lesz a céltalanságot jelző, s az ember önmegvalósításával ellentétes, valójában önfeladást jelentő, tétlenség és unalom. „Ha az ember csak létezik, de semmit sem tesz, bambán és gondolattalanul bámulja a teret maga körül, akkor jövője is bambává válik. A nemlétezés, a szellemi halál hajlama szokássá és második természetté válik. Úrrá lesz felettünk a munkában vagy a figyelésben, tátongó űrt váj az összefüggő egészben.”⁶

Nem a kimondottan unatkozó, semmi iránt komolyan nem érdeklődő emberek kiürült életéről van szó, „hanem arra a tömegjelenségre figyelmeztünk, amely a modern embert sokszor körülvevő ún. egzisztenciális légüres térben nyilvánul meg. A kifejezés Viktor Frankl-tól származik, aki gyógyászati feladatok megoldása közben vázolta fel az értelemnélküliség érzésétől áthatott ember szindrómáját. Elemzése során — többek között — Einsteinre hivatkozik. A nagy fizikus kijelentette egy alkalommal, hogy „aki életét céltalannak, értelmetlennek érzi, az nemcsak boldogtalan, hanem egyben életképtelen.”⁷ Ezért létében is veszélyeztetettnnek kell tekintenünk azt, aki nem tudja, miért él, aki maga körül, de magában is csak az unalom ürességét érzékeli. E tragikus szindróma tünetei azonban nemcsak egyéneken, de közösségeken is jelentkezhetnek.

Mindez, mint az ember önfeladása azt a reális veszélyt is magában hordozza, hogy az ember ezáltal valósággal helyet készít életében a bűnnek. Az üres életbe ugyanis elkerülhetetlenül betelepedik a rossz. Nem hiába tartja úgy a közfelfogás is, hogy az unalom és tétlenség valóságos melegágya a bűnnek, a bűnözésnek.

Az ember kétségtelenül olyan lény, aki csak énjéről és a világról alkotott képzetek segítségével élhet emberhez méltó, istengyermeki életet. Arnold Gehlen és Helmuth Plessner meghatározása szerint, az ember „állásfoglaló lény”⁸, olyan, akinek meg kell találnia élete értelmét és célját. Végso soron azt mondhatjuk, hogy ez a szükséglet s ez a képesség különbözteti meg minden más teremtménytől. Cél és értelem ily módon szorosan egymáshoz tartozik, s mindkettő jellegzetesen emberi tulajdonság.

Életünk megtalált értelmét és célját olyan *eszménynek* tekintjük, amelynek megvalósítására véges földi létünk ideje folyamán kell törekednünk. Az életet ily értelemben is élni kell, mert életünk eszményei-

ről nem mondhatunk le, csak ha életünk kibontakoztatásáról, ha önmagunkról is lemondunk. Az eszmények nem azért vannak, írja Selye János, hogy elérjük őket, hanem, hogy mutassák az utat. Jó, ha van mintaképünk, amelyet tőlünk telhetően követünk. Más szóval: szükségünk van az eszményekre, hogy vezéreljék, sarkallják lépteinket az irányukba történő közeledésre, a tényleges életvitelt és életminőséget jobbító gyakorlati erőfeszítések árán. Ebből is érzékelhető, hogy eszmény és életmód között szoros összefüggés állapítható meg.

Az eszménynek élő, illetve irányába törő ember, a mindennapi életben is számos formában objektiválódik. Itt alakítja ki ugyanis világát, közvetlen környezetét, mégpedig az eszményeiben megfogalmazott célokra irányuló törekvésben, s ezzel önmagát is eszményei irányába formálja. Az élet minősége, ami értékkritériumokkal írható le, csak a mindennapiság ismerete által válik igazán érthetővé. A „mindennapi élet” — mint kategória — a közvetlen környezetre vonatkozik ugyan, de egyben az eszményi felé is átmenetet biztosít és jelent! Így lesz tulajdonképpen „a mindennapi élet a nem mindennapi előiskolája”.⁹

2. Az eszmény és életmód viszonyát vizsgálva arra a következtetésre jutunk, hogy közöttük nemcsak összefüggés állapítható meg, de az előbbi minőség eltolódást hoz létre az utóbbi javára. Az eszménynek élő ember, hivatást betöltő, *elkötelezett ember*, s ez életmódjában, a mindennapi élet minőségében is tükröződik.

A szabad idő helyes felhasználása nem választható el a hivatástól, sőt csak a hivatás függvényében képzelhető el, illetve valósítható meg. Az eszmény szolgálatába állított, a hivatás vállalására elkötelezett élet a szabad idővel való gazdálkodást is meghatározza. Lehetővé teszi minden erőforrás alárendelését a kitűzött célnak, s a belső fegyelem kialakításával biztosítja, hogy az időt sikerüljön a kitűzött céllal összhangban felhasználni. Megfigyelhető, hogy mindazok, akik megtalálták hivatásukat, szinte minden percüket képesek annak munkálására fordítani. Különben egészen természetes, hogy ami a legfontosabb számunkra, amire a legtöbbet gondolunk, arra fordítjuk a legtöbb időt és erőt is. Ahol a kincsöd ott a szíved is. (Mt 6,21) És amit szeretünk, arra időnk is van mindig, mert Max Picard szép gondolatával szólva: A szeretet és az idő összetartozik. A szerető ember megáll a másik ember és a dolgok előtt, időt szán rájuk — és ez a szeretet.

A szabad idő fogalma nem a pihenés vagy a szórakozás fogalmával rokon; mindkettőtől különbözik, amint azt már Arisztotelész is hangsúlyozta.¹⁰ A szabad idő önmagában semmitmondó. Problémáját az eszme, az elgondolás, a törekvés és a szeretet teszi érthetővé, mert az időt csak az ragadja meg, csak az tölti be tartalommal, ami érték. Ezért marad a szabad idővel történő mindenféle gazdálkodás reménytelen és meddő kísérlet, ha nem hatja át és nem fogja egybe egy határozott célkitűzés irányába terelő vezérelv, eszme. Enélkül az emberélet maga is csak szánalmasan szétfolyó időtartam, eltékoztolt talentum.

IV. Önképzés a szabad időben

1. Életünk eredményessége attól függ, hogy mennyire tudjuk megragadni, beosztással és pontossággal kihasználni a magunk idejét. Mennyire tudunk a szükséges cselekvéssel maradandót, az elkövetkező időszakban is hasznosíthatót létrehozni.

Láttuk, hogy a szabad idő helyes felhasználása elválaszthatatlan életünk céljától, hivatásunktól. Ha a lelkeszi szolgálatra való felkészülést, magát a lelkeszi munka végzését nem pusztán a „kenyérkérdés megoldásának“, hanem hivatásunknak tekintjük, akkor ez kétségtelenül meghatározza szabad időnket, illetve azzal történő gazdálkodásunkat. A szabad időben ugyanis ki kell fejlesztenünk azokat a képességeket és erőnket, amelyek úgy a közéletben, mint a hivatásban való helytállásunkat biztosítják. Így lesz szabad időnk a legjobb emberi és lelkeszi képességeinknek a kifejlesztésére és gyakorlására szolgáló idő. Az eszmények síkján ez azt jelenti, hogy az állandó önképzést, az önmegvalósítást sarkalló célokat tartjuk a lelkeszi élethez és hivatáshoz méltónak.

2. A közmondás úgy tartja: „A jó pap holtig tanul“. E bölcs szentenciát pontosítva azt kell mondanunk, hogy csak az lehet jó lelkes, aki holtáig tanul. Önképzésünk nem öncélú növekedést jelent, hanem a lelkeszi hivatást célozza, a lelkeszi életre és szolgálatra való legteljesebb felkészülésünket szolgálja. Bár önképzésünk egy nagyon is határozott célra irányul, óvakodnunk kell attól, hogy növekedésünk egyoldalú legyen. Mint minden hivatást megélő embert, bennünket is fenyeget az ún. szakbarbárrá válás veszélye. Elkerülése érdekében legyen gondunk arra, hogy az önképzésre fordított szabad idő a lehetőségekhez mérten egyenlő mértékben használódjon fel a test, az akarat, az érzelem és az értelem síkján történő harmónikus növekedésünkre. Kétségtelen, az ember műveltségének, a lelkes hivatott voltának éppen az a mutatója, hogyan tudja önmaga legjobb képességeinek kibontakoztatására és gyakorlására felhasználni a szabad időt.¹¹

3. Életünk céljának az ismeretében, értéksorrendet kialakító szándékkal és célkitűzéssel kell értékeljünk feladatainkat és lehetőségeinket. A fontossági sorrend alapján aztán megfelelő módon válogatva alakíthatjuk napirendünket, illetve távlati terveinket.

Az állandó jellegű önképző tevékenység elfoglaltságai — olvasás, nyelvtudás, könyvtári munka stb. — mellett adódhatnak különféle alkalmi elfoglaltságok is. Egy-egy tévé vagy rádió műsorszám, színház, opera, koncert, mozi, kirándulás, baráti találkozók. Ezek önmagukban mind hasznosak vagy szükségesek lehetnek, de csak akkor, ha „van rájuk időnk“. A szabad idővel való gazdálkodás alapfeltétele mindig a tervszerű jó időbeosztás. Aki tudja, hogy mit akar, akinek megvan a megfelelő napirendje, az sokkal többet tud elvégezni, többre jut idejéből, mint annak, aki mindig ide-oda kapkod. Ha a különféle lehetőségeket, az értéksorrend szem előtt tartásával, úgy osztjuk el, hogy a megérőltető programok mellett pihentetőbbek is helyet kapjanak, akkor nemcsak sokmindenre jut majd időnk, de a kimerüléstől is megóvjuk magunkat. Ez utóbbit gyakran már a témaváltoztatás maga is biztosítja.

Szükségszerűen elvégzendő feladataink naponta sok értékes percet vesznek el szabad időnk. Egy kis találékonysággal mégis sokszor kifoghatunk rajtuk. Utazás alatt, hivatalban, orvosi rendelőben való várakozás közben például olvashatunk; étkezés közben felhasználhatunk „üresjáratban“ eltelő percek az embertársi kapcsolatok meghitté tételére; tisztálkodás közben rádióműsort hallgathatunk stb. Szervezetünk

sem igényli mindig a nyolc órányi alvást vagy pihenést, batran „lefaraghatunk“ belőle, hasznosabb tevékenységre.

4. Jó, ha határidő-naplót vezetünk, amelybe előre bejegyezzük teendőinket. Így tervszerűen beoszthatjuk az előttünk álló feladatokat és megakadályozhatjuk, hogy az össze-vissza kapkodás feleméssze időnket. Manapság ez a kísértés legalább olyan valóságos, mint a lustaságé. A modern élet olyan izgatott, hogy gondos tervezés nélkül könnyen céltalan ide-oda szaladgálássá fajul. Szabad időnk könnyen elpazarolható lustasággal, de még könnyebben úgy, hogy állandóan foglalatoskodunk valamivel és mégsem jutunk semmire. A naptár kitűnő eszköz ahhoz, hogy az ember saját magát ellenőrizze, és elkerülje a túlsúfolt programot. Segítségével tervet készíthetünk a következő hétre. Miután kötelezettségeink az őket megillető helyre kerültek, meg kell tanulnunk, hogy rendszeren teljesítsük is őket, tekintet nélkül pillanatnyi érzéseinkre és hangulatunkra. A távlati tervek készítése mellett fontos az egyes napok beosztása, megtervezése is, mert itt is érvényes az, hogy „aki hú a kevesen, a sokon is hú az“! (Lk. 16,10)¹².

A szabad idő optimális felhasználásának megszervezése érdekében ajánlott „segédeszközökkel“ kapcsolatosan gyakran felmerülnek ellenvetések is. Mégis azt kell mondanunk, hogy használatuk hasznosnak bizonyul, különösen „kezdők“ számára, egészen addig, amíg megszokjuk a rendet és a célravezető pontosságot. S csupán rövid ideig van szükség erőfeszítésekre — írja a „tanuló derekasságáról“ szóló előadásában Fichte —, attól kezdve minden magától megy; a legnagyobb szerencse ugyanis az, hogy a rendszeres tevékenységhez éppannyira, sőt könnyebben hozzászoktunk, mint a restséghez; s ha tartósan valamilyen foglalatossággal töltöttünk egy időszakot, akkor a továbbiakban már nem is tudunk elfoglaltság nélkül élni.¹³

5: a) Arra kell törekednünk, hogy lehetőleg erős, egészséges, munkabíró és edzett legyen a testünk. A testi egészség, a jó erőnlét, jó hatással van a szellemi életre is. A rendszeres testedzés szervezetünk mozgásigényének kielégítése mellett növeli munkabírásunkat, kitartásra és fegyelemre nevel. A sportnak ezen kettős hasznát úgy Isten, mint az ember szolgálatában hasznosíthatjuk. Válasszunk lehetőleg hivatásunkhoz is illő sportot, és azt űzzük rendszeresen, nem csupán nézőként rajongva érte a lelátókon, de semmi esetre sem versenysportolói szinten.

b) Az ember társas lény. Egymásra utalt. Számalomra méltó az, akinek nincs társa, igaz barátja. Az önképzés szempontjából ápolnunk kell minden hivatásunk megélését és növekedésünk kibontakozását is előmozdító emberi kapcsolatot. A jóbaráttal folytatott meghitt beszélgetés — csak az önképzés szempontjából nézve is — gyakran felér egy jó könyv elolvasásával (Lin Yutang). Emberi kapcsolataink arra is alkalmat szolgáltatnak, hogy mi magunk is cselekedjük a jót felebarátainkkal „amíg időnk van“. Az önképzés, a gyakorlat e téren sem árt. Ne feledjük: emberszolgálatunk minden megnyilvánulása, keresztény hitünkéről és életünkéről tett tanúbizonyság is egyben. A legbeszédeesebb és a legszavahihebb az emberek számára.

Sajnos, vannak „méltatlan barátok“, könnyelmű és léha társaságok is. Pál apostol figyelmeztetése ma is megszívlelendő: Jó erkölcsöt meg-

rontanak gonosz társaságok (1Kor 15,33). Szabad időnk drága perceit kár az ilyenre pazarolni.

c) A szellemi, lelki élet hatalmas, egy ember számára ma már átfoghatatlan területe, rendkívül tág fogalom. Röviden: a jó *könyv* ma is a legjobb barát. Jó, ha sokat olvasunk, de nem mindegy, hogy mit. Jó dolog bejáratosnak lenni egy-egy gazdag könyvtárba. Ezekből az egyik a miénk is lehet. Szeretnünk kell a könyvet, s akkor mindig és minden körülmények között lesz időnk olvasni is. Enélkül jó hivatalnokok lehetünk talán, de igazi lelkészek soha.

A színház, televízió, rádió, hangverseny és különféle művészetek: mind-mind hasznunkra lehetnek önképzésünk szolgálatában, feltéve, ha megfelelően tudunk válogatni a reánk zúduló „információ-áradatban“.

Megszívlelendő figyelmeztetés: Ne hidd, hogy azért, mert a világban élsz, úgy lubickolhatsz benne, mint a hal a vízben. Ne hidd, hogy azért, mert a világ a rádión és televízión keresztül behatol otthonodba, fel vagy hatalmazva arra, hogy minden műsort meghallgass és minden tévéadást végignézz! (Chiara Lubich).

Keressük ezen a területen is mindig azt, ami igaz, jó és hasznos. Ami növekedésünket szolgálja.

d) Hitéletünk tekintetében kizárólag három szempontot érintünk, néhány utalás erejéig mindössze.

— *Ima, imádkozás.* Jézus hívása nekünk is szól: Jöjjetek velem külön egy csendes helyre és pihenjete meg kisé. (Mk 6,31). Reggeli és esti imádság — legalább erre legyen csendem, „belső szobám“ mindig.

— *Biblia.* Vizsgáljátok az Írásokat (Jn 5,39), mert mindazt, amit valaha megírtak, okulásunkra írták (Róm. 15,4). A Szentírás lelki növekedésünk, hitéletünk és önképzésünk kézikönyve. Ismerete elengedhetetlen követelmény. Gyakori és rendszeres olvasása, figyelmes tanulmányozása több mint kötelesség minden lelkész számára.

— *Egyházi beszéd.* Prédikáló egyház vagyunk. Istentiszteletünk és lelkési tevékenységünk középpontjában a prédikáció áll. Hirdetnünk kell az evangéliumot alkalmas és alkalmatlan időben egyaránt. (2Tim 4,2). Lásd el a prédikátor munkáját, teljesítsd szolgálatodat! (2Tim 4,5/b) — szól nekünk is a küldetésünk legbenső lényegét érintő parancs. Gondolunk-e arra, hogy mennyi időt fordít egy zongora- vagy hegedűművész a felkészülésre egy-egy fellépés, előadás előtt? Mennyi időt szentel naponta az elméleti felkészülésre és mennyit „gyakorol“ verseny előtt egy élvonalbeli sakkozó, egy nemzetközi nagymester? Egyetlen hivatásának élő lelkész sem kerülheti meg a kérdést: naponta mennyi időt fordítok önképzésre, hogy híven teljesítem szolgálatomat? Naponta hány percet áldozunk szabad időnkéből arra, hogy prédikációnk, lelkési szolgálatunk megfeleljen a kor követelményeinek?

e) Napjaink divatos fogalma a hobby. Jelentése: hóbort, vesszőpáripa; szenvedély, kedvtelés, játék. Az ember — ideáljaihoz közel álló — „szabad idő világát“ (Henri Lefebvre) teremtvő hajlamának, igényének a szülötte. A szabad idő világával kapcsolatosan, mi inkább a „kedvtelés — játék“ jelentést kívánjuk hangsúlyozni. Így is sok mindenre kiterjeszthető fogalom, amely felöleli ártatlan kedvteléseink és játékaink egész sorát, a természetjárás szeretetétől a kertészkedésig, a bélyeg-

vagy hanglemezgyűjtés kedvtelésétől a barkácsolásig, a horgászástól a különféle társasjátékokig.

Szabad idő világunk ezen kedvtelései, játéakai, ha általában közvetett módon is, hasznára lehetnek önképzésünknek. Hozzájárulhatnak szépérzékünk, ügyességünk fejlesztéséhez, vagy egyszerűen csak „kikapcsolódásunk“, pihenésünk és felüdülésünk szolgálatába állíthatók. Mondhatjuk azt is, hogy amíg megmaradnak a kedvtelés és játék szinten és szerepkörben, addig szabad időnk nemes és művelt emberhez méltó felhasználását biztosítják. Szabad időnk, önképzésünk és hivatásunk számára akkor jelentenek komoly veszélyt, ha szenvedéllyé vagy hóbortttá fajulnak s rabjaikká leszünk. Ha a munkában bátorságra és kitartásra van szükség, akkor a szabad idő fokozott józanságot és bölcsességet kíván.¹⁴

A szabad idő optimális, önképzésünk érdekében történő felhasználása terén nincs és nem is lehet mindenki számára érvényes megoldást nyújtó „sablon“. Nekünk magunknak kell a kielégítő megoldást, a legcélravezetőbb módszert, a legjobb eljárást megtalálnunk. Egyedül mi bírkózhatunk meg az egyéniségünkkel és hivatástudatunkkal leginkább összhangban levő megoldások megtalálásának nehézségeivel. Ezt senki nem végezheti el helyettünk. Vállalkozásunkban azért mégsem vagyunk pusztán csak önmagunkra utalva. Mindig voltak, ma is vannak a szabad időt méltó módon felhasználó, tartalmas emberi életek. Ezek számunkra is követendő példát kínálnak. Ami e téren is a legfontosabb, azt egyetemes érvénnyel így fogalmazhatjuk meg: „Ne hagyj Uram, megülednem, / Sem eszmében, sem kényelemben. / Ne tűrj megállni az ostoba van-nál, / S nem vágni többre kis mái magamnál.“ (Sik S.).

JEGYZETEK

¹ Vö. Sztranyicki Gábor: Determinizmus és emberi lét. Bukarest, 1970. 59—62.

² Bertrand Russel: Miszticizmus és logika. Bp, 1976. 36—37.

³ Mircea Malița hasonlata. Vö. Mircea Malița: A szürke arany. Cluj-Napoca, 1976. 113.

⁴ „Az idő pénz!“

⁵ G. Robinson — S. Winward: Keresztény életvitel. 36.

⁶ J. G. Fichte: Az erkölcsstan rendszere. Bp, 1976. 530.

⁷ Gáll Ernő: Pandora visszatérése. Bukarest, 1979. 227.

⁸ Gáll E.: i. m. 218.

⁹ Vö. Heller Ágnes: A mindennapi élet. Bp, 1970. 22.

¹⁰ Arisztotelész: Politika. (2. kiadás). Bp, 1984. 315.: „...hiszen akkor szükségképpen a szórakozásnak kellene lennie életünk céljának.“

¹¹ Arisztotelész: i. m. 37.

¹² Vö. Robinson—S. Winward: i. m. 36.

¹³ J. G. Fichte: i. m. 531.

¹⁴ Arisztotelész: i. m. 305.

A KOLOZSVÁRI UNITÁRIUS TEMPLOM ORGONÁJÁNAK TÖRTÉNETE

A kolozsvári unitárius egyházközség 1792—96 között épített templomában kezdetben nem volt orgona. Az 1796-os presbiteri jegyzőkönyv említi először, hogy a december 4-i közönséges Ecclesia gyűlés orgona építését és ennek érdekében gyűjtés indítását határozta el: „6-szor végeztetett: Hogy Orgonát is csináltasson az Ecclesia, melynek csináltatására való költség iránt, hogy az atyafiakat megkeressék választottak Gyergyai Mihály és Késmárki Péter atyánkfiai”.¹ A munka megrendelése azonban elhúzódhatott, mert 1803-ban Lázár István püspök újból felveti az orgonaépítés kérdését, melynek következtében azt „a tiszteletes Unitária Ecclesia... a maga közönséges gyűlésében tökéletesen megállította és meghatározta”.² Így kerülhetett sor 1804. április 26-án a szerződés megkötésére a „Kolozsvári Unitaria Nemes Ekklésia Reprezentansai, másfelől pedig Nemes Megygyes Székben Berethalomban lakó Orgonatsináló Metz Sámuel Úr” között. A szerződő felek 11 pontban rögzítették feltételeiket, s ez a szerződés igen értékes forrás a később többszörösen átépített orgonáról. „Az Orgonában legyenek a következő tíz Mutatiók: úgymint 1) Nyoltz Schukos hosszúságú Principal tizenkét Lotos próbájú önből való 2) Négy Schukos hosszúságú Principal Octava... 3) Két Schukos hosszúságú Super Octava 4) Három Schukos hosszúságú Quinta 5) Négyes Mixtura, melynek nagvöbbs súpja egy Schuk hosszúságú... 6) Két Schukos hosszúságú Waldfléta hasonlólag... önből. Továbbá fából: 7) Nyoltz Schukos hosszúságú Flétravér és 8) ugyan akkora hosszúságú nagy Fléta 9) Négy Schuk hosszúságú Kis Fléta 10) Tizenhat Schukos hosszúságú Sub Basszus; Melyekhez járulnak 11) a Tremulát és 12) Dobot játszó mellékes két vonások.”³

A szerződés következő pontjaiból megtudjuk, hogy két később beépítendő regiszterre is gondoltak, ezért az orgonát már kezdetben úgy építették, hogy „a Corpusnak megbontása nélkül lehessen azon helyekre súpokat tétetni bé”, majd meghatározzák, hogy a „Klavier egész és nem Contract Basszus szerint rendeztessék”. A szerződés említi még két ékfűvő beépítését, az orgonaszekrény két részre való osztását, középen a játszóasztallal, valamint „hogy az orgonához meg-kívántató minden Fa-Materialék jó szárazok és illendő erősségűek legyenek.” Átadási határidő 1806 pünköstje, három esztendő jótállási idővel. Megtudjuk továbbá, hogy az orgona készítése és felállítása 1500 Rhfrt-ba kerül és „ezen summából most előre tromf pénzül... 50 azaz Ötven Német forintokat” fizetnek.

Sajnos Metz nem tudta beváltani a szerződésben vállalt kötelezettségét. Egészségügyi és anyagi problémákra hivatkozva egyre késleltette a szállítást, s a hangszer az 1806. augusztus végén Pictor Posoni György mesterrel kötött szerződésben még mindig csak mint „készülőben lévő

orgona“ szerepel. Egy Berethalomba menesztett sürgető küldött jelentéséből megtudjuk, hogy a hangszer csaknem teljesen készen volt már, s valójában szállítási nehézségek miatt késett.⁴ „Külső Része az Orgonának A Corpus, melyen most dolgoznak, belül a nagyobb része A Szél Láda, melynek készíttésén most maga dolgozik, mivel ezen a legények segíteni nem tudnak. A Fa sípjai négy mutatiókból ... ezek készen vannak, a Fuvokk minden részei készen vadnak, tsak a még bőrözés vagyoni hátra, Ön Sípok öntve is vadnak, de még egyszer önteni kell ... A Registraturának Strukturának részei is mind készen nintsenek, de kevés hijak vagyon... A 40 Rh Fhr. átaladtam az Orgona Majszer Űrnak penes quietant. Mind a szekeresek mentől olcsóbban lehető megfogadására és az nékem említett szükségéink pótolhatása végett“. Végül 1806. október 24-én került sor az átadására, s az orgona, bár a szerződésben rögzített összeg duplájába került (3116 Frt.), osztatlan sikert aratott. Az átvételi jegyzőkönyv megemlíti, hogy nemcsak megtérítették Metz többletköltségeit, hanem meg is ajándékozták „mind szerény 200 Rh forint honoráriummal“.⁵

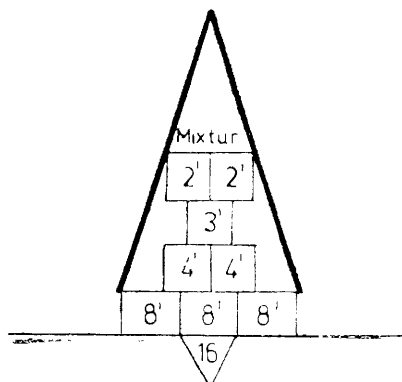
Az orgonaszekrényt „ezen nemes városban lakó Picktor Posoni György“ 360 forintért festette meg az 1806. augusztus 24-én kelt szerződés szerint: „tisza fehéren fényesen... valamint a Minoriták Nagy oltára festve és kifényesítve vagyon...“ A festő és aranyozó munkáért őt esztendő jótállást vállalt.⁶

A későbarokk és klasszicizáló elemeket keverő *orgonaszekrény* két részre osztását a három nyílású karzat tette szükségessé. Metz helyesen tapintott rá arra, hogy a hangszernek a templomtérben kell szólnia, nem pedig eldugva a kisnyílású karzaton, ezért fecskefészerszerűen függesztett erős gerendázatra helyezte el azt, mely a karzat vonalával egy magasságban nyúlik be a templomhajóba. Az arányosan tagolt homlokzat főpárkánya a középtől a szélek irányába emelkedő, homorú vonalat mutat. A kétszer négy sípmező Principal sípjai sajnos nem eredetiek. A játszóasztal e két orgonatest között foglal helyet, fölötté a XX. századi stílustalan redőnymű néma homlokzatsíppokkal álcázva. Felső részüket erőteljes kosárvíví párkány határolja, mely minden valószínűség szerint az előreugró orgonatest felső párkányának baldachinszerű folytatása volt. Ez az összekötő elem eredetileg egy síkban lehetett a kettős orgonaszekrény főpárkányával, de mivel a redőnymű beépítését akadályozta, hátrább került mai helyére. A szerződés 3-ik pontjában ugyanis ezt olvashatjuk: „Az egész orgona úgy legyen két részekre osztva, s a felső felén egyben foglalva, hogy azon foglalás alatt a Claviatura közből essék, ... s az orgona kétfelé osztott részei között szabad térség legyen.“⁷ Az orgonaszekrény oldalfalait az ideális kihangzás érdekében rácszott keretbetétek alkotják.

A homlokzat díszítéseire vonatkozóan már a szerződés hetedik pontjában meghatározták, hogy „a tzirádák tisztességesek legyenek“. A sípvégeknél, a főpárkányon, valamint a szekrény két oldalán elhelyezett aranyozott faragványok a protestáns szimbólika elemeit: szőlőindákat és kalászfonatokat ábrázolnak. A szekrény középső élei fölött és a redőnymű főpárkányának tetején urnaszerű klasszicista faragványokat találunk.

Az orgona eredeti változatai alapján rekonstruálhatjuk régi *hangképvázlatát* is:

1. Mixtur 4 sor	1'
2. Waldflöte	2'
3. Superoctav	2'
4. Quinta	3' ($2^2/3'$)
5. Kleinflöte	4'
6. Pr Octava	4'
7. Traversflöte	8'
8. Grossflöte	8'
9. Principal	8'
10. Subbass	16'

E hangképvázlatot megvizsgálva megállapítható, hogy az orgona hangzásbeli egyéniségének finom csillogást kölcsönzött négysoros Mixturája, gerincességet és átható erőt hiánytalan Principál kar (Principal, Octav, Quinta és Superoctav), valamint lágy és plasztikus keveredőképeséget a szükséges hangmagasságokban kiépített fuvolái. Az építőmester az orgona hangjának kellő tömörségére is gondot fordított: erről tanúskodik a kottakép alatti oktávában megszólaló mélyhangú Subbass 16' változat. Két jellegzetes barokk effektusregisztert is találunk Metz elképzelésében: ezek a Tremolo (Zokogó) és Dob.

Ezekután joggal feltételezhetjük, hogy a kolozsvári unitárius egyházközség számára épített hangszer az erdélyi későbarokk orgonaépítés egyik szerényebb méretű, de igen széphangú, egyszóval sikerült hangszere volt.

Feltűnő hasonlóságot mutat Metz egy másik, Küküllőszáron (Szeben megye) épített orgonájával. Mindkettőre jellemző a Traversflöte 8' és Waldflöte 2' alkalmazása, valamint a gazdagon kiépített Principal-kar négysoros Mixturával. Sajnos Metz remek és egyetlen kolozsvári hangszere a későbbiek folyamán teljesen átépült; hangjára csak fennmaradt hangképvázlatából és épen maradt küküllőszároni megfelelőjéből következtethetünk.

De lássuk, mi is történt valójában? Az orgonát több alkalommal kellett javítani: 1853-ban a fúvó rendszerét,⁸ majd 1856-ban a sípokát.⁹ Az 1859-es jegyzőkönyvben olvasható, hogy „mivel az orgona romladozva és porral telve lészen“, felkérték Blahunka Lajos kolozsvári „orgonacsínálót“ annak megjavítására.¹⁰ A munkálatokat, melyek többek között új fúvók szerelését is tartalmazták, Ruzitska György vizsgálta felül 1859. március 27-én.¹¹

Az 1901. augusztus 4-én tartott keblitanácsi ülésen Péterfi Dénes lelkész bejelenti az egyik egyháztag 2300 koronát kitevő adományát az orgona újjáalakítására.¹² Ekkor kötnek szerződést Csintalan Gyula orgonakészítővel, aki két új változat beállítását vállalta el. Mik voltak ezek a változatok? Sajnos nem tudjuk. Az általános javítás megtörténik, és

amint azt az orgonatesten ma is látható zománc tábla jelzi, a költségeket árkosi Benkő Mihály gondnok és neje Fekete Matild fedezték.

1918-ban az orgonasípokát itt is hadicélokra kellett volna beszo-
gáltatni. Kelemen Lajos történész közbenjárására azonban mint legré-
gibb unitárius orgonát és mint műtörténeti értéket mentesítik e köte-
lezettség alól!¹³

Sajnos a századforduló időszaka európaszerte egy hanyatló korszak-
kát képezi az orgonaépítészet történetének, melyet elsősorban a gyári
tucatorgonák megjelenése és térhódítása jellemez, a kismesterek egyedi
és igényes munkájának rovására. A bevezetett technikai újítások egész
sora nemhogy elősegítette volna, de határozottan negatív irányba be-
folyásolta az orgonával mint hangszerrel szemben támasztott művészi
igényeket és elképzeléseket.

Ennek egyik sajnálatos következménye, hogy egész sor régi orgonát
építettek át, csupán az orgonaszekrényt hagyva meg; ezáltal nemcsak
a külső forma és belső tartalom közötti elengedhetetlen egység bomlott
meg, hanem végleg nyoma veszett sok értékes hangszer sípanyagának
is, felbecsülhetetlen vagyoni és kultúrtörténeti kárt okozva. Csak száza-
dunk 30-as éveitől kezdődött meg a régi orgonák reneszánsza, éppen
Schweitzer Albert tevékenységének következtében. A tipikus századfor-
dulói szemléletmód, mely nem tartotta érdemesnek a régi hangszerek
restaurálását és megjavítását, vidékeinken is jelentkezett, bár — érde-
kes módon — kissé megkésve.

A kolozsvári unitárius egyházközség 1928-ban árajánlatot kér Szeidl
nagyváradi és Wegenstein temesvári orgonaépítőktől, egy modern orgona
beszerzésére. 1928. március 9-én már Szeidl Ferenc 350 000 lejes áraján-
latát tárgyalták (2 Manuál, Pedál, 20 register).¹⁴ Az orgonaépítés kérdé-
sével egyidőben egy új orgonakarzat felépítésének gondolatát is fel-
vetik, melyet a templom északi részében helyeztek volna el. Ez a terv
azonban építészeti és tűzrendészeti okok miatt megghiúsultak. „Orgonánk
sipjainak 1/3-a nem szól... és több része javításra szorul”¹⁵ — olvasható
az 1929. október 18-i keblitanácsi gyűlés jegyzőkönyvében. A lelkész
és az énekvezér véleményére hallgatva a Keblitanács október 29-i gyű-
lésén már egy újabb terv — a régi kibővítése — és „légrendszerűvé
változtatása” (pneumatikussá alakítása) fölött vitáznak. Szeidl Ferenc
újabb 197 000 lejes ajánlata egy pneumatikussá átépített 15 változatú
hangszer felszerelésére vonatkozik, a régi sípok felhasználásával. Ezt a
tervet Zsizsmann Rezső orgonaművész véleménye alapján húsz válto-
zatra — tehát az eredeti tervvel azonos nagyságúra bővítette, de ezzel
egyidőben a munka árát is felduzzasztotta 280 000 lejre. A terv szerint
az első manuál nyolc változata a régi orgonaszekrényben, a második, ki-
lenc változatú redőnymű a játszóasztal fölött, a pedálmű pedig két kü-
lönálló szekrényben a karzat torony alatti részében foglalna helyet.¹⁶
Végül is ez a nem éppen legszerencsésebb kompromisszumos terv valós-
ult meg, mely sem a régi orgona megőrzésének problémáját, sem pe-
dig az új orgonának a templomtér irányába való ideális kihangzását
nem oldotta meg. Az avatőnnepségen 1930. június 1-én Zsizsmann Re-
zső orgonaművész adott hangversenyt.¹⁷

A Szeidl által benyújtott árajánlatban semmi konkrét megállapítás
nincs azzal kapcsolatosan, hogy mi fog történni a régi orgona szerkezeté-
vel és sípanyagával, csupán egy meglehetősen szabadon értelmezhető

félmondat: „azokból az új orgona magába foglalja mindazon jellegű változatokat, melyek bármilyen orgona koncert darab előadásához szükségesek“.¹⁸ Nos, e „díszes koncertorgona“ (kiemelése ugyanonnan) — bár Metz orgonaszekrényében nyert elhelyezést — szinte semmit sem tartalmaz annak régi szerkezetéből. Csupán néhány kisméretű ónsíp viseli magán a berethalmi mester kézjegyét. E „műtörténeti érték“ — melynek megmentéséért Kelemen Lajos alig tíz évvel korábban oly határozottan emelt szót —, teljesen átalakult, s lényegi részeinek (szelládák, traktura, sípok) további sorsa ismeretlen.

A templomban jelenleg is változatlan állapotban működik Szeidl hangszere.

JEGYZETEK

¹ Kolozsvári Unitária Ekklesia jegyzőkönyve. 1778—1805. Jkv. Z 1/2. 66. l.

² A Kolosvári Unitaria Ekklesia régi leveleinek lajstroma. 1807. R.L.1. Fasciculus XXXIII/45.

³ Uo. Fasc. XXXIII/31

⁴ Uo. Fasc. XXXIII/35

⁵ Uo. Fasc. XXXIII/36

⁶ Uo. Fasc. XXXIII/34

⁷ Uo. Fasc. XXXIII/31

⁸ Jkv. 8. 1847—1860. 104. l.

⁹ Uo. 156. l.

¹⁰ Uo. 299. l.

¹¹ Uo. 302 l.

¹² Jkv. 31. 1901—1903. 33. l.

¹³ Jkv. 34. 1916—1925. 51. l.

¹⁴ Jkv. 35. 1926—1932. 157. l.

¹⁵ Uo. 220. l.

¹⁶ Uo. 225—228. l.

¹⁷ Uo. 250 l.

¹⁸ Uo. 225. l.

KEDEI MÓZES

KIÖNTÖM LELKEMET

Jn 16,23b

Örömeinket és szenvedéseinket megosztjuk szeretteinkkel, rokonainkkal, ismerőseinkkel. De vannak belső, titkos rezdüléseink, érzéseink, vágyaink, amelyeket még a legközelebbieknél sem mondunk el. Egyedül Istennek öntjük ki lelkünket, egyedül hozzá vagyunk fenntartás nélkül őszinték.

Mint ahogy a test nem élhet levegő nélkül, úgy a lélek sem lehet meg imádság nélkül. Imádságomban megnyílik Isten előtt egész életem, örömeivel, szenvedéseivel, érzéseivel és titkos sejtelmeivel együtt. Amikor imádkozom, ismét gyermek leszek, tiszta vágyú és tiszta álmú gyermek, aki keres egy meleg kezet, egy csendes szelíd hangot; gyermek, aki keresi Istent. Imádságomban megtisztulok, és üzenetet kapok, hogy nem vagyok egyedül, mert velem van az én Atyám, aki mint őriző pásztor vigyáz reám. Összekulcsolom kezem, imára hangolom szívem, s érzem, amint lelkem kelyhében édesebb lesz az öröm bora, a rám leselkedő fekete árnyak elrepülnek, mint ijedt madarak, ha Őt hívom, szólítom, benne elmerülök.

Jézus kapcsolata Istennel mély, meleg és közvetlen volt. Ez a viszony az édesapa-édesanya és a gyermek viszonya; ez magyarázza, hogy Istent Atyának szólítja. Már gyermekkorától örömeivel, szenvedéseivel úgy fordul Istenhez, mint kisgyermek az atyjához és anyjához, teljes bizalommal. Ez a bizalom szülte a legszébb imádságot, amit valaha ember elmondott, a Miatyánkot. Ezt az imádságot — mondhatni — az anyatejjel szívtuk magunkba, akkor amikor gyermeki lelkünk még nem volt megérve a komoly, mély gondolatokra és érzelmekre. Ezért ez az imádság sokak szájában elgépiesedik, jelentésnélkülivé válik. Úgy imádkozzál, hogy érezd át mélységét, komolyságát és nyomában megnyílik, kibomlik a lelked Isten előtt.

Jézusnál az imádság nem ünnepi alkalmak kísérője, nem is menekülés, hanem mindennapi lelki szükséglet, mely nélkül élni nem tud. Istenhez való viszonyát bensőséges, erős bizalom jellemzi; ebben sokasodik meg öröme és könnyül meg szenvedése. Ez a bizalom adott erőt a Gecsemáné kerti gyötrelmes órához, a kereszthalál vállalásához; ez a bizalom mondatja vele az utolsó órán: „Atyám, a te kezeidbe teszem le az én lelkemet.”

Feküdtél-e kórházi fehér ágyon? Átélted-e azokat a gyötrelmes órákat, amelyek a műtétet megelőzik? Három évvel ezelőtt nekem is volt részem benne. Zömében falusi emberek feküdtek mellettem, nagy fehér csendesség borult ránk a kórteremben. Műtét előtt ünnepi komolyság ömlött el az arcokon. Sokmindennel számot vet ilyenkor az ember. Amikor az egyik beteget a műtőbe készítették elő,

széles, kerges kezét összekulcsolta, száját érthetetlen mormogás hagyta el, csak az utolsó szavakból értettem meg, hogy imádkozik.

Egyik éjszaka egy fiatalembert tettek le körtermünk közepébe. Építőmunkás volt, leesett az ötödik emeletről. Hátgerince, és mindkét lába több helyt eltörött. Hozzáfogható szenvedést nem láttam sem azelőtt, sem azután. Önkivületi állapotban kiáltozott, jajgatott, édesanyját, tetsvéreit szólította. Lelkileg mindannyiunkat nagyon megrázott. Nemsokára magához tért. Sötét volt, semmit sem láttam, csak hallottam, hogy imádkozik: „Mi Atyánk, ki vagy a mennyekben...” Nagyon felkavart ez az élmény, sem azelőtt, sem azután nem hallottam úgy elmondani ezt az imádságot.

Az imádságra nekünk van szükségünk és nem Istennek. Mi ne akarnánk megismerni, akiknek értelmet adott, mi ne akarnánk szeretni, akiknek szívet adott, mi ne akarnánk dicsérni, akiknek ajkat adott? „Tartsd szívedet szabadon, s emeld magasra Istenhez.” (Kempis).

Imádságunkkal Istent nem befolyásolhatjuk, de általa megtisztulhatunk, biztonságot szerezhetünk. Addig nem ismert mélységek nyílnak meg bennünk, megszólal lelkünkben egy szelíd, csendes hang, egy meleg kéz megfogja kinyújtott kezünket.

Imádkozunk önmagunkért, szereteteinkért, embertársainkért, a föld tisztaságáért, a világ életéért. Amen.

AZ AKARAT GYŐZELME

Mt 6, 10

Nagy emberek nélkülözhetetlen tartozéka az erős akarat. Azt is mondhatjuk, az erős akarat szüli a nagy embereket. Öneszmélésem első idejétől az akarat példaképe Körösi Csoma Sándor volt. Már zsenge ifjú korában emésztí a nagy kérdés: honnan jöttünk és hová megyünk? Egész életét e kérdés megfeszítésére áldozza. Diákkorában a padlón alszik, kabátját téve a feje alá; így szoktatja testét az eljövendő nehézségekhez. Az eladott kenyéradagjából kapott filléreket félreteszi, hogy pénze legyen egy valószínűtlennek tűnő álom megvalósítására. Amikor úgy érzi, hogy a nagy útra testileg és lelkileg felkészült, a „nagy vándor” elindul ismeretlen keleti tájak felé, egy maroknyi szülőfölddel a tarisznájában és az elhagyott otthon édes emlékével. Szinte látom, amint ezer akadályt áttörve, szikáran, keményen, elszántan megy a Himalája felé. A keleti nyelvek mély tárnáiba száll le, onnan akarja felhozni a titokfejtő választ a nagy kérdésre. Minden erőfeszítése ellenére a Kérdés ma is áll, de ma már senki sem vitatja életművének rendkívüli tudományos értékét. A „nagy vándor”, Körösi Csoma Sándor az évek menetelésében az akarat példájává finomult. Ő most is nő, egyre nő bennünk fel a Himalája tiszta gyémántporos csúcsai felé.

Szeretem a sportjátékokat, mert bennük az élet játékos örömét látom. Még 1972-ben történt a müncheni olimpiai játékokon, sokmillió sportbaráttal együtt én is ott szorongtam a TV. képernyője előtt. Nagy nap volt, a döntők napja. A hosszú távfutók a tízezer méteres távot szaladták. Két körrel a cél előtt Lasse Viren,

a finnek híres futója belebotlott versenytársába és elesett, versenytársai ezalatt jókorát haladtak előre. Gyenge akaratú ember ilyenkor összeroskad és feladja a küzdelmet. De ő nem adta fel. Szédületes iramba kezdett az utolsó helyről, vörös hajával nemsokára ismét ott volt az élen, s a célvonalnál már több méter előnye volt versenytársaival szemben. Csodálatos verseny volt, nagyszerű élmény. Szeretem azokat, akik küzdeni tudnak és van erejük újrakezdeni, akik tudnak akarni, a mélység kötéseit letépi, újra és újra felküzdi magát. Lasse Viren megérdemli, hogy tiszteljék és szeressék, mert az egyik legszebb emberi erővel rendelkezik: törhetetlen akarata van.

Jézus az akarat embere volt. Hivatása betöltéséhez törhetetlen akaratra volt szüksége. Szegény emberek gyermeke volt, akinek nem vágott utat a szülői magas állás tekintélye. Keresztül kellett törnie a názáretiek lekicsinylő kézlegyintésén, mosolygásain, rosszindulatú megjegyzésein. „Nem ez-e amaz ácsmesternek fia? Nem az ő anyját hívják-e Máriának...?”

Át kellett törnie az írástudók és farizeusok szőrszálhasogatásain, el kellett szaggatnia a test nyugós kötéseit. Célja volt: az embert Istenhez és embertársához vezetni a szeretet útján. Útjában feltartóztatni nem tudta sem a hatalom kényszere, sem rágalom, sem fenyegetés, sem a kereszt. Az evangéliumokat olvasva megjelenik előttem az ember Jézus, akinek jelleme tiszta, életútja Názáret és Golgota között a sok akadály ellenére is egyenes maradt. Az Istenhez való igyekvés akarata felemésztette életét, mint virágcserep földjét a virág.

Minden nagyszerű alkotás az erős akarat eredménye. Amikor az emberi akarat egybeesik az isteni akarral, akkor születnek a felemelő, világot, életet építő alkotások.

Az akarat lehet rossz is, melynek nyomában értékrombolás, bűn és pusztulás jár.

Isten akarta az, hogy szeresd embertársadat, élj békében vele, építsd és szépeítsd a szellemi és anyagi világot. Boldog lehetsz, ha rád mondják: ez az ember nagy emberek nyomában jár, mert benne az Isten akarata munkál. Ámen.

KASZONI JOZSEF

SZERESD EMBERTÁRSADAT

Mk 12, 31

Erre a kérdésre: ki az én felebarátom, Jézus a maga idejében megadta a kíváncsiskodó törvénytudónak a választ a könyörülő szamaritánus példázatában. Egy zsidó ember Jeruzsálemből Jerikóba ment. Az úton rablók kezébe került, akik kifosztották, véresre verték és félholtan otthagyták. Honfitársai észrevették, de elmentek mellette anélkül, hogy segítettek volna rajta. De nem így cselekedett az ellenségnek tartott szamaritánus, aki amikor meglátta, megesett rajta a szíve. Oda ment hozzá, sebeit bekötözte, ápolta s ezáltal megmentette életét. Jézus a példázat végén felteszi a kérdést: mit gondolsz, ki volt a rablók kezébe került ember felebarátja? A törvénytudó felelete csupán ennyi: az, aki könyörült rajta. Íme az igazi felebarát Jézus tanításában.

Van, aki ennek a példázatnak a hallatán mosolyogva szól: Jézus majdnem kétezer évvel ezelőtt fogalmazta meg a felebarát fogalmát ebben a formában, de napjainkban az emberismeret már meghaladta ezt a felfogást, hiszen mint annyi más, az utóbbi évtizedek alatt, az emberről való felfogásunk is átértékelődött. Mit jelent hát számomra ma, 1984-ben, ez a parancsolat, hogy „szeresd felebarátodat, mint önmagadat!” Ki az a másik, akinek szeretetét kéri tőlem Jézus? Az, akivel találkozom, aki mellettem nő fel, dolgozik, örül, búslakodik. Aki mellettem szeret vagy gyűlöl; akiről azt mondom: őt látom mindenben, vagy azt: látni sem kívánom; akiről nem mondok, nem gondolok semmit, mert elhaladok mellette anélkül, hogy ránéznék, hogy észrevenném. A másik ember az, akivel mindenkor együtt kell működődnöm a teremtés befejezésén; a másik ember az, aki Isten által megnyilatkozik, Isten által hív, Isten által gazdagít.

Az emberek, egyénileg vagy közösen, kapcsolatokat óhajtanak kialakítani a hozzájuk hasonlókkal, a környezetükben élőkkel. Ez az ember részéről egyfelől szükség, másfelől kötelesség. Szükség azért mert az egyén nem élhet egyedül, elszigetelten, mert társas lény, s mint ilyennek érdekei a többi ember érdekeivel összekapcsolódnak, egyetemessé válnak függetlenül attól, hogy térben vagy időben, közel vagy távol élnek egymástól. Kötelesség azért, mert az ember csupán akkor teljesebbé válik, ha kapcsolatban él a többi emberekkel. Ahogy ma a modern közlekedési vagy hírközlő eszközök révén jutunk közelebb egymáshoz, olyan mértékben kell megsokszoroznunk, elmélyítenünk kapcsolatainkat. De könnyű-e kapcsolatot teremteni, a másik emberrel? Nem! Egyes emberek, — s hányan vannak ilyenek — azt gondolják rengeteg ismerősük van, mivel sokakkal szorítanak kezét, veregetik meg vállukat, vitatkoznak, s azt hiszik, ezzel a dolog el is van intézve. Pedig tévednek, mert lehet az ember egyedül kapcsolatok tömkelegében is. Aki nem tudja befogadni embertestvérét, az nem tud igazi kapcsolatba lépni vele. Az igazi emberszeretet akaratom tudatos elhatározása, hogy az emberekhez lépünk s odaajándékozzuk magunkat nekik. Ha szeretsz, odaadod magad, ha odaadod magad másoknak, gazdagodsz általa.

Autóbuszra vársz. Elment. Megtelt, lemaradtál. Türelmetlen vagy s mondd: így van ez mindig ezen a vonalon. De így van ez egyes embereknél is, kiknél soha nincs hely a másik ember számára. Elrohannak a megállók előtt, és azok előtt, akik esetleg rájuk várakoznak. Nem haladsz-e te is testvérem túl gyorsan a megálló mellett a „megtelt” jelzéssel? Add meg erre a kérdésre a feleletet.

Ha igazán rá akarsz magad nevelni embertársad szeretetére, akkor tanulj meg látni, ami lehetővé teszi, hogy jobban megismerd az embereket. A kapcsolatteremtéshez viszont nem elég a másikat csupán meglátni, őt be kell fogadnunk szeretetünkbe. Légy mindig nyitott ház tárt kapukkal. Ne legyen ott kapudon a jelzés: „Harapós kutya!”, mely mindenkit távoltart. Valakinek a távoltartását önzésed, féltékenységed, irigységed okozza. Úgy viselkedj, hogy a másik ne mondhasa: nem mertem közelébe lépni, félttem, hogy elküld, nem ért meg...

Ha adsz valamit, add ellenszolgáltatás nélkül, ne várj viszonzásképpen azért semmit. Ha befogadod a másikat, tedd azért, hogy megpihenjen. Utad során örülsz annak ha podgyászraktárra lelsz. Te is tedd ezt a másikkal, hogy teher nélkül folytathassa útját. Ha megláttad a másikat, ha kapcsolatba léptél vele, ha befogadtad őt, itt meg ne állj, mert ez a felebaráti szeretetben csupán félút. Te lépj egyet, hogy elérhesd azt a parancsolatot, amit Jézus elvár tőled: „Szeresd felebarátodat mint magadat!” Miért? Azért, mert az ember szívében a legmélyebb vágy, hogy szeressen és hogy szeressék, ez életének értelme. Szeretetből teremtette Isten az embert és ezért nem tud másképp kibontakozni csak szeretetben. Sajnos azonban számtalan félreértés van a szeretet körül. Ez a bűvös szó, amelyet unos-un-

talán használunk olyan magatartásokat takar, amelyek messze esnek egymástól, mint fehér a feketétől. Ha megkíséreljük eloszlatni ezeket a tévedéseket, akkor elősegíthetjük az embereket arra, hogy a szeretet igazi útján járjanak.

Az emberben két ellentétes erő létezik: a kiáradás, a kapcsolatteremtés ereje, amit szeretetnek nevezünk. Ez a szeretet arra ösztönöz, hogy önmagunkból kilépjünk, és teremtsünk kapcsolatot a többi emberrel. A másik a visszahúzódás, az elszigetelődés ereje, amely egyéni sikerekre csábít. De ne hagyd magad elcsábítani az önzés örvényébe. Ha azt mondd: mindenki önmagáért, az első én vagyok, első az én jövőm, az én családom, az én jólétem, akkor sohasem teljesedsz ki, akkor csonka ember maradsz, s kudarcot vallottál Isten atyai tervében, abban hogy elérd a tökéletességet. Láncot kell alkotnod! Először azokkal, akiknek meg tudod fogni a kezét: a közelállókkel, a családdal, a rokonokkal, ismerősökkel, barátokkal. Ha nem így teszel, magadra maradsz és elszigetelődsz. De láncot kell alkotnod a térben távoleső testvéreiddel is. El kell őket érned szellemi sikon, a megismerés révén, szívedben kell hordoznod őket a szeretet által. Kutasd őket, életüket, szenvedésüket, problémájukat. Növeld látókörödet egészen a föld határáig. Törekedj az emberszeretetben egyetemességre, hiszen Isten képére és hasonlatosságára teremtettél, akár az egész emberiség.

Prédikációm írása közben éreztem és értettem meg igazán a Braziliában élő Vértés Zoltán szobrász egyik nagyon szép munkájának művészi üzenetét. Egy szoborról van szó, amely egy tökéletesen megmunkált néger férfi fejet ábrázol. A munka elnyerte Sau Paulo város polgármesterének nagydíját. A szobor címe ez: *Mi mindnyájan testvérek vagyunk*. A fehér ember számára talán különösnek tűnik a cím és a szobrász műve, mert a megmintázott ember távol áll a középúrpaitól; mert más a bőrének színe, más a gondolkozása, anyanyelve, vallása. Mégis, amikor a szemlélő nézi, látja ezt a szobrot — akár fényképen is —, megért valamit abból, amit a cím rejt magában: „Mi mindnyájan testvérek vagyunk”. Miért vagyok én testvér a tőlem oly távol élő emberekkel? Mert egy és ugyanaz a célom az övékkel: békében a magasabb rendűre, a tökéletesre törekedni, a testvériség szeretetének megvalósítása által. Amen.

KATONA DÉNES

AZ EGYENJOGÚSÁG NEVÉBEN

Lk 10,38—42

Nőnap jótéteményeink kifejezése közben úgy érzem valamennyien egyek vagyunk az íróval, aki ahhoz a kisfiúhoz hasonlítja önmagát, aki édesanyjához intézett köszöntő versét a színpadon nem tudta addig megkezdeni, míg kereső tekintete fel nem találta a teremben azt a segíteni akaró, biztató arcot, amelyhez ünnepi szavai közvetlenül szóltak.

Mi is arcokat keresünk, mosolygós asszonyarcokat, élettől ragyogó, tiszta lányarcokat, hogy szavakra bátorítsanak s a szavaknak értelmet adjanak. Minden jóindulatú és őszinte köszöntés örömhordozó, tehát evangélium. Gyülekezetünk nő tagjaihoz intézett köszöntésem alap gondolatát Jézus tanításából vettem. Nemcsak azért, mert ez egymagában is örömmel tölt, de főként azért, mert Jézus, kora kimon-

dottan férfijogra felépített társadalmi kötöttségei ellenére is egyenjogú félnek tekintette a nőt, s a férfihez hasonlóan Isten tökéletesedésre képes gyermekét tisztelte benne. Jóllehet szűkebb tanítványi köre kimondottan férfi tagokból állott, de hallgatói és követői között nőket is jó számmal találunk.

— Jézus a samariai asszonnyal folytatott beszélgetése kapcsán állítja fel az Istenről alkotott egyik legfontosabb megállapítását: „Az Isten lélek, és akik imádják őt, azoknak lélekben és igazságban kell imádniuk“ (Jn 4,24).

— A bűnös asszonnyal való találkozására félreérthetetlen állásfoglalás a nő jóra való képessége mellett. Jézus nem követeti meg a hűtlenség vádjával elébe hozott nőt, elkölcsi megtérésében bizik, s egyetlen mondatával leszereli a vádlók elfogult rosszsindulatát: „Aki bűntelen közületek az dobjon rá először követ“ (Jn 8,7). A vádlók sorra elkullognak, s mikor Jézus az asszonnyal marad, a következő meghagyással bocsátja el: „...menj el, és többé ne vétekezz!“ (Jn 8,11).

— A filléreit kuporgató özvegyet, ki töredelmes szívvvel teszi perselybe utolsó pénzét, Jézus erkölcsi fölénybe helyezi a jelentős összeget adományozó gazdagokkal szemben. Ez utóbbiaknak ugyanis könnyebb volt adományozni, mert fölslégükből adtak, amit nem kellett nélkülözni, de az özvegy „... az ő szegénységéből mindazt beledobta, amije volt, az egész vagyonát.“ (Mk 12,44) Az első csak alamizsna, míg a második áldozat volt.

— A tiz szűz példázatában (Mt 25,1—13) előrelátó, a helyzet esetleges következményeit is tárgyilagosan felmérő, okos lányoknak nevezi azokat, akik a nászmenet fogadására „...lámpásukkal együtt olajat is vittek korsóikban.“ (Mt 25,4)

— És végül Mária és Márta esetében két különböző nőtípus erényei közül Jézus a lelki értékek iránt érdeklődéssel közeledő Máriát védelmezi nővére korholó szavaival szemben. Márta szorgalmát, vendégszeretetét, jóindulatú aggodalmát értékeli, de egyben azt is tudomására adja, hogy ezek mellékes dolgok, mert van ennél fontosabb „az egy szükséges“, melyet Mária választott és „amelyet nem vesznek el tőle soha.“

E két nőtípus közül Márta a hagyományokat képviseli. Tevékenységi köre, gondja, aggodalma, érdeklődése nem lépi át a konyha küszöbét. Éppen ezért elképzelhető sorsa is bizonyára a sokévezredes alárendeltségben megrekedt asszonysors. Mária vele szemben a haladó nőtípus. Tudásra vágyik, megkülönbözteti a mellékes és szükséges értékeket, s ezek közül a maradandó jobb részt választja. Az általa választott út a nő önfelszabadító útja, mely bár hátrányos helyzetből indul, de mégis célravezető és diadalmas út. Jézus prófétai működésének külön érdeme a sok mellett az is, hogy Mária jellemében felmutatta a nő egyenértékűségét, és utat mutatott annak megvalósítása felé.

Sajnos, erre a sorsdöntő állásfoglalásra nem figyelt fel kellőképpen a hagyományos kereszténység, mert az eredeti bűnről alkotott dogmájának ellentmondott a nő értékeinek méltó felkarolása. Történelmünkben először a felvilágosodás képviselői teszik meg az első lépéseket a nő értékeinek elismerése felé, kezdetben ők is nagyon tartózkodóan: „Az asszony eszes, okos állat, valamint a férfi esze, tanulásra az övé is hajlandó.“ A 18. század végén Palóczy Horváth Adám foglalkozik először az ügy komolyságához méltón a nőkérdéssel. Történelmi visszapillantásában leírja, hogy „Őseink feleségeik felett olyan elsőséget tartottak, hogy még ma is a magyar asszony nem én emberemnek, én férfiamnak, mint a német (de más népek is). hanem én uramnak nevezi a maga férjét.“ Ezt a férfi uralmon alapuló családi életformát Horváth Adám nem tartja egészségesnek és a férfijog kiváltságát társadalmi szinten megkérdőjelezi: „a királynő koronát viselhet, igazgathat, s vajon miért ne viselhetne a polgári igazgatásban is tisztséget egy koronán aluli nő?“

Igaz, hogy még ma is sok helyen érvényesül a nő alsobbbrendűségét hirdető régi felfogás, mégis győztek a Máriák és győzött általuk egy rég elfelejtett jézusi igazság. Majdnem két évszázados pangás telt el azóta, hogy a nőkérdés komolyan felvetődött s ma a nő egyenjogú lett a férfivel és urától szabad. Ott van mindenütt, ahol addig „filozófiájától“ rettegtek, munkájától félték; nem veszítve semmit a női nem valóban különvonásaiból: a gyöngédségből, az anyaságból, a szeretetből, de szépségéből, vonzó bájából sem. Segítőtársaink, egyenértékű küzdő feleink lettek a nők az élet minden területén.

Az elmondottak bizonyítékául, hadd álljon itt egy 20. sz.-i nő világhírű vállalkozása. 1963. június 16-án a kozmosz újabb titkainak meghódítására indult a Vosztoz 6 űrhajó, fedélzetén Valentyina Tyereskova pilótanővel. A világ előtt először ő igazolta a legbeszédesebben, hogy amit addig csak férfi adottságnak ismert az emberiség: tudás, akarat, elszántság, bátorság, kitartás — mind-mind megtalálható a nőben. A világ első űrpilóta nőjéhez intézi Fodor József, szépségében és tartalmában egyaránt megható, *Nő az űrben* című versét: Dicsó út! Porba vert, vetett / Még tegnap! A rossz odalett: / Láncot, port a nő levetett, / Munkában társ, egy joga lett — / S most nézd a por, felhők felett / Utakra versenyt mint szegül, / Hallatlant, távot, űrt, teret / Egyedül szel: ki ért, fűt, szeret. // Oh nagy század! Évezredét! / Túlnőtt iram! Mint lázbeszéd / S álom! S óh ember, újra szép! / Mint társ száll im a nő veled: // Csillag a csillagok közül! / Mint célt tár, intés cseng feléd — / S ámul a többi és nevet. / Nem, többé már nem egyedül — / Győző űr, rossz s minden felett.

„Nem, többé már nem egyedül — Győző űr, rossz s minden felett“, — a méltó társ, az egyenértékű tudás és segítőerő megtalálása feletti örömünk őszinte érzéseivel köszöntünk ma is benneteket, kiket a mártai sors ellen lázadó Máriák vezettek e szép tavaszi nap ünnepi fényéig. A zord világűr bár nem derülhet valamennyire csengő hangja hallatán, arcotok tiszta mosolya nem ejtheti ámulatba az űr úttalan vadonát, mégis békés, boldog otthonok világában önfényű csillagok vagytok, melyek biztató tekintetekben világítanak, szerető szivekből melegséget dobognak, szépségükből életet bontanak, hogy benne újra szép legyen az ember! Amen.

SZÁSZ FERENC

ATYÁM, A TE KEZEIDBE TESZEM LE AZ ÉN LELKEMÉT

Lk 23,46

Jézus születése előtt 399-ben Szokrátesznek, Athén bölcsének, a város bírái elküldik a méregpoharat: az ifjúság megrontásának hamis vádjával halálra ítélték a hetven éves filozófust. Szokrátesz, — Pláton, a tanítvány szerint — „egész vídában, minden fölindulás, szín- és arcváltozás nélkül“ fogadja az ítéletet, zokogó családját, barátait ilyen szavakkal vigasztalja: „Mit csináltok ti csodálatra méltó emberek?... Legyetek ... csendesen és viseljétek magatokat férfiasan ... azt hallottam ugyanis, hogy ájtatos nyugalomban kell meghalni.“ Így távozik az élők sorából az, akiről kortársai úgy vélekedtek, hogy az akkor élők közül a legderekabb, a legbölcsebb és a legigazságosabb volt .

A felolvasott bibliai vers Jézus utolsó szavait tartalmazza. Legnagyobb tanítójuk mielőtt végleg lehunyta volna szemét a kereszfán, így fohászkodik Istenhez: „Atyám, a te kezeidbe teszem le az én lelkemet...”.

Jézus után 1943-ban, a háborútól feldúlt Európában tizezrek pusztulnak el naponta, jeltelenül és nyomtalanul. Szeptember 8-án hajnalban az akasztófa alá vezetik Julius Fučík negyven éves cseh újságírót, antifasiszta harcost. Naplójában az utolsó sorok így örökítik meg búcsúját ettől a világtól: „Emberek, szerettelek titeket!”

Az ember mindig megborzong, ha haldoklók utolsó szavait hallja, olvassa vagy felidézi. Valamit várunk az életútjuk végére ért embertársainktól: híradást, végső eligazítást, titkok megfejtését. Valamit, amit csak a halállal szembesülő ember fogalmazhat meg, életének kinyilatkoztatásszerű összefoglalásában, szent testamentumként. Kevés olyan parancs van, amely oly kényszerítő erővel bírna, mint a haldoklók végakarata. Az utolsó szavakból, — a kimondottakból és a lélek mélyén örök titokká dermedőkből — meg lehetne írni az emberiségnek egy új történelmét, mely nem az eseményeket mutatná be, hanem az azok sodrában élő ember megvalósult vagy beteljesületlen álmait, vágyait, eszményeit. A felhozott példák, a három más-más évezredben élt ember utolsó meghagyása, szellemi testamentuma jól érzékelteti ezt. Az a méltóság, mód, ahogyan halálukat fogadták bizonyítja: úgy ahogy az élethez tudás, hit, erő, bölcsesség és bátorság szükségeltetik, a meghaláshoz is szükségünk van teljes önmagunkra.

A legtöbb ember, ennek ellenére, nem szeret halandóságára, előbb vagy utóbb szükségszerűen bekövetkező halálára gondolni, kísértetiesnek és fölöslegesnek tartja a vele való foglalkozást, ha nem félelemből, akkor kényelmességből száműzi lelkivilágából ezt a kérdést. Epikurosz, az ókor egy másik híres bölcse ezt a gondolkodásmódot így fogalmazta meg: számunkra közömbös a halál, mert amíg élünk, addig amúgy sem létezik számunkra, ha pedig már meghaltunk, mi nem fogunk létezni. Tetszetős ez a logikai játék, de alapjában véve hamis. Jean Paul Sartre, századunk egyik nagy gondolkodója éppen az ellenkezőjét vallotta. Szerinte az élet és a filozófia legfontosabb és mindenekelőtt tisztázandó kérdése az öngyilkosság, vagyis az, hogy eléggé értékes és értelmes-e ahhoz az élet, hogy egyáltalán érdemes legyen a leélését vállalni? Minden más kérdés tisztázása csak ezután következhet a francia filozófus szerint.

Az igazság — mint legtöbbször — ebben az esetben is valahol középúton van. Az élet elsősorban azt kívánja tőlünk, hogy vele foglalkozzunk, de hogy ezt komolyan megtehessek, ahhoz számot kell vetnünk a földi élet és végességünk korlátaival is; hogy az életet helyesen tudjuk felbecsülni és bölcsen felhasználni, látni kell a halált. Aki ezt szem elől téveszti és nem készül rá állandóan, az életét nem irányítja csak elszenvédi, nem él, csak történik vele az élet.

Miképpen keressük hát a halállal való szembesülést, hogy abból a küzdelemből, amelyet félelme jelent, emberi méltóságunkban és öntörvényességünkben megerősödvé, győztesen kerüljünk ki, hogy utolsó szavunk majdan megkoronázhassa életünket? Melyik az a hit, bölcsélet, amellyel felvértezve nyugodtan várhatjuk és vállalhatjuk halálunkat? Egyáltalán: lehetséges-e ez vagy csak önámítás?

Az emberiség nagyjainak, az ember felemeléséért küzdőknek az élete és tanítása, de a köznapi élet is azt bizonyítja, hogy az ember ura lehet halálának. Nem is olyan nehéz a vak életszeretettől, élethez való ragaszkodástól a róla való hősies lemondásig eljutni. Emberi lelkünkben, lényünkben rejlik, hogy ahhoz, amit bírunk minden erőnkkel ragaszkodunk. A legapróbb tárgyaktól kezdve a hatalomig a tudásig, az egészségig mindent igyekszünk megszerezni és megőrizni. Ra-

gaszkodásunk legféltebb tárgya, mely minden birtoklásnak alapfeltétele is egyben, maga az élet, melyért az ember mindenét odaadja — ha szükséges.

Lelkünk ugyanilyen törvénye azonban az is, hogy ha valamit már nem értékelünk, igyekszünk megszabadulni tőle, és ha valamit nagyot megszeretünk, mindent készek vagyunk odaadni érte, hiszen nélküle — úgy érezzük — élni sem érdemes: meddő kinlódássá változik az, ami eddig reménnyel és örömmel kecsegtetett. Jézus példázatában a kereskedő, aki egy új igazgyöngyöt fedez fel, odaadja érte az összes addig gyűjtöttet, míg a szántóföldbe rejtett kincs megtalálója egész vagyonát feláldozza a föld tulajdonjogának a megszerzéséért. Az életről is könnyen lemondunk abban a pillanatban, amikor egy nála nagyobb, értékeesebb kincset fedezünk fel, ami veszteségünkért kárpótol, sőt — úgy érezzük — lelkünk egyenesen kényszerít erre, hiszen Jézus szavával: „mit használ az embernek, ha az egész világot megnyeri, lelkében pedig kárt vall?” (Mk 8,36). Az élet és a halál törvénye ugyanaz: amikor valami, hitünk szerint, értékénél és céljánál fogva megérdemli azt, hogy áldozatot hozzunk érte, akár a legnagyobbat is, habozás nélkül megteszük.

Szokrátesz megtarthatta volna életét, ha szóban vagy hallgatólágosan-elmene-külve, pénzbírságot fizetve, — beismeri a hamis vádat. Nem tette: számára a becsület, a lelki tisztaság többet jelentett a hátralevő életnél. Így magyarázta ezt még hallgatóinak: „a halált talán nem is nehéz elkerülni, polgárok, sokkal nehezebb a gonosztságot. Ez gyorsabban fut, mint a halál. Engemet most, a lassú öreget utolért a lassúbb, a halál, vádlóimat pedig, kik heves véresek és gyorsak, a gyorsabb, a gonosztság. Én most általatos halálra ítélve távozom el, azok pedig az igazságtól gonosztságra és igazságtalanságra ítélve távoznak. Én megnyugszom az ítéletben... s nem haragszom én sem vádlóimra és elítélőimre.” Julius Füçik naplójának a címe a 20. sz. értelmiségének nehéz és felelősségteljes helyzetére világít rá. Az akasztófa alól, halálából kell megüzennie, átmentenie hitvallását a jövőnek: „Emberek, szerettelek titeket!” Életének tragikuma ölt testet e pár szóban: mert gyilkosok közt nem akart néma cinkos maradni, a fasiszmus áldozatának a szolgálat boldog jelen ideje helyett, a mártírium múlt idejében kell értelmet adnia életének. Ő sem tehet másként, mert békében vagy háborúban szabadon vagy kényszer alatt, csak az él és hal meg értelmesen és emberhez méltóan, aki megtalálta az eszményt, álmot, célt, hitet és szolgálatformát, amely többet jelent számára pusztá fizikai léténél. Ezért szól, kötelez el minden vállalás, amelyet ünnepélyes pillanatokban könnyes szemmel elmondunk Isten és ember előtt, holtig tartó hűségre. Aki igaz szívvél szeret valakit vagy valamit, az ha nem élhet azzal, akit vagy amit szeret, — mert többet nem tehet — meghal érte. Ebből a lelkületből fakad minden szolgálat, példás emberi élet, amelyet a múlt és a jelen felmutat.

Az új gyógyszert, életét kockáztatva, ezért próbálja ki először önmagán a lelkiismertes orvos; gyermekét az égő házból kimenteni ezért rohan az édesanya; hazája védelmében vagy igazságos ügyért harcolva ezért vérzik el boldogan a harcos, amikor a zsoldosok meghátrálnak; ezért ír verset a megásott sírgödör szélén is a költő, megálmodva halálát és leírva azt az őt túlélő versben, börtönudvar, hajnali csendjébe, mielőtt szemét bekötnék; ezért kiáltja bele pár szavas jelmondatát a mindenkori lázadó. A világ, a természet magában hordozza a hősiességet, s ezt az Isten által beleoltott tulajdonságot az ember viszi diadalra, amikor öntudatosan és szorgálva éli meg, ha kell, halálát is.

Ez az örök emberi példa Jézus életében így fogalmazódott meg, hogy 2000 éven át semmit sem veszített ragyogásából és példázatarejű szépségéből. Sokan haltak meg hősiesebben, mint Jézus, előtte vagy utána, szemrebbenés nélkül és vakmerően, de annyi — életéből folyó következetességgel, — és emberien, mint ő,

senki. Jézus nem látványos hős, fél a haláltól, és nem a vértanúság kedvéért hal meg, élni szeretne. Jeruzsálem, életének álma és vágya, vonzza és hívja prófétai lelkét, s ő, amikor virágvasárnapján oda bevonul, bár érzi, hogy ott a halállal lesz találkozása, a végső, döntő győzelem reményével lépi át kapuját. Ejszakára elrejtőzik, a veszélyt elkerülni igyekszik, és nem kihívni maga ellen; de ha éjjel gyötrődve imádkozik is Istenhez, hogy távoztassa el tőle a mártíromság keserű poharát, a reggel órhelyén, tanítás közben virrad rá. Érzi, tudja, kimondja: a lelke készen áll bármilyen változásra, de teste, a gyarló emberi test, még erőtelen. Miután elárulják és elfogják, mintha megnyugodnék. Nem mond látványos búcsúbeszédet és nem tiltakozik a vád ellen, utolsó óráit majdnem teljesen az Atyával, az Istennel való beszélgetésre, imádkozásra szenteli. Kétség is gyötri, magára hagyatottnak is érzi magát, hogy aztán utolsó szavával megnyugodva visszatárljon Istenhez: „Atyám, a te kezeidbe teszem az én lelkemet.“

Úgy érzem, talán az evangéliumok legszebb lapjai azok, amelyek Jézus halálát mondják el, mindenesetre a legdrámaiabbak. A példa erejével hatnak ma is, megtanítanak arra, a Mester példáját követve hogyan kell vállalnia a keresztes embernek a halált. A hős mártíruma csodálatunkat kivívhatja, a bölcs értelmileg meggyőzhet az élet semmiségéről vagy az erény halhatatlanságáról, de igazi megnyugvást nem nyújt: távol áll — életével és halálával egyaránt — a hús-vér embertől. Jézus golgotai útja emberibb: félelmünk és reményünk is közel áll hozzá, ő utat mutat számunkra a halál útján is, de — aki az igazi, az ember Jézus követőjének vallja magát, annak ki kell ezt mondania — ő sem vált meg minket a haláltól. Jézus nem értünk, önmagáért, prófétai lelkének és életének épségéért, Isten ügyéért és országaért halt meg. Minket a példa erejével, hitünk megerősítésével szolgál: de életünk és halálunk nem lehet utánzás, a sajátunknak, személyiségünk legmélyéből fakadónak kell lennie mindkettőnek, legbensőségesebb ügyünk, egyedül ránk és Istenre tartozik.

Jézus búcsúszavai, akár élete is, Istenre mutatnak, rá hívják fel a figyelmünket, feléje irányítják hitünket és reményünket. Jézusnak a Getsemáné kertben mondott imádsága, az „Atyám, ha akarod, távoztasd el tőlem e pohárt; mindazáltal nem az én akaratom, hanem a tiéd legyen!“, a meghalás keresztes dialektikájának nevezhető, melyben a félelem és megnyugvás az élő hitben békül ki egymással, oldódik fel az Isten akarta előtti meghajlásban. Tanítása a természéhezért elpusztuló búzamagról, a halál és az élet kozmikus, természeti és erkölcsi távlatait, összefüggéseit villantja fel. Megbocsátó szavai, melyekben nem elítélőit és kivégzőit kárhoztatja, csupán azok tudatlanságát, a felebaráti szeretet érzelemgazdagságával emelkednek Marcus Aurelius római császár és sztoikus filozófus közömbös bölcsessége fölé.

Ma, amikor Jézus halálára emlékezünk, az utolsó napok, órák és percek eseményeit, szavait felidézzük és a saját mulandóságunk tudatával is szembesülünk, nagypéntek tanításának összhangban kell lennie bennünk a jézusi tanítás és evangélium egészével. Ő a hit és vallás szerves tartozékának, feltételének és fokmérőjének tartotta azt, hogy az ember halálában is elsősorban Istenre tekintsen: a vakmerőség és félelem fölé emelkedve, Istenre támaszkodva keresse és őrizze meg — a végső percben is — méltóságát. Káténk arra tanít, hogy Jézus, útmutatása által, amellyel Isten igaz ismeretére és szeretetére vezet, számunkra „út, igazság és élet“. Igazsága, 2000 év bizonyítja, ma is rendíthetetlen alapokon, kösziklán nyugszik, tartalmat és célt ad a 20. sz.-i vallásos ember életének is. Az ő útján járunk, s jó tudni, felidézni, emlékezetbe vésni: ahogy ennek az útnak a kezdetén és nehéz állomásain velünk van Isten, utunk végén sem hagy magunkra, atyai jóságának ölébe hajthatjuk majd nyugovóra csendes pihenésre, megfáradt fejünket. Amen.

Sokszor vagyunk úgy az életben, hogy a részleteknek nem tulajdonítunk különösebb jelentőséget. A nagy kérdések háttérbe szorítják, árnyékba borítják őket, mondanivalójukat későn ismerjük fel. Pedig ezek nélkül a részletek nélkül nem lehet teljes a valóságról alkotott képünk: gyakran többet árulnak el önmagukról és másokról, az életről, mint a nagy szavak, az ünnepélyes kijelentések. Így vagyunk az evangéliumokkal is: azt hisszük, tökéletesen ismerjük őket, annyira aprólékosan, hogy már semmi újat nem mondhatnak. Hogy mennyire nem így van ez, akkor bizonyosodik be, amikor egy szó, egy kifejezés, egy mondat, amely fölött százszor siklottunk át a megszokás érzéketlenségével, villanásszerűen új összefüggéseket tár fel előttünk, más megvilágításba helyez addig egyoldalúan megítélt eseményeket.

Mindenki jól ismeri Jézus megfeszítésének történetét. A nagypénteki tragédiának minden szereplője meghitt ismerősünk, szinte kívülről tudnánk idézni minden szót, ami akkor elhangzott. A keresztfeszítés jelenetében mégis van egy olyan mondat, jelenet, amely — gondolom — sokak figyelmét elkerülte eddig. A Jézus kivégzésén résztvevő katonákról van szó, nagypéntek legjelentéktelebb, leginkább árnyékban maradó szereplőiről, a halálos ítélet arcnélküli végrehajtóiról. Kik voltak ezek az emberek, mit gondoltak, mit éreztek a keresztfán alatt? Az evangéliumok csak sejtetik, egy mondatban utalnak rá: „minekutána pedig megfeszíték őt, eloszták az ő ruháit sorsot vetvén.”

Az evangéliumban gyakran felbukkannak a katonák, ha csak a római sas háttérből fenyegető, közvetetten jelentkező sötét és fenyegető árnyként is. Az volna a természetellenes, ha nem így lenne: a római birodalom, akárcsak az ókor többi nagyhatalma, a hódításon és erőszakon épült fel, középpontjában a hadsereg állott. Palesztinában is megszokott látvány a római katoná, mint minden provinciában, Jézus naponta találkozott vele és tanításában is felbukkan alakja. A kaperneumi százados, aki szolgálja meggyógyítását oly mély hittel és alázattal kéri, Jézus rokonszenvének örvend, példaképül állítja honfitársai elé. A gőgös, a hódító jogával élő katonával szemben, aki arra kényszerítheti a szembejövőt, hogy egy mérföldre elkísérje őt, málháit cipelje, Jézus az engedelmisséget ajánlja, sőt a felebaráti szeretet jegyében azt kívánja tanítványaitól: legyenek útítársai két mérföldön át. A viszony a zsidó lakosság és a római katonák között azonban meglehetősen feszült. A történelmi feljegyzések szerint, egymást érik a lázadások, a véres merényletek s nem maradnak el az ugyanilyen megtorló intézkedések sem.

A légiók gyakran használták kardjukat: e csatákhoz képest Jézus kivégzése kockázatmentességében szinte unalmas feladat lehetett számukra, amit a megszokottság beidegződöttségével, közömbösen hajtanak végre. Hogyan is ismerhették volna fel, hogy egy világtörténelmi jelentőségű esemény résztvevői és tanúi? Más se volt tudatában ennek a jelenlevők közül, miért éppen ők lettek volna kivételek? Jézust nem ismerték, nem sajnálták, nem is gyűlölték. A feladat, amellyel megbízták, veszélytelen, zsákmányra semmi esély; inkább unalmukat előzni, mint Jézus ruháinak valódi értékéért veszik elő a keresztfán alatt a kockát, megvárni, amíg az áldozat kiszenved.

Éppen ez a részvétlenség, közömbösség a végtelenül döbbenetes ebben a történetben. Két olyan világ találkozik a keresztfán alatt, amelyeket semmi sem fűz egymáshoz. A katonákat sem Jézus ártatlansága, sem személye, sem tanítása nem érdekelte, a legelemibb emberi érzés is hiányzott belőlük Jézus iránt. Óriási

lehetőséget szalasztottak el pedig, Jézusban fel nem ismert testvérüket, társukat veszejtették el: azt az embert, aki sorsában nagyon közel állott hozzájuk, aki kérdéseikre választ és életüknek célt adhatott volna.

Egyenesen meglepő, hogy a döntő különbségek ellenére is, milyen sok hasonlóságot mutat Jézus és a katonák élete. Egyedüllétük, az ún. polgári világon való kivülállóságuk rokonítja őket. Jézus, az ácsmester fia, olyan életet vállalt a prófétaságban, amely minden hagyományos emberi viszonyt, kapcsolatot megszüntetett. Családját, szüleit és testvéreit, otthonát elhagyja. Izráel prófétája a szó legteljesebb értelmében földönfutó, nem tudja holnap hol hajthatja álomra fejét. A katonákat családjuk köréből a hatalom ragadta ki. Ezer és ezer mérföldre otthonától, apjától, anyjától, feleségétől és gyermekeitől elszakítva, a germán, a frank, a trák, a kisázsiai katona sem tudja, holnap a birodalom melyik részébe vezérli a császári parancs. Jézus minden anyagi kincsről lemondott. Rajta levő ruhája, az elébe tett étel volt az, amit elfogadott a világtól. A katonának se volt egyebe, csak amit magán hordott: egyenruhája és fegyvere. Számára is a legértékesebb az anyagi kincs, a vagyon volt; sietett is túladni zsoldján, az összereabolt dolgokon. Végül — főleg prófétasága utolsó időszakában — Jézus egyre gyakrabban érzi a számára ellenséges világ szorítását, hogy élete veszélyben forog. A katonák? Mesterségük, foglalkozásuk a halál, az orgyilkos tör, a végzetes kardcsapás bármikor lesújthatott rájuk.

Jézus életformája nagyon sok hasonlóságot mutat azzal, amelyben a katonák éltek, Ami merőben ellentétes és megkülönböztethető, az életük célja és a lelkület, amellyel azt megélték. Jézus önként vállalta ezt az életet, és tudta, miért választott így. Isten és ember ügyét szolgálta, a szeretet vallásának hirdetésével egy új világ magvait hintette, ültette el a szívekben. Nála az életcél határozta meg annak formáját. A katonák esetében ez fordítva történt. Őket belekényszerítették egy olyan életformába, amely lassan minden életcél elrabolt tőlük, meggyilkolta lelküket.

Jézus élni tanított, az örökkévalóságra tekintve kereste az emberhez legméltóbb életet és hitet. Ők az ölés, a gyilkolás foglalkozását gyakorolták. És a céltalan meghalását. Egy pillanat, életükkel együtt, mindenüktől megfoszthatta őket. Igyekeztek ők is hasonlóan viszonyulni a perchez: fenéig kiinni minden kupát, kiélni minden örömlélethez. Csak a puszta életükkel rendelkeztek, egyetlen kincssel: úgy használták fel, fektették be, ahogyan jónak látták. Életcél? A békés öregkor, a végkielégítés, a kis ház, az asszony, a gyermek elérhetetlen távolban lebegett. Számok voltak egy olyan üdvtan hadseregében, amelynek célja maga is hamis volt: a „világbéke“, a híres „pax romana“ álma sem lelkesíthette őket, embereket, népeket úgy hoztak közel egymáshoz, úgy békítették össze, hogy az ellenszeglőt legyilkolták. Lelkiismeretük rovására próbált megszületni egy olyan új világ, amelyet nem érezhettek a magukénak.

Jézus és ártatlan gyilkosai, a katonák sorsa így villan fel egymás mellett és cáfolja egymást egy kétezer éves mondatban. Milyen könnyű volna most nekünk a keresztfá erkölcsi magasságából ítéletet mondani, megsemmisítően megbélyegezni, lenézni a keresztfá tövében kockáit forgató katonákat!

Nem szabad ezt tennünk, legalább is nem elhamarkodottan. Jézusa egy volt az emberiségnek, s hozzá hasonló is nagyon kevés. Velük szemben, de inkább mellettük, az emberiség nagy többségét a „katonák“, az árnyékban élők alkották és alkotják, és mi is közéjük soroltatunk. Aki ezt tagadja, az vagy szent, magasan a többi fölött álló ember, vagy nem őszinte Istennel és önmagával szemben. Ki nem érzett soha kétséget közületek, ki ne gondolt volna soha arra, amire a katonák? Ki ne okoskodnék gyakran úgy, mint ők? Ha úgy jövünk a világra, hogy ez nem

tőlünk függ s el kell fogadnunk azt olyannak, amilyen: kicsinyesnek, önzőnek, ahol mindenki csak önmagára és „zsákmányára“ tekint, ahol a sors a beidegződöttségek satujába szorítja az embert és világmegváltó álmát, hogyan lehet másképp és érdemes-e másképp élni? Az elveszendő tehet-e mást és elítélhető-e, ha nem úgy él, ahogy a józan megfontolás diktálja: önmagának, a percnak, az élvezetnek, önzésnek? Nem az-é az okosabb, az életrevalóbb, aki csak önmagával törődik, akit semmi más nem érdekel, csak önmaga boldogulása? És nem nevetséges-e az, nem szélmalomharcszerű-e az az élet, amely a nehezebbet, a lehetetlent veszi mindig célba, amely többet akar és keres, mint ami elérhető, s ezért a Golgotát sem kerüli el? „Nem én fogom megváltani, megváltoztatni a világot“ — ezt az élet-szemléletet, amit a katonák képviseltek, nem is olyan könnyű pusztán logikai érvekkel megcáfolni. A „szeretet, testvériség, Istenországa“ annyiszor bizonyult szólamnak, annyi emberben kellett csalódnunk, hogy hitelüket vesztették sokak szemében. A kísértés nagy, s a katonák igazsága kézzelfogható az álmokkal és ábrándokkal szemben.

Egyetlen érv, érzés cáfolja hatásosan ezt a „zsoldos-okoskodást“. Van bennünk egy elemi jóra valóság, amellyel szembeszállni képtelenek vagyunk, amely kényszerítő erővel bír felettünk. Emberségéből sokszor kivetkőzik az ember, s erkölcsi gátlásaink sokszor megszűnnek, gyakran elfordulunk az emberi szenvedéstől, nem vesszük tudomásul, félelmünkben, elvakultságunkban ölni is képesek vagyunk, de van egy határ: az emberi nagyrahivatottság, rendeltetés, a tragédia és hősiesség, a megalázottság és felmagasztosulás keresztfája alatt kockát ragadni azért nem tudunk. Akkor már inkább Jézus mellett a kereszten, mint a keresztfá alatt kockát forgatva, meggyalázva mindent, ami emberi. Az élet előbb-utóbb mindenkit besoroz: nem olyan egyértelműen, világosan, mint a golgotai jelenetben, de határozott választás elé állít és megmutatkozik, mennyit érnek a mi hitünk és elveink, próféták vagyunk-e a magunk kis körében vagy kockázó zsoldosok?

Hála Istennek a legtöbben Jézus mellé állunk: az élet terhét, igáját és keresztfáját vállaljuk inkább, mint a kockát. Az örökkévalóságot, a benne gyökerező célt és eszményt, és nem a percet és gyermekét, a véletlent. Az áldozatot és nem az ingyen megváltottak hamis pózait. A felelősséget és nem az arany felelőtlenységét. Gyakran vonakodva, de Jézus mellett sorakozunk fel. Mellé áll az édesanya, mert nem érzi jól magát az anyaság gondját levető, könnyelmű nők között. Mellé áll a munkás, mert nem tud a dologtalanok közt élni; két kezének teremő öröme többet jelent számára, mint a meg nem szolgált, ingyen kapott bér. A felelős, a szolgáló életet választja minden hivatásának élő ember. legyen az orvos, tanár, mérnök, lelkész. Voltak, vannak és mindig lesznek katonák is, „perc-emberké“, ahogy a költő (Ady) nevezi őket, zsoldosok, élősködők az élet szent testén, hivatlan vendégek a verejtékes munkával megterített asztalnál. Lesznek „sikeres“ emberek, akiket gyenge pillanataikban, önmaguk „életrevalótlanságát“ kárhoztatva irigye-lünk és irigyelni fogjuk gondatlanságukat, könnyű életüket, boldogságukat. A mi kezünk is sokszor téved és fog még a kockára tévedni. Előbb vagy utóbb azonban visszatérünk Jézushoz s az általa képviselt és megélt életeszményhez. Aki egy pohár tiszta forrásvízre szomjazik, nem lehet pezsgővel kielégíteni. Aki igazi, tartalmas emberi érzésekre vágyik, azt a tékozló fiúi élet, a maga csábító fényeivel, elcsábíthatja, de végül minden emberben feltámad az otthon utáni vágy. A kézből, amelyet Isten munkára és simogatásra teremtett, előbb-utóbb kihull a kocka.

A golgotai kép, az általa kiváltott érzések, egy pillanat alatt tudatosíthatja ezt bennünk. Nem arról van szó, hogy messze számúzzuk életünkben a vidámságot, a jókedvet, a szórakozást. Szerves része ez is az életnek: a játék, az önfelelt-

ség és kikapcsolódás. Az élet egészét és az arányokat kell felülvizsgálnunk, élet-célunk és életformánk viszonyát. Erre kell nevelnünk gyermekeinket is s a példaadásnak és a nekik nyújtott segítségnek nem az életrevalóság ügyeskedésére való nevelésben és nem pusztá anyagi javak — gyakran áldozatos és verejtékes munka árán való — biztosításában kell megmutatkoznia irányukban, ahogy az a leggyakrabban történik. A holnap embere és világa olyan lesz, amilyennek mi neveljük, abban a mederben indul el, amelyet mi építünk számára. A golgotai kép választási kényszere a holnapra is érvényes marad. Mindenkor választani kényszerülünk, életformánk gyakran adva van, de céljainkat mi határozzuk meg. Nagy a felelősség. Pascal azt mondja arról az emberről, aki ennek nincs tudatában, hogy úgy viselkedik, mint akinek kocsiját a szakadék felé ragadták megvadult lovai s ő ahelyett, hogy erős kézzel megragadná a gyeplőt, szabadjára engedi a zuhanást és eltakarja szemét. A veszély azonban megmarad akkor is, ha ő nem látja, s bizonyossággá lesz, ami talán elkerülhető lett volna még.

Kétezer évvel ezelőtt elmaradt Jézus és a katonák egymásratalálása a keresztfa alatt. Az élet a maga külön útjain haladt. A fegyver kicsorbult és szét-hullott az általa egybekötött birodalom. A názáreti győzött. Nem megaláztatásának jelében, hanem tanításának szellemével, a szeretet fegyverével hódított. Békés küzdelme ma is folyik s táborában egy hely üres, téged vár. Amen.

Egyházi Képviselő Tanács

E. K. Tanács június 28-án tartotta második negyedévi rendes gyűlését. Tárgysorozatán szerepelt fontosabb ügyek: a megelőző ülés óta elnökkileg elintézett ügyekről szóló jelentés; egyházunk képviselőinek beszámolója a hazai vallásfelekezetek jún. 21—23. napjain Bukarestben tartott békegyűléséről; egyházunk képviselte az Unitárius Világszövetségének — IARF — Tokióban tartandó (júl. 26—aug. 2) XXV. Kongresszusán; a Missziói és Gazdasági Bizottság gyűléséről, valamint a Protestáns Teológiai Intézet doktori felvételi vizsgájáról szóló jegyzőkönyvek; végül folyó ügyek.

Lelkeszi értekezletek

A második negyedévi lelkeszi értekezleteket a kolozs-tordai egyházkörben Nagyváradon jún. 5—6-án, a maros-küküllői egyházkörben Dicsőszentmártonban jún. 14—15-én, a székelykeresztúr-udvarhelyi egyházkörben Székelyudvarhelyen jún. 7—8-án és a sepsiszentgyörgyi egyházkörben jún. 14—15-én Árkoson tartották.

A közérdekű értekezlet tárgyát Kovács István: „Az életet választjuk, hogy éljünk, mind mi, mind a mi utódaink. A vallásfelekezetek hozzájárulása a béke és a népek közötti egyetértés támogatásában“ c. előadása képezte. A teológiai értekezlet dr. Szabó Árpád előadása alapján „Az ember természete és rendeltetése“ kérdésével foglalkozott. Az előadásokat számos hozzászólás követte.

A teológiai értekezlet keretében felolvasásra került a Missziói Bizottság általános jelentése az Egyház 1982. évi szolgálatáról. A lelkeszi értekezletek végén közigazgatási kérdéseket és folyó ügyeket beszéltek meg.

Püspöki vizitáció

Dr. Kovács Lajos püspök, a főtisztelendő asszony, Andrási György előadótanácsos és Tana Ferenc főszámvevő kíséretében püspöki vizitációt tartott május 5 és június 24 között, a sepsiszentgyörgyi egyházkör valamennyi egyházközségében a következő sorrendben: Nagyszeben, Fogaras, Alsórákos, Datk, Olthévíz, Barót, Köpecbánya (leányegyházközség), Felsőrákos, Vargyas, Köhalom, Homoródjánosfalva, Daróc (leányegyházközség), Brassó, Kálnok, Bodok (leányegyházközség), Sepsikőröspatak, Árkos, Sepsiszentkirály, Szentivánlaborfalva, Kökös, Sepsiszentgyörgy, Nagyajta, Bölön, Ürmös és Bukarest (leányegyházközség). A vargyasi, kőhalmi és sepsiszentgyörgyi egyházközségekben, valamint a bukaresti leányegyházközségben jelen volt dr. Barabássy László főgondnok is. Az egyházkör részéről Májay Endre esperes és Szabó Sándor felügyelő gondnok vettek részt a vizitáció munkájában.

A meglátogatott egyházközségekben és filiákban istentiszteletet tartottak, melyen népes gyülekezet vett részt. A püspöki vizitáció számbavette az egyházközségek vallásferkölcsi életét, ingó és ingatlan javait; keblitanács és közgyűlés keretében értékelte az elért eredményeket és utasításokat adott egyes hiányosságok kiküszöbölésére.

A püspöki látogatás a sepsiszentgyörgyi egyházkörben eredményes munkát végzett, ösztönző és meglevenítő hatást gyakorolt a gyülekezetek vallásferkölcsi életére.

A II. félévi vizsgaszessziót a Protestáns Teológiai Intézetben május 29—június 29 között tartották meg.

Legátusi szolgálatot végeztek teológiai hallgatóink a húsvéti és pünkösti ünnepek alkalmával a különböző egyházközösségekben.

Felekezeti teológiai konferencia

A kolozsvár-napocai Protestáns Teológiai Intézet rendezésében május 17—18. napjain került sor a 43. felekezeti teológiai konferenciára, ortodox és protestáns egyházfők, vezető egyházi személyek, teológiai intézetek és szemináriumok tanárai, teológiai doktorok és doktorjelöltek, egyházi sajtó képviselői és meghívott vendégek részvételével.

A konferencia tematikája az Egyházak Világtanácsa Vancouver-i Nagygyűlése munkájának kiértékelése volt három előadásban: 1. *Az Egyházak Világtanácsa által a BEM (Baptism, Eucharist, Ministry — Kereszttség, Úrvacsora, Egyházi szolgálat) dokumentumban megvalósított teológiai konszenzus mérlege és távlatai* — előadó dr. Ioan Ică szebeni ortodox teol. professzor; 2. *A világ békéje és a társadalmi igazságosság az Egyházak Világtanácsa Vancouver-i Nagygyűlésének munkálataiban* — előadó dr. Lengyel Lőránd kolozsvár-napocai evangélikus teol. professzor; 3. *Az élet a maga teljességében és egységében* — előadó dr. Constantin Galeriu bukaresti ortodox teol. professzor.

Az előadások és a nagy számú hozzászólások konklúzióit a rektorok és prorektorok bizottsága összegezte, melyből az alábbi jelentős megállapításokat emeljük ki.

Az Egyházak Világtanácsa „Hit és Egyházszerkezet Bizottsága” által 1982-ben Limában összeállított BEM dokumentum egyedül álló ökumenikus teljesítmény, mely nagy lépést jelent az egyház egysége felé. A dokumentum alkalmasnak látszik arra, hogy a keresztiségről, úrvacsoráról és egyházi szolgálatról, a különböző vélemények megmutatásán túl, munkálja az egyetértést a hit központi elemeiről. Ugyanakkor ösztönző hatást gyakorol a kétoldali teológiai dialógusok folytatására, amelyben a hazai egyházak is jelentős részt vállaltak.

A keresztény hit lényegéből következik, hogy az életet Isten ajándékának tartjuk. Ez a teológiai felismerés magában foglalja az egyházak s mindazok fokozott felelősségét, akik az élet védelmét és fejlesztését szolgálják. Az élet védelme, annak teljességében és egységében, azt igényli, hogy minden erőnket fordítsuk a világ, a tudomány és technika humanizálására, mert a tudás értelme csak az élet védelme és fejlesztése, nem pedig a halál eszközeinek a szolgálata.

A béke az igazság műve s egy jobb világ teljesebb életének a feltétele. Az egyházaknak az a kötelessége, hogy határozott és erőteljes cselekvéssel járuljanak hozzá a bizalom, enyhülés és együttműködés légkörének a megteremtéséhez, amely egy új erkölcsi világrend megvalósítását segítené elő. A hazai vallásfelekezetek hitelveik szellemében kötelességüknek tartják továbbra is támogatni népünk és államunk valamennyi kezdeményezését és akcióját az emberek és a nemzetek közötti együttműködés és a béke állandósítása érdekében.

A konferencia második napi programját „A romániai társadalmi és nemzeti, antifasiszta és antiimperialista felszabadító forradalom 40. évfordulójá”-nak szentelt előadás képezte, amelyet dr. Ștefan Pascu akadémikus tartott.

A 43. felekezeti teológiai konferencia ez alkalommal is tovább mélyítette és erősítette egyházaink ökumenikus együttműködését a béke védelmében és az ember szolgálatában.

Egyházközösségi választások

Április hónapban tisztújító választói közgyűlést tartottak valamennyi egyházközösségben. Megbízásuk lejártával gondnokot, pénztárnokot, jegyzőt, egyházfiakat, valamint a vallás-erkölcsi nevelési és gazdasági bizottsági tagokat választottak az 1985—87. évekre.

Rendes lelkészi kinevezést kaptak:

Kiss Károly baróti lelkész április 1-től a medgyesi; *Kiss Alpár* lelkészjelölt április 1-től a baróti; *Várady Zoltán* lókodi s. lelkész május 1-től a kálnoki egyházközségbe.

■ *Lelkészbeiktató ünnepély.* Július 1-én tartották Kálnokon Várady Zoltán újonnan kinevezett lelkész beiktató ünnepélyét. Májay Endre esperes beiktató beszéde előtt Székely János kökösi lelkész olvasta fel a püspöki kinevező iratot. Ezután az új lelkész tartotta meg beköszöntő beszédét 2Kor 3, 5, 6 és 17. verse alapján. Az egyházkör nevében Török Áron sepsiszentgyörgyi lelkész üdvözölte az új munkatársat. Az egyházközség részéről köszöntők hangzottak el a férfiak, nők és gyermekek nevében. A helybeli református gyülekezet üdvözlését Erdélyi Zsombor lelkipásztor tolmácsolta. A beiktató ünnepélyt szeretetvendégség követte.

■ *A segesvári egyházközség alapításának 100. évfordulóját* június 24-én ünnepelte meg. A Segesváron lakó unitáriusok 1884. április 15-én szervezkedtek leányegyházközséggé Raffaj Domokos újszékelyi lelkész vezetésével. Június 15-én már megtartották az első tiszteletet az evangélikus vártemplomban. Így kezdődött az egyházközség története, amelynek 100 éves múltja a gyülekezet hithűségéről, áldozatkészségéről, külső és belső gyarapodásáról tanúskodik. A segesvári leányegyházközség 1909-ben anyaegyházközséggé alakult át; első lelkésze a templomépítő Nagy Béla a jelenlegi lelkész — Nagy Ferenc — édesapja volt.

A nevezetes évfordulóról való ünnepélyes megemlékezés az esperesi vizsgálószéki istentisztelet keretében történt. Kolcsár Sándor esperes megnyitója után imát mondott Csongvai Attila körí jegyző; egyházi beszédet mondott dr. Erdő János főjegyző 1Kor 3,6, Kol 1,10 alapján; az egyházközség történetét ismertette Nagy Ferenc lelkész. A gyülekezeti tagok ének- és zeneszámokkal szerepeltek. Az ünnepély Inceffy Károly felügyelgondnok záróbeszédével ért véget.

■ *Balázs Ferenc mészköi lelkész arcképét,* egyházunk megbízása alapján, elkészítette Balázs Péter, kolozsvár-napocai ismert festőművész. Az arckép leleplezése az Egyházi Képviselő Tanács június 28-i ülése után történt ünnepélyes kezetek között. A kép a püspöki irodában nyert elhelyezést. Az arckép tiszteletdíját a lelkészek, teológiai tanárok és központi tisztviselők adományai fedezték.

■ *Az Angol Unitárius Egyház évi közgyűlését* Arthur Long elnökle alatt április 13—16. napjain a Brighton-i egyházközségben tartotta meg. A közgyűlés az Egyház jövő évi elnökének Helen Nicholson afiát választotta meg. A gyűlésen dr. Kovács Lajos püspök mint meghívott részt vett és egyházunk üdvözlését tolmácsolta.

■ *A Chicago-i Meadville/Lombard Teológiai Intézet* június 3-án tiszteletbeli doktori címmel tüntette ki Roy Smith afiát, az Angol Unitárius Egyház főtitkárát az unitárius vallás érdekében kifejtett munkásságáért.

■ *Az újjélandi anglikán egyház* eretnekségnek nyilvánította Dél-Afrika evangéliumellenes apartheid politikáját.

■ *Naponta 40 000 gyermek hal meg alultápláltság és járványok következtében a harmadik világ országaiban.* Az ENSZ gyermekvédő alapja, az UNICEF április végén Rómában konferenciát rendezett e tragikus jelenség orvoslásának lehetőségeiről.

■ *Az UNESCO közzétette,* hogy a világon az írástudatlanok száma 889 millió, azaz a Föld lakosságának 27,7 százaléka. A 15 év feletti írástudatlanok száma évente 5 millióval növekszik. A jelentés szerint az analfabéták száma egyenes arányban növekedik Afrika, Ázsia és Latin-Amerika népeinek elszegényedésével.

ELŐFIZETOINK FIGYELMÉBE

A Keresztény Magvető előfizetési díja az 1984. évben belföldön és a szocialista országokban évi 100 lej, amelyet belföldön a lelkeszi hivatalok útján vagy közvetlenül az egyházi központban (3400 Cluj-Napoca, Lenin út 9) lehet kifizetni.

Magyarországi olvasók a Posta Központi Hírlapiroda külföldi előfizetési osztálya — Budapest VII. Lövölde tér 7 sz. — fiókjánál fizethetnek elő. A többi szocialista országokból a „ROMPRESFILATELIA“ sectorul export-import presă P.O. Box 12—201 telex 10376 prsfir, București, Calea Griviței nr. 64—66 címre kell fizetni.

Az előfizetési díj a nyugati országok részére 200 lej, amely összeg ugyancsak a „ROMPRESFILATELIA“ sectorul export-import presă P.O. Box 12—201 telex 10376 prsfir, București, Calea Griviței nr. 64—66 címre fizetendő.

Gefördert und Gesegnet. Die Kirche der Siebenbürger Sachsen und ihr lutherisches Erbe. Festschrift zum 500. Geburtstag D Martin Luthers, Hermannstadt 1983. 264. (Buzdítva és megáldva. Az erdélyi szászok egyháza és lutheránus öröksége. Emlékkönyvünk D. Luther Márton születése 500. évfordulójára. Nagyszeben, 1983. 264. l).

Az emlékkönyv előszavában dr. Albert Klein püspök megállapítja, hogy az évforduló Luther Márton újraértékelésére indít. A nagy reformátor ugyanis az utóbbi öt évszázad szellemtörténetének legvitatottabb alakjai közé tartozik. Amíg tanítványai elismerték prófétai tekintélyét, tanítását pedig „örök evangéliumnak” tartották, addig a római egyház az egyház egységének rombolóját látta. A felvilágosodás korában sokan úgy tisztelték, mint a vallásszabadság előfutárját. Az első világháború után fordítanak nagyobb figyelmet a reformátor tevékenységének objektív elbírálására.

Az emlékkönyv 17 tanulmányt közöl teológiai tanároktól és lelkészekről; ezek közül kiemelendőnek tartjuk a következőket. Wolfgang Rehner: *Luther Márton élete*; dr. Hermann Pitters: *Luther és a reformáció kezdete az erdélyi szászok egyházában; erdélyi kapcsolatok Wittenberggel a 16. század első felében*; dr. Christoph Klein: *Luther Márton megváltásról szóló tanításának horizontális dimenziója*; Dr. Hans Klein: *Honterus János Szentírás értelmezése*; dr. Paul Philippi: *Luther vitatott öröksége Wittenbergben és Brassóban; egy új dokumentum Titus Amicinusról*; Dr. Hermann Binden: *Simion Graf, egy segesvári lutheránus teológus életútja és munkássága*; dr. Christian Weiss: *Luther által használt egyes hagyományos szövegek c. tanulmánya.*

Az emlékkönyv eszmei mondanivalóját summázza dr. Hermann Pitters: *Rémények és perspektívák. A mi reformatori örökségünk és annak fontossága a jelen számára c. tanulmánya.* A szerző hangsúlyozza a lutheránus reformatori eszmények és a társadalmi élet közötti kapcsolatot az evangélikus egyház történetében. Luther erdélyi követői nem csinálhattak absztrakciót a társadalmi valóságokból. Tudatában voltak annak, hogy a keresztyén ember a világban él, itt van a helye, ahol hitét értékesíteni tudja, a szeretet cselekedetei által, embertársai és a társadalom életében. A lutheránus örökség ökumenizmusra indít és azt segíti elő; ugyanakkor nem csak arra kötelez, hogy közreműködjünk a jelen kérdéseinek megoldásában, hanem amint Isten akarja, perspektívákat nyit az evangélikus egyház jövőjét illetően.

Az emlékkönyv egy fontos dokumentum nemcsak az Ágostai Hitvallású Evangélikus Egyház hívei hanem mindazok számára is, akik meg akarják ennek az egyháznak a múltját ismerni és hozzájárulását az európai kultúra gazdagításához.

(—)

Hints Miklós: *Festett famennyezetek, faragott kapuk Aranyosszéken.* Korunk, 1983. 3. sz. 243—246.

Templomaink mennyezet-karzat-, valamint padelő festményeiről összefoglaló, egységes munka még nem jelent meg és nem is jelenhetett, mivel e tekintetben még az adatgyűjtésnél tartunk. A legjelentősebb és értékesebb közlések Kelemen Lajos, néhai egyházi főgondnokunk tollából jelentek meg. Ő felekezeti különbség nélkül a kezdeti mennyezetfestmények legértékesebbjeink tanulmányozására tekintett, a XV—XVI. századiakra (gogánváraljai, ádamosi stb.). Ilyen jellegű írásainak jelentős része megjelent 1977-ben a *Művészettörténeti tanulmányok* első kötetében. Tekintve, hogy még a fennmaradt tárgyi emlékek és adatok gyűjtésének idejét éljük, örömmel olvassuk Hints Miklós cikkét Aranyosszék mennyezetfestményeiről. Az általa ismertetett 7 templommennyezet közül 4 unitárius, ezeknek

adatai forrás jellegüknél fogva a majdani történetírás alapját is képezik. Ezért tanulmányának ismertetésénél az unitárius vonatkozásokat szösz szerint idézzük.

„A *kövendi* unitárius templom mennyezetfestménye 1721-ben és 1796-ban készült. Feliratai az egyik kazettán: „Isten ditsőségére készítete ezen menyegzetet kövendi unitaria szent eklesia költségével midőn enek Tanka Sámuel curátora, Bardutz és Egrí István egyházfia volna Tordai Dombai Moses és fija János által anno 1796“, és egy másikon: „Az 1721 és 1796 években festett mennyezet tábláinak festését javította, nagyobb részét a régi minták szerint újra festette Muzsnai Ur-mössy Jenő nagybirtokos neje jászenovoi Bencur Elza 1913. évben.“ „A mennyezet 166 kazettából áll, az ornamentika kevés kivételtől eltekintve soronként ismétlődik, hasonló, de nem azonos mintákkal. Három alakos kompozíció is előfordul: a fiait tápláló pelikán, egy stilizált madár és az erdélyi bútorfestés gyakori eleme, a kigyó. A többi kompozíció virágelemekre épült, és szimmetrikus felépítésű. Két mintán olaszkoszorús díszítés van, két másikon pedig az életet jelképező magok. Az ábrázolás a kazetta teljes felületét kitölti. Külön figyelmet érdemel a kazetták igényes, kettős rájátszása.“

„Az *aranyosrákosi* unitárius templom mennyezetfestmény-töredékei a vidék legrégibb megmaradt emlékei. A templom felépülése, 1652 után készülhettek. Az 1793-as restaurálás alkalmával a régi kazettákat levették. Közülük néhányat a karzat könyöklőjére és egy pad támlájára tettek ugyan, s így ha kopott állapotban is, de maig megmaradtak. A kompozíciók keretezettek, szimmetrikusak, sötét alapszínűek. Stilizált növényi elemeken alapuló ornamentikájuk valószínűleg soronként hasonló volt, a néhány megmaradt tábla közül kettő hasonló. A kazettaszemek keretezése több soros, pettyekkel tarkított sávokból áll. Az egyik minta fecskéfészkes, egy másikon stilizált madárfej látható virágminták között. A táblák zöld színűek, az alapszín barna vagy okkersárga, a virágok színe fehér, sárga és téglavörös.“

„A *mészközi* unitárius templomot Debreczeni László műépítész és grafikus tervei alapján restaurálták 1931-ben, amikor a templom festett kazettákat is kapott. Ezek között helyezkedik el az a 4 darab 1783-ból származó kazetta is, melyet a javításkor talált Balázs Ferenc. Páronként hasonló növényi díszítésű alkotások, egy tőből vagy egy központból kiinduló tulipánokkal, keretezésük pettyes sorokból és vonalkákból áll.“

„A *várfalvi* unitárius templom mennyezete 1672-ből való, szép késő reneszánsz munka volt, csupa centrális motívummal. Felirata az egyik kazettán: „Hoc lacunar aedificavit. Suo Sumptu Generosus Jacobus Fodor de Várfalva Anno Dni 1672 Die 23a July Regnate Principe Michaeli Apaffi Parocho existente Johanne Karatsoanfalvino AEdile Gregorio Pálffi Authore Stephano Osvat de Hilip.“ A mennyezet nyugati részén egy későbbi felirat: „Penes Benig. Rescriptum Altissimi Imp. Josephi IIdi facta Investigatione ex Speciali Decreto Excelsi R. Gubernii Templum et hoc Lacunar in anno Dni 1783 Eccla Unitaria Várfalv. Suo Sumptu sub Parocho Tok. per Curat.Andream et Samuelem Pálffi AEdil. Mich. et Thom. Pálffi denuo curavit fieri Authore Samuele Kövendi. Gloria Deo.“

A kazettákat a múlt század végén a tartószerkezet gyengülése miatt levették, és eladták az Erdélyi Múzeum Egyletnek. Az első világháború után a mennyezetnek vagy egyes részleteinek még meg kellett lennie, de azóta biztosan elpusztult. Maradt azonban róla fénykép. A két említett festő közül az utóbbi, Kövendi Sámuel ismert kolozsvári asztalos volt, alkotásai megmaradtak Dicsőszentmártonban; 1769-ben készültek. Mivel a festő-asztalosok általában ugyanazon minták alapján, hasonló színekkel dolgoztak, el tudjuk képzelni milyenek lehettek a várfalvi kazetták.“

Hints Miklós tanulmányának adatközlő értékén túl két lényeges szempontra is figyelmeztet, az egyik: nézzünk jobban széjjel házunk táján, a másik: bármennyire szép a friss, új szín, pótolhatatlan értékek semmisülhetnek meg az átfestésekkel.

Szabó Dezső

ÎNTRERINDEREA POLIGRAFICĂ CLUJ
Municipiul Cluj-Napoca Cd. nr. 3048(1984

CUPRINSUL • CONTENTS

Conferința pentru dezarmare și pace a cultelor din România • The Disarmament and Peace Meeting of the Denominations from Romania	53
Apel către toate bisericile și organizațiile creștine mondiale, religiile lumii și oamenii doritori de bine de pretutindeni • Appeal to all Churches and World Christian Organizations to all Religions of the World and to all Men of Goodwill everywhere	59
Plenara Consiliului Național al Frontului Democrației și Unității Socialiste • The Plenary Session of National Council of the Socialist Democracy and Unity Front	60
Plenara Comitetului Central al Organizației Democrației și Unității Socialiste • The Plenary Session of Central Committee of the Socialist Democracy and Unity Organisation	62

STUDII • STUDIES

Dr. Béla Varga: Despre doctrinele de bază ale religiei unitariene • The Basic Principles of the Unitarian Religion	63
Domokos Simén: Memoriu • Memoir of Domokos Simén	73
István Kovács: Timpul liber, ca posibilitate de autoinstruire în viața preotului • The Leisure Time as Possibility of Self-Instruction in the Minister's Life	86
István Dávid: Istoria orgii Parohiei Unitariene din Cluj-Napoca • History of the Organ of the Unitarian Parish in Cluj-Napoca	95

LUCRĂRI OMILETICE • SERMONS

Mózes Kedei: Rugăciunea noastră • I Pour out my Soul	100
Victoria voinței • The Victory of the Will	101
József Kászoni: Să iubești pe aproapele tău • Love your Neighbour	102
Dónes Katona: În numele egalității în drepturi • In the Name of Equality of Rights	104
Ferenc Szász: Părinte, în minile Tale încredințez duhul meu • Father, into thy Hands I Commit my Soul	106
Fi și-au împărțit hainele Lui între ei • They Divided his Clothes among them	110

VIAȚA BISERICESCĂ ȘI ȘTIRI • CHURCH LIFE — NEWS 114

RECENZII • BOOK REVIEWS 118

Colectivul de redacție — Editors

Președintele și redactor responsabil: dr. Lajos Kovács, episcop. Membrii: dr. János Erdő (redactor responsabil adjunct), dr. Árpád Szabó, Dezső Szabó (redactori), György András și Lőrinc Mikó.

Redacție — Editorial Office, 3 400 Cluj-Napoca, Bdul Lenin nr. 9. R. S. România.
Tel: 15271

